

KATEDRA

YU ISSN 0022 / 9295 LETNIK XXV št. 5 24. MAJA 1985 CENA 30 DINARJEV

27. marca je študentski delegaciji pri Svetu ŠC uspelo zavriniti planirano zvišanje stanarin, ni pa mogla preprečiti nove cene sobe za pogodbene stanovalce (4250 din), kakor tudi ne nove cene kosil v študentskih razdeljevalnicah hrane. Še isti večer je bila ponekod preko zborov stanovalcev (predsedniki jih niso sklicali povsod) sprejeta odločitev o bojkotu plačevanja stanarin, utemeljena na prepričanju, da bo Svet ŠC hoteno povišanje stanarin hotel izsiliti na svoji ponovni seji, vsekakor pa jo udejanjiti čez poltje, ko študentov ni v Ljubljani. Istega večera so stanovalci po vseh ŠD podpisovali tudi odprto pismo javnosti, v katerem študenti opozarjajo na svoj izredno težek socialnoekonomski položaj in zahtevajo statusno rešitev ŠC, kakor tudi — sicer izredno sramežljivo — odprto šolstvo za vse tiste, ki so sposobni in imajo voljo do študija, ne glede na pripadnost katerikoli družbeni skupini.

V zadnjih marčevskih dneh so po vseh domovih potekale izredno aktivne razprave in priprave na bojkot. V ta namen so po vseh domovih pripravljali plakate, katerih vsebina je opozarjala na socialno ekonomski položaj študentov, poslovanje ŠC, pa tudi na položaj univerze v družbi. Le v izjemnih in maloštevilnih primerih so bili nakazani preboji te — pogojno rečeno — sindikalistične vsebine.

Tako uplakateni ŠD v znamenju bojkota so presenetili 1. aprila zlasti upravo ŠC, ki je svoje razburjenje razkazovala skozi sistematično odstranjevanje plakatov v vseh ŠD z izjemo Doma FSPN, kjer so plakati ostali nedotaknjeni. Istega dne je bilo odpisano odprto pismo vsem sredstvom obveščanja, na vse relevantne institucije ter vsem reprezentantom družbene moči in odločanja.

2. aprila je startal **razpravljalski stroj** skozi katerega se je pričelo postopno vpenjanje bojkota v politični sistem samoupravljanja. Stanovalce ŠD sta »prestrašili« s svojimi stališči zlasti seansi ZK ŠC in delegatske konference ŠD, ki sta se dogodili tega dne. Obe zaradi svojega radikalizma:

ZK ŠC je namreč podprla zahteve študentov — stanovalcev ŠD in tacite tudi bojkot, pri čemer je opozorila le na to, da je potrebno po domovih odstraniti vse tiste plakate, ki imajo protidržavno in protisocialistično vsebino, istočasno pa sprejela sklep, da vsi plakati smejo ostati tam, kjer so.

Drugače radikalna je bila seja delegatske konference ŠD, ki je bila sicer neformalna in bi naj potekala v znamenju priprave za njen formalni sestanek naslednjega dne, na kateri so se sestali predsedniki domov skupaj s člani Koordinacijskega odbora. Delegatska konferenca je sprejela sklep, da bo v nadalje zastopala in se borila za spontano izražene zahteve stanovalcev ŠD ter jih poskušala realizirati skozi že utečene in »normalne« poti, skratka, da bo stvar vzela v svoje roke. Najpomembnejša novica tega dne je bila izjava direktorja ŠC, da podpira bojkot tudi Uprava ŠC, istočasno pa je opozoril na to, da na RIS že tečejo aktivna prizadevanja za najdenje sredstev za sistemsko rešitev ŠD (tistega dne je bilo na razpolago 7 milijard din)².

2) V razpravi so bile formulirane naslednje postavke:

1. Ali trenutno iskanje sredstev s strani RIS predstavlja statusno rešitev ŠC ali pa le gašenje požara: stanovalci vztrajamo na dokončni rešitvi položaja ŠC, pri čemer izredno opozarjamo na to, da se v ta namen ne sme obremeniti že tako preveč obremenjenega »zdrženega dela«, pač pa naj se reorganizira njemu že odvzeta sredstva, saj sklepajoč po številnih megalomanskih prereditvah v SFRJ tipa Planica, Olimpiada in druga svetovna prvenstva, je denarja v tej državi dovolj.

2. Naj uprava ŠC eksplicitno kriterije za določitev ekonomske stanarine (4250 din), ki jo sedaj plačujejo pogodbeniki.

3. Naj SDK pregleda finančno poslovanje ŠC.

4. Pristojne institucije naj končno že ugotovijo zdaj že obče znano ekonomsko stanje študenta, njegov družbeni položaj in socialno strukturo študentov na ljubljanski Univerzi, strukturo študentov in štipendij (zlasti nas zanima KDO v tej družbi prejema Titove štipendije) in te rezultate tudi javno razgrnejo.

5. Študentje-stanovalci ne moremo formulirati dokončnih in do vseh potankosti določenih razrešitev obstoječega položaja, saj za to obstajajo pristojni organi (strokovne službe), od katerih zahtevamo, da pričnejo korektno opravljati svoje delo, za katerega so tudi plačani. Zato se tudi strinjamo, da se v tej smeri angažirajo vsi naši delegati na vseh ravnih politične organiziranosti družbe in dokažejo svojo učinkovitost. (Zapisnik zbora stanovalcev Doma FSPN, 02. 04. 1985)

V odprtem pismu sporočajo domovci slovenski javnosti tisto, kar sicer sama prav dobro ve, vendar pa se spričo umetnosti sprenevanja obnaša tako, kot da tega ne ve. Obče znano dejstvo je, da delež družbenega proizvoda namenjen za izobraževanje, upada, kar izkazujejo tudi naslednje številke:

leto	1980	1981	1982	1983
delež dr. proiz.	3,98	3,86	3,83	3,17 %

Če k temu dodamo še podatek, da je vrednost štipendije leta 1980 znašala 66 % povprečnega osebnega dohodka, leta 1984 pa le še 43 % in istočasno ugotovimo progresivno padanje čistega povprečnega osebnega dohodka in progresivno rast življenjskih stroškov:

Čisti povprečni OD					
leto	1979	1980	1981	1982	1983
indeks	100	91,4	83,4	80,6	70,1

Gibanje življenjskih stroškov					
leto	1979	1980	1981	1982	1983
indeks	100	136	186	242	339

moramo na podlagi tega podatkovja sklepati najprej na odnos družbe do izobraževanja, nato na samo kvaliteto življenja in naposled tudi na socialno-ekonomski položaj študenta. Razrešitev tega položaja mora prehoditi isto pot, kot jo je prehodilo njegovo nastajanje, vendar s to razliko, da se le-to dogajanje ne more uresničevati naslednjih sedem let upoštevajoč seveda stališče domovcev, ki kljub svoji zdajšnji odločnosti tako dolgo vendarle niso pripravljeno bojkotirati. Opirajoč se na statistične podatke bi namreč podaljševanje obstoječe prakse pomenilo v naslednjih sedmih letih komajda le še peščico diplomantov:

Število študentov na ljubljanskih fakultetah			
1979/80	1. letnik	4. letnik	
	6519	2165	
1983/84	6755	1844	

Tisto, kar v bistvu zahtevajo domovci, so pogoji in razlogi za študij.

BOJKOT

68 — 85: KAKO SE PONAVLJA ZGODOVINA

Sedemnajst let mineva od pomladi 68, od pomladi, ko mladinski aktivizem ni bilo več treba pozivati svojih vrstnikov, naj bodo bolj aktivni; mladina je naenkrat postala preveč aktivna. Morda je golo naključje, da se danes dogajajo podobne stvari kot tedaj. Vseeno pa velja podobnosti vsaj omeniti.

Za začetek se ustavimo pri širših družbenih razmerah. Po nekajletnem padanju so realni osebni dohodki dosegli nivo iz druge polovice šestdesetih let. To ni edina podobnost. Leta 1965 začnemo izvajati t. i. gospodarsko reformo. Gospodarstvo naj bi dobilo tržnooblastni karakter. Reforma pa je pustila precej neugodnih posledic: rekordno inflacijo leta 1965 (25 %), manjši izvoz in večji uvoz, ljudje začnejo odhajati v tujino, ker doma ni več dela za vse, reforma povzroči večja družbena razslojevanja.

Začetek osemdesetih prinese novo reformo (reforma dobi ime stabilizacija). Cilj reforme: uvajanje tržnih zakonitosti. Stranski efekti: milijon brezposelnih, skoraj troštevilska inflacija.

Do prve »povečane aktivnosti« ljubljanskih študentov pride že leta 1964. Študentje Ekonomske fakultete izvedejo anketo in ugotovijo, da je študentski standard katastrofalen: 27 % študentov nikdar ni večerjalo, 13 % študentov nikdar ni kosilo. Še bolj porazna je bila struktura študentov, vpisanih v I. letnik EF: 10 % študentov je bilo kmečkega porekla, 22 % delavskega porekla (po popisu prebivalstva je bilo 70 % Slovencev kmečkega ali delavskega izvora). Anketo sledi »izreden« zbor študentov, kjer študentje zahtevajo ureditev statusa. 20 let kasneje študentje FSPN izvedejo podobno anketo. Tudi rezultati so podobni, če ne še bolj zastrašujoči: le še 5 % prebivalcev študentskih domov je kmečkega izvora. Povprečnemu študentu mesečno zmanjka 1400 dinarjev, če denar porabi le za kruh, mleko, stanarino in kosila, ki jih plača z boni. Raziskava ni zajela stroškov za kulturne potrebe, knjige, obleko, obutev, ...

Ostanimo še malo pri standardu. Osnovni pokazatelj standarda naj bi bila štipendija. Povprečna štipendija leta 1968 je znašala 267 dinarjev. Za ilustracijo (morda tudi neumestno): za ta denar se dalo kupiti 195 kg črnega kruha, če bi hoteli danes kupiti enako količino kruha, bi morali odšteti 15 000 din.

Prve dni junija 1968 se gibanje »uradno« začne. Študentom so štiri dni po dnevu mladosti pripravili lepo darilo: stanarine v domovih so povečali za 25 din. Že prej ogrožen standard nove podražitve ne bi prenesel. Študentje se odločijo za demonstracije. Od izvršnega sveta zahtevajo, naj pokrije deficit študentskih domov.

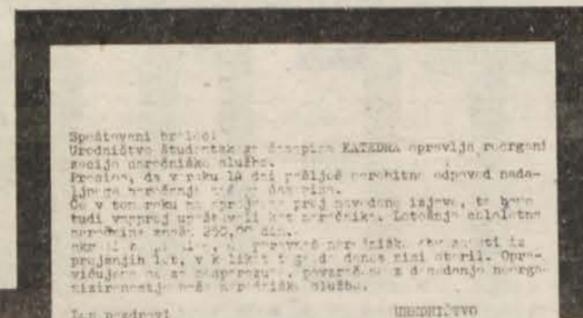
Prve dneve pomladi 1985 hočejo »zacveteti« tudi stanarine v Studentskem centru. Študentje so odločitvi nasprotovali, po institucionalni poti problema niso mogli rešiti, zato so se odločili za bojkot plačevanja stanarin.

Za konec le še nekaj parol iz let 1968—71, ki so nenavadno podobne letošnjim:

- 1968: Študirajo naj tudi otroci revnih, ne le bogatih družin!
- 1965: Zakaj je študij postal luksuz?
- 1971: Le še trinajst let do 1984.
- 1985: 1.4 leta po Orwellu.
- 1971: Kruha in iger? Oglejte si potujočo razstavo kiča — kmečko ohcet.
- 1985: Hočemo kruha, iger imamo dovolj!

Živimo v enem izmed tistih socializmov, v katerem je tudi za uporabo ljudskega stranišča treba plačati. Plačati pa je treba tudi dolgove in vojsko, da nas čuva, za kar si privoščimo več kot 13 % narodnega dohodka. Poleg tega pa je na tem računju še 2500 novih milijard dinarjev nepokritih tečajnih razlik, oziroma skoraj toliko, kolikor v enem letu ustvari jugoslovansko gospodarstvo. Pri tem še ni jasno, kdo bo to plačal, čeprav je vsem popolnoma jasno, da bomo morali to sami storiti, in sicer hitro.

Potem, ko v črno luknjo vržeš en tak žakelj denarja, je seveda znanost in izobraževanje huda obremenitev za naše gospodarstvo, delovne ljudi in občane. Vsak študent nas nekaj stane, vsak učitelj, vsak raziskovalni projekt prav tako. Drago je **vzdrževati** izobraževalni sistem, vsaka zahteva po dodatnih sredstvih

Sposobni študenti...
Uredništvo študentskega...
Katedra...
Lp predsednik...
UREDNIŠTVO

pa pomeni, da si bo nekeje druge treba odtrgati od malhe. V sedanjih gospodarskih razmerah to prav gotovo pomeni nož v hrbet, ne samo šestilo, tistemu, ki nas je doslej širokogrudno redil. In kaj bi se zgodilo, če bi vsak od 1040 sisov, kolikor jih je v Sloveniji, zahteval povišanje sredstev?

Hudi časi še niso mimo. Komaj smo se otresli kuge, že je tu brezposelnost, ki razsaja še zlasti med mladimi z višjo in visoko izobrazbo. Zato je v takih vremenskih razmerah nespametno in neodgovorno odvajati kakršnakoli dodatna sredstva, še zlasti pa za študente, saj bi jih to prvič pokvarilo, drugič se jih pa zlepa ne bomo znebili.

To niso le besede prismuknjenih novinarjev in pokvarjenih funkcionarjev. Hudo je to, da tako razmišljamo tudi sami. To so naše lastne besede, naša lastna doživetja, naši lastni intelektualni spački. Ideologija ni tam preko in nam ne lajna sem čez. Do vratu smo v njej, to lahko čutimo, sedi nam za vratom.

Za vratom, ja, in nas grize v uhlje in možgane, vsakega posebej z istimi besedami:

Kakšen privilegiraneec sem jaz, da LAHKO študiram, da lahko sedim v šolski klopi namesto za tekočim trakom. Kako srečen sem, da živim v družbi, ki mi OMOGOČA, da jem, spim in se razmnožujem v njenih nedrih, da me VZDRŽUJE kljub temu, da sem družbeni PARAZIT, ki me TOLERIRA kljub temu, da nič ne delam, da sem študent, ki samo sedi in nekaj riže po učbenikih. Jaz vem, da družbo ogromno STANEM, ampak saj ji bom vrnil vse, kar sem ji DOLŽAN, čeprav vem, da sem ji dolžan vse. Jaz, ki vse to vem in občutim, moram biti HVALEŽEN tej družbi, ne pa da neprestano zahtevam več in več. Ne bodi socialni egoist, bodi REALEN. Ne misli (samo) nase, bodi REALEN. Ne bojkotiraj, bodi REALEN. Ne misli, bodi REALEN.

Čas je, da se otresemo te ideologije. Čas je za našo lastno ideologijo. Čas je, da začnemo živeti za našo lastno sedanost, ki je v prihodnosti, in ne da zakopavamo luknje v zavoženi preteklosti.

Kdo bo reševal našo družbo, če ne mi, mladi. Kdo bo prestrukturiral gospodarstvo, vzpostavil učinkovite socialne sisteme in vpeljal moderno tehnologijo, če ne mi, ki se drgnemo na fakultetah. Razvoj celotne družbe je v naših rokah. Mi smo tista notranja sila, ki je še popolnoma neaktivirana. Mi smo tisti, ki so družbi v krizi najbolj potrebni. Mi smo ISKANI, ne pa VZDRŽEVANI. Nezaposlenost je mit, s katerim nas strašijo, da se nam vsem kolca. Družba, ki ne zaposli svojega mladega intelektualnega kapitala, dela samomor, reže si zadnjo nitko, ki jo še vleče stran od nerazvitosti.

Družba je tista, ki nam dolguje pogoje za študij, zagotovljena delovna mesta in znosne družbene odnose. Dolguje nam, mladim, in ne mednarodnim bankam. Zato naj plača nam, ki smo pripravljeni viagati čas in energijo v študij, in ki se ne bojimo prevzeti tveganja intelektualnega življenja in dela nase za celo življenje. Hočemo živeti in delati doma, ne pa crkniti na Wall Streetu.

KAJ JE SISTEMSKA REŠITEV?

Ob dejstvu, da so si študentje v zadnjih 21 letih že tretjič vzeli besedo zaradi istih problemov — nerešenega socialno ekonomskega položaja študentov in vloge Univerze v naši družbi — se lahko prepričamo, da ti problemi še vedno niso rešeni. To je presenetljivo, saj ne moremo reči, da se sploh niso reševali. Nasprotno, v obeh preteklih »puntih« so se stvari sistemsko uredile — štipendije so se zvišale, organizacije so se menjale, ustanovljenih je bilo nekaj komisij, ki naj bi preprečile ponavljanje problemov. In vendar je problem spet isti, le da je tokrat bojkot in ne zasedba fakultete. Postalo je evidentno, da nima smisla zgolj zahtevati odgovornost od odgovornih, da komisije sploh ne funkcionirajo, da je nekaj narobe z institucijami in izobraževalnim procesom. Postalo je jasno, da se moramo študentje obrniti nase in sami najti rešitve, ki so izvedljive in, ki probleme rešujejo trajno — sistemsko.

Že od začetka bojkota je redno slišati zahteve po sistemskih rešitvah, tako s strani študentov kot s strani Univerze, ŠC, Republiške izobraževalne skupnosti, tiska... Vendar se zdi, da sistemske rešitve ne razumemo vsi enako. Po treh tednih bojkota je bila ustanovljena mala množica komisij z nalogo, da preučijo poslovanje ŠC, da pregleda normative za izračun stanarin, da ugotovi, kakšni so stroški za pripravo hrane v ŠC. Skratka, da ugotovi, kakšen je socialno ekonomski položaj študentov v Ljubljani in ali so njihove zahteve upravičene tj. ali res ne morejo plačati stanarine in hrane ter koliko jim zmanjka denarja za pokrivanje vseh osnovnih stroškov. Podatki, ki jih bodo dale te komisije, bodo dragoceni, vendar ne dovolj velik razlog za prekinitev bojkota. In na tej točki nas ne razumejo. Kaj za vruga hočemo? Komisije bodo ugotovile napake in nepravilnosti, ki bodo nemudoma odpravljene, s tem pa bodo rešeni vsi problemi. Sistem financiranja domov, prehrane, vloga Univerze in študenta pa bo ostalo nerešeno.

Študentje pa si sistemsko rešitev predstavljamo drugače. Ni smo šli v bojkot, ker vseh teh komisij ne bi imeli. V bojkot smo šli zato, ker stanarin, izračunanih po tem sistemu ne moremo več plačevati. Sistemska rešitev pomeni vzpostavitev takšnega sistema, ki bo trajno rešil probleme študentov, ki bo preprečeval možnost, da bi se ponovno znašli v isti situaciji. Ker se je izkazalo, da stari sistemi ne funkcionirajo, saj probleme, namesto da bi jih trajno reševali, le generirajo je treba pač vzpostaviti drug sistem, ki bo temeljil na drugačni vlogi izobraževanja v družbi. Kajti nekaj je jasno: sistem ne more zahtevati, da študentje postanemo realni in se mu prilagodimo.

ZA KONEC

Kljub temu, da bi Študentska kooperativna banka z investiranjem pripomogla k razreševanju soc. ek. položaja študentov, prav tako kot domska samouprava pa ti dve možnosti NE predstavljata sistemske rešitve študentskih problemov. Njun pomen je v alternativnem načinu organiziranja študentske populacije.

INFORMATIVNI BILTEN FSPN

BOJKOT

O mariborskih dogajanjih v študentskih domovih nismo izvedeli dovolj, zato objavljamo informacije o dogodkih v Ljubljani. Iskreno zahvalo dolgujemo redakciji INFORMATIVNEGA BILTENA FSPN, ki nam je dovolila objavo pričujočih tekstov.

Uredništvo

Živimo v času socialistične družbe, v kateri živijo sproščeni, iskreni in humani odnosi med ljudmi. Temu naj ustrezajo naše družabne navade, med katere sodi tudi olika. Vljudnost, obzirnost, takt, to so pojmi za tisto, čemur pravimo s tujo besedo »bonton«, ali olika, ali pa kar lepo vedenje. Olikan človek svoje vedenje vsklaja s tistimi pravili, ki mu pomagajo, da svojo omiko izrazi tudi v primernih zunanjih oblikah kadar občuje (tako ali drugače) z ljudmi. Gre torej za tisto vljudnost, ki izvira iz notranjega prepričanja in ni samo formalna, samo zunanji izraz priučenih oblik bontona. Kdor je obziren, prijazen in vljuden, se zna vesti zmerom in povsod in tudi ni v zadregi, če ne pozna vseh zadevnih predpisov.

Olika ni nekaj, kar zadeva samo »boljše ljudi«, kot so nekoč pojmovali. **V naši družbi naj bi bilo olikano vedenje z vsemi vljudnostnimi oblikami še posebno zadeva splošne vzgoje,** ena izmed nalog pri oblikovanju novega človeka in pri vzgoji humanih, resnično spoštljivih odnosov med ljudmi.

Še v nečem si moramo biti na čistem! Olika se ne kaže samo v odnosih do ljudi, do družbe; človek mora biti tudi olikan tudi tedaj, ko je sam! Merilo njegove olike je tudi njegov odnos do narave, do živali in celo do neživih stvari. Kdor se ne počuti neprijetno, če ni negovan, umit, obrit, počesan, čisto oblečen in podobno, takemu je težko dopovedati, kaj je olika. Kdor trpinči živali, tepta cvetje, grdo ravna z raznimi predmeti, z orodjem, itd, kaže prav malo srčne kulture in olike (Petra KELLY). Kakšno barbarstvo počenja na primer nekateri nedeljski izletniki: natrgajo si rož, da jih komaj drže v roki. Čez nekaj časa se naveličajo in jih odvržejo. Drugi pa se veselijo cvetja v naravi in če že utrčajo kak cvet, ga prinesejo domov, ga denejo v vazo, da jim krasijo sobo in jih spominja na lep izlet v naravo.

Kako napačno bi bilo dalje na primer misliti, da k olikanemu vedenju ne sodi tudi naš osebni odnos do ljudske imovine, in to prav povsod in vedno: na delovnem mestu ali v zabavišču, v zdraviliščih ali v domovih oddiha, v šolah, telovadnicah ali parkih in nasadih, pa naj nas kdo opazuje ali ne. **Ta olikanost korenini seveda predvsem v našem čutu za skupnost in pomeni predvsem zmago našega človeka nad skrajno zasebnolastninsko sebičnostjo.** Zato je posameznikova skrb za ljudsko imovino, njegovo prizadevanje da bi jo čim bolj ohranil, utrdil in celo pomnožil, ena najočitnejših odlik v vedenju in ravnanju socialističnega človeka. Hkrati je treba neizprosno obsojati vsako početje, ki se opira na miselnost: »Kaj mi mar, saj to ni naše, naj propade, naj se le uničuje, saj to ni nam v škodo...« Lep odnos do te lastnine terjajo naposled tudi spoštovanje do dela naših ljudi.

Ljudje so lahko iz različnih razlogov občutljivi. Zlasti še bodimo taktični do ljudi, katerih »ranljiva mesta« poznamo. Vpričo matere, ki ji je pred kratkim umrl otrok ne bomo pripovedovali ganljivih otroških zgodb. Z ženo, za katere moža je znano, da pohaja z drugo, ne bomo začeli pogovora o »zvestobi« njenega moža.

Prav tako ne bomo pretiravali s hvalo in grajo. Pretiravanje ne učinkuje prepričljivo, temveč smešno. Ali nebi bilo lepše, če bi rekli namesto »ta človek je prečudovit, fantastično lep in neznanstveno inteligentent!« takole: »Zares čeden, prijazen in bister človek«.

Netaktni so tudi ljudje, ki vas vprašajo, kako je z domačimi, pa v isti sapi začno pripovedovati o sebi, tako da niti do besede ne morete. Isto velja za tiste, ki se sploh nikoli ne zmenijo ne za vas in vaše počutje, ne za vaše najbližje, zraven pa vprašujejo za sto ljudi in stvari, ki vas prav nič ne zanimajo.

Olikan človek bi moral vedeti, da je tudi netočnost na seznamu napak, ki jih z eno besedo imenujemo brezobzirnost. **Netočni smo tudi tedaj, če prezgodaj pridemo** (npr.: če smo povabljeni ali če se napovemo za določeno uro). Kino, gledališče, koncertne dvorane, čakalnice, itd., bi morale biti prava šola obzirnosti, takta in olike sploh.

Socialistični družbi je do tega, da bi ljudje drug drugega čim bolj razumeli, se spoštovali, se osrečevali. Velikanske družbene spremembe, ki so nastale pri nas, terjajo, da se tudi med našimi ljudmi razvije tista človeška skupnost, ki ustreza tem spremembam in ki izvira iz socialističnih odnosov med ljudmi.

Lepo vedenje je zahteva, ki ne izvzema nobenega našega medsebojnega odnosa in sega zato mnogo dalj,

nekaj besed o tem in onem v naši družbi

IN LEPO VEDENJE?

Katedra ZA nov vzgojno-izobraževalni proces

kot je v tem sestavku nakazano. Zato sodi lepo vedenje seveda na vsa področja naših delovnih odnosov, ki jih tu niti ni mogoče, niti ni treba vsakega posebej omenjati.

Razumljivo je tudi, da se bo marsikatero pravilo o lepem vedenju pri nas postopoma na novo še izoblikovalo, kakor se na novo oblikujejo tudi odnosi med nami. (In to vsak dan bolj...)

Morda samo še nekaj malega **Katedra o oliki v zakonu in družini.** Tudi tukaj, pa čeprav »znotraj zidov« srečujemo večkrat pomanjkanje tistega osnovnega takta, ki je pa pravzaprav zrcalo odnosa do celotne človeške družbe.

Malo je stvari, ki zakon bolj poživljajo kakor tiste drobne pozornosti žene do moža, oziroma moža do žene, ki izvirajo iz vljudnosti. Vsak primer brezobzirnosti v zakonu je znak pomanjkanja vljudnosti in **iz neštetihi primerov vemo, da je prišlo do ločitve med možem in ženo zato, ker je postal eden do drugega brezbrizen, nemaren, skratka: nevljuden.**

Pri nekaterih moških, ki so se v zakonu dobro počutili zaradi ženine ljubezni in njene pozornosti včasih opazimo, da so sami postali hudo nepozorni do žene, naravnost nemarni! Nič več ne pomagajo ženi obleči ali sleči plašč, grede pred njo skozi vrata, se v kupeju ali na avtobusu vsedejo na boljši prostor pri oknu in niti ne opazijo, da žena nosi težke zavitke, oni pa samo svoje časopise. Poleg vsega tega, se mnogi možje še celo spozabijo, da vpričo drugih poučujejo ali svarijo svojo ženo. Tako početje ni le skrajno slabo vedenje, ampak popolno pomanjkanje takta, razen tega pa takšno vedenje najbolj ponižuje moža samega, čeprav se tega niti ne zaveda.

Mož, ki kar naprej graja svojo ženo, zdaj zaradi pomanjkanja inteligence, zdaj zaradi pomankljive pozornosti, bi storil boljše, če bi se ob teh očitkih kdaj zamislil in te napake očital sebi. In končno: s to ženo se je nekoč po svobodnem preudarku poročil. Ali je res tako neumna, nerodna, kakor trdi? Ali je takrat, ko se je z njo poročil prezrl pomanjkanje izobrazbe, vzgoje, okusa in lepega vedenja? Saj če bi imela vse te napake, bi se gotovo ne poročil z njo, razen če se je poročil samo zaradi denarja, ali kakih drugih »prednosti«, ki so ga tedaj zamikale. (Velja tudi za ženske)

Bolje bi bilo, da bi morebitne napake svoje žene odpravil. Samega sebe najbolj poniža, če prijateljem in znancem pripoveduje o ženinih napakah in pomankljivostih, kakor, da je sam brez njih, in kakor da se tudi žena nebi morala truditi, da jih pri njem odpravi ali vsaj oblaži. **Naj pride do še takih sporov med njima, naj ne bodo drugi priče tega, pa čeprav bi bili to lastni otroci ali moževi oziroma ženini starši.**

Zahteva po vljudnem vedenju v zakonu je po tem takem le ena izmed dolžnosti obeh zakoncev in dandanašnji (zlasti moški) na to svojo dolžnost radi pozabljajo, ker mnogi med njimi še vedno tako radi živijo v starih predstavah o podložnosti žene.

Srečen in lep zakon je plačilo za skupna prizadevanja v tem zakonu, pred vsem za tista, da se mož in žena ogneta prepričanju, ali da poravnata spore, preden bi se utegnili razrasti v nevarne dolgotrajne prepire. **Na splošno pa zakonov ne razdirajo toliko družinski spori, ki jih prej ali slej prinese življenje v vsak zakon, kolikor nepretrgana veriga majhnih občutljivosti in razdražljivosti.** (Čitanje vsakodnevnega časopisa...)

Komaj je treba pripomniti, da so večkrat tudi prilike, ki jih starši lahko odlično izrabijo za to, da uvajajo otroke na najbolj neprisljilen način v napredno miselnost, na sodobne poglede, na vlogo žene, na vlogo matere in očeta, pa tudi v pristno domovinsko čustvovanje. **Naravnost priporočljivo je, da postanejo nekakšna družinska slava tudi slava, ki sicer niso neposredno vezana na družinsko občutje, ki pa jih kot svoje slave vsi naši delovni ljudje (državni prazniki, praznik dela in podobno).**

Čisto gotovo posebno očitno zaživi ob takih prilikah medsebojno skladje med očetom in materjo, njuna medsebojna ljubezenska pozornost, ki se preliva v radostno sodoživljanje z otroki. Take prilike naj še bolj potrdijo enakovrednost očeta in matere, kar vse bo ostalo otrokom živ spomin na družinsko okolje in v prihodnjem samostojnem življenju morda tudi živ opomin.

Družina, ki zanemarija družinske praznike v tem širšem pomenu, kakor smo nakazali, že samo s tem izgublja veliko sijajnih vzgojnih pobud. (!?)

Tendenco naše socialistične družbe je vsekakor v tem, da vzgoji nje vrednega človeka, človeka z vsemi njegovimi napakami in vrilami vred. Verjetno pa še ni bilo in tudi ne bo družbenega sistema, v katerem bi se miselnost nagibala proti etiki elitne strukture le-tega sistema ali pa na kakršenkoli drug način zavirala razvoj na vrhu. Ali pa?

(ob pomoči celotnega glavnega odbora »Prešernove družbe« zbral in uredil M. Reichenberg)

NAJBOLJE OHRANJENA SKRIVNOST LETA 1984: AMERIŠKA INVAZIJA V SREDNJI AMERIKI

Scenarij ameriške invazije so ameriški politiki izvedli počasi in previdno. Tako so se poskušali izogniti množični uvedbi čet, kot so to storili leta 1965 v Vietnamu. Reaganova administracija se je odločila za ureditev in oporo na lokalne vojaške strukture ter uporabo obveščevalne službe CIA in specialnih enot — odločila se je torej za strategijo »tajne« vojne. Območje so opredelili kot izredno pomembno za ameriške interese, zato administracija skrbno pripravila ameriško javno mnenje, da bi podprlo intervencijo njihovih čet, če bi bilo potrebna.

Uradni razlog za ameriško politiko se ni spremenil zadnjih nekaj desetletij: spremembe opozarjajo na sovjetsko prisotnost in predstavljajo komunistično grožnjo ameriški varnosti. Carterjeva administracija je verjela, da je moč spremembe, ki so preplavljale Srednjo Ameriko, nadzirati in usmerjati v skladu z ameriški potrebami na tem območju. Toda v zadnjem letu Carterjeve administracije in z nastopom Reaganove se je ameriška politika namenila preprečiti uredničev obljub nikaragovske revolucije in poličiti dvig opozicije v El Salvadorju in Gvatemali. Cilji Reaganove administracije so:

- preokreniti nikaragovsko revolucijo,
- preprečiti vstajo v El Salvadorju,
- brzdati opozicijske skupine in uporniška gibanja na območju in
- podpirati ali namestiti vlade, ki simpatizirajo z ameriški interesi.

Po letu 1979 se je ameriška vojaška prisotnost na tem področju ne-nehno večala; vojna se je širila, še več je bilo trpljenja in nasilja — očitna invazija za Srednjeameričane, toda nikoli uradno priznana in javno prepoznana kot taka v Združenih državah. Ostali programi na tem območju, na primer projekt gospodarskega razvoja; so bili podrejeni vojaškemu ciljem. Večina ameriške pomoči po letu 1982 poteka v okviru skladov gospodarske pomoči (Economic Support Funds), ki pomagajo pri odplačevanju dolgov držav strateško političnega pomena za ZDA. V El Salvadorju in Gvatemali se ti projekti nanašajo na področja, ki so cilj vojske s »pomiritevni programi« (pacification programmes) — vojska družno gradi šole, ceste in zdravstvene centre na zaprtih področjih; vse to z namenom zagotoviti, da lahko prebivalstvo živi le na področjih, ki jih kontrolira vlada. V Hondurasu soejuje ameriška vojska v vojaških urjenjih — eden od vidikov je t. i. »civilic action« (zaposelitev ameriškega vojaškega osebja v civilnih funkcijah kot zdravstvena služba in razdelitev hrane za podeželska področja). S tem se želijo prikupiti prebivalstvu.

AMERIŠKA VOJAŠKA PRISOTNOST

Honduras: S pretvezo vojaškega urjenja, ki je financirano v veliki meri brez nadzora kongresa, je bilo zgrajenih ali posodobljenih sedem pristajalnih stez; dve od teh lahko sprejmeta visoko razvite lovce in vseh sedem pist transportna letala C130, osnovna vojaška letala za prevoz čet in tovora. Ob nekaterih stezah so ameriški inženirji zgradili prebivališča, skladišča za gorivo in zaloge vojaškega materiala ter dodatne zdravstvene postaje. Postavili so dve radarski postaji in osnovali operacijske centre posameznih rodov vojske ter skupnega. Po avgustu 1983 je Pentagon izvajal redne taktične vojaške vaje; ki so jih dopolnili s pomorski manevri v Karibskem morju leta 1984. Aprila in maja 1984 je na vojah v Hondurasu in Karibskem morju (Ocean Venture 84) sodelovalo 33.000 vojakov.

Spremenitev Hondurasu v ameriško vojaško oporišče je dobilo tudi vzdevek »U.S.S. Honduras«. To in pa urjenje salvadorskih enot v Hondurasu — kljub sovražnosti med državama — kritizirajo mnogi sektori hondurarske družbe, vključno s pripadniki vojske in dveh najvidnejših političnih strank.

El Salvador: Ameriška izvidniška letala iz Hondurasu in Paname skrbijo za obveščanje in letijo in omogočajo vse več značnih bombardiranj. Helikopterji iz ZDA skrbijo za boljše mobilnost čet. Število bombnih napadov se je od marčevskih volitev leta 1984 povečalo od deset na trideset.

Bombardiranje naj bi preganjalo, ustrahovalo, uničilo ali izstradalo vaško prebivalstvo... je dejala zdravstvena delegacija, ki je bila v El Salvadorju leta 1984. Pomladi tega leta je imela salvadorska vojska okoli 18 ameriških helikopterjev, jeseni so jih imeli 28 in januarja 1985 pričakovanih 50, kar pomeni, da lahko transportirajo bataljon (500—800 enot) ob kateremkoli času na kraj spopada. Poleg šestih ameriških bombnikov A-37 ima salvadorska vojska še dva letala C-47; vsako lahko nosi tri 50-kalibrske mitraljeze.

Število salvadorskih oboroženih sil se je podvojilo od 22.000 do skoraj 50.000 od začetka l. 1984. Majhne bojovite patrulje se spoprijemajo z gverilno vojsko. Ameriški svetovalci, ki jih urijo za boj z uporniki, so jih privedli na področje bojev, kjer so prekršili t. i. War Powers Resolution in pa zakon, ki kontrolira izvoz orožja (Arms Export Control Act) — le-ta predpisuje, da mora dovoljenje četam, ki ostanejo na območjih, kjer se borbe pojavljajo ali so neizbežne, odobriti kongres.

Nikaragva: Antisandinišči kontrarevolucionarji imajo baze v Hondurasu in Kostariki in prejemanjo znatno podporo ameriški obveščevalne službe. Sodelujejo tudi s Pentagonom, posebnimi enotami in plačano vojsko. Ta podpora je bistveno izboljšala mobilnost, komunikacijske in oskrbne zveze. Cena vojne je bila velika. Več kot 7.000 delavcev in kmetov je bilo ranjenih, ugrabljenih ali ubitih od leta 1982. 3.500 otrok in mladostnikov je bil umorjenih, 6.239 jih je osirotelo. Napadi na pristanišča, požigi žitnic, skladišč, posestev, tovarn in polj, miniranje pristanov, uničenje bolnišnic in šol je povzročilo 200 milijonov dolarjev škode. Če pristejemo še druge ameriške ukrepe, vključno z zamrzitvijo bilateralnih odnosov, blokiranje mednarodnih posojil in drastičnim zmanjšanjem ameriških nakupov sladkorja, je skupna gospodarska škoda znašala več kot 550 milijonov dolarjev.

V letu 1984 je CIA nadzorovala miniranje nikaragovskih pristanišč in s tem prekršila mednarodne zakone. Kontrarevolucionarjem je svetovala pri metodah sabotaže in atentatov. Kot odmev na ta dejanja, katerih namen je bil strogolaviti sandinistično vlado, je ameriški kongres oktobra 1984 prekinil denarno podporo prikriti vojni. Pričakujejo, da bo administracija ponovno načela to vprašanje v tem letu.

Kostarika: Čeprav si je Kostarika zagotovila nevtralnost s predsedniškim razglasom l. 1983, se je ameriška vojaška pomoč tej državi povečala na 9 mil. dolarjev v proračunskem letu (PL) 1984 — to je štirikratno povečanje glede na PL 1983. Ameriška politika je ozadje najbolj borbenih elementov v državi in preli z omajanjem kostariške nevojaške tradicije: kostariška ustava iz l. 1947 prepoveduje stalno vojsko. Ameriška vojaška pomoč vsebuje urjenje in orožje (puške M16, topove, mitraljeze), radio postaje in uniforme, za PL 1985 pa transportna in opazovalna letala ter helikopterje. Programi urjenja so za varnostne sile in tako izgrajevali kongres, ki je prepovedal urjenje tujih sil l. 1975.

Gvatemala: Kongres je za proračunsko leto 1985 odobril 300.000 dolarjev za vojaško urjenje — s tem je bila odprta pot obnovi ameriško-gvatemalskih vezi, ki so bile dolgo načete zaradi kršenja gvatemalske listine o človeških pravicah. Ameriški ambasador v Gvatemali je zagotovil gvatemalski vladi, da bodo volitve v tem letu odprle pot znatnemu povečanju ameriške vojaške pomoči.

Ameriška politika naleti na ovire

Ob koncu leta 1984 je bilo jasno, da so neposredni cilji ZDA v Srednji Ameriki ne bodo kmalu dosegli. Boj salvadorske vlade proti gveril-

ostal na mrtvi točki in ni bilo nikaršnih obetov za zmago protirevolucije, ki jo podpirajo ZDA. Avgusta 1984 je general Paul German, komandant ameriškega južnega poveljstva v Panami, odgovoren za programe vojaške pomoči v Srednji Ameriki, priznal: »Dan za dnem kaže vojaška situacija (v El Salvadorju) taktične polome. Ne pričakujem nikaršnega preboja ali dramatičnih sprememb.« Nekaj poskusov kontrarevolucionarjev (1983, 1984) osnovali »osvobodjene cone« znotraj Nikaragve je bilo neuspešnih. V ostalih državah tega področja je bila ameriška politika onemogočena zaradi nacionalnih čustev; na primer sovražnost med oboroženimi silami Hondurasu in El Salvadorja ovira ameriške načrte urjenja Salvadorcev v vojaških centrih in Hondurasu. Odločitev Paname zapreti ameriško vojaško šolo v tej državi in trdovratna odločitev Kostaričanov za ohranitev nevtralnosti v regionalnih sporih sta nadaljna primera državnih prioritet, ki ne sovpadajo z ameriški vojni načrti.

Alternativa: pogajanja

Mir v Srednji Ameriki se še vedno izmika, čeprav so opazni napori za iskanje rešitve. Najobsežnejši mirovni načrt je poimenovan po otoku blizu panamske obale, kjer so bila uvodna srečanja skupine Contadora (Mehika, Venezuela, Kolumbija, Panama) — Contadora. Po dvajsetih mesecih posvetovalni je skupina Contadora v sodelovanju z državami Srednje Amerike sprejela osnutek mirovne pogodbe (septembra 1984). Le-ta naj bi zagotovil umik tujih vojaških svetovalcev, prepovedal tuja vojaška oporišča in zavrnil dotok orožja — ustavil naj bi prihod sovjetskih in kubanskih svetovalcev in orožja ter odstranil glavne vire vplivov ZDA.

Reaganova administracija je javno podpirala skupino Contadora in je bila v krizi, ko so razglasili mirovni načrt. Nikaragva je odgovorila pozitivno in je bila pripravljena podpisati. Administracija je poskušala vplivati na zavzeznice, da bi odstopile. »Učinkovito smo blokirali napore skupine Contadora...« je bilo z oznako »tajno« objavljeno v listini amer. državnega sveta za varnost (National Security Council).

Pravi ameriški odmev na delovanje skupine Contadora je prišel v času volitev. V noči, ko je bil Reagan ponovno izvoljen, je njegova administracija obtožila Nikaragvo, da je sprejela sovjetska letala MiG. Po tem neuspelem poskusu so nadaljevali z drugimi obtožbami, češ da Nikaragva izvaja splošno oborožitev, sledila je kampanja za prikaz Nikaragve kot baze za sovjetsko agresijo, kar naj bi pomenilo ogrožanje ameriške varnosti. Reaganova administracija uvršča krizo v Srednji Ameriki v okvir odnosov Vzhod — Zahod in s tem zanika stališče Contadore, ki trdi, da so korenine krize in tudi rešitve znotraj tega območja.

Sedanja politika ZDA v Srednji Ameriki lahko pomeni trajno in stopnjevano vojno stanje. Administracija ni izključila stopnjevanega bombardiranja v El Salvadorju, ekspanzije bombardiranja voj. ciljev v Nikaragvi ali morebitne direktne intervencije ameriških čet. Ameriške vojske v Hondurasu in Karibskem morju so osnova za uvajanje čet, če bo politični in vojaški moment primeren.

Ameriški kongres in številne religiozne, etnične in socialne sile v ZDA Evropi in Latinski Ameriki, ki nasprotujejo ameriški politiki v Srednji Ameriki, so omejevale administracijo v času Reaganovega prvega mandata. V prihodnjih mesecih bodo potrebni še večji napori, da bi preprečili politiko ZDA v sodelovanje za rešitve pogajanj in v spoštovanje samopodločbe in dostojanstva Srednjeameričanov.

Članek temelji na delu »Ameriška vojaška prisotnost v Srednji Ameriki in Karibju«, 1984—1985.

Eva Gold, Disarmament Campaigne (Prevod Irena SMOLE)

ZNANJE IN ZAVZETOST

POJASNILO

Razmišljanja o organiziranju ljudi, njihovega dela, njihovega preživljanja časa imajo zmeraj pridih utopičnih programov. Zmeraj je vprašljivo, ali lahko računajo na minimalni pristanek, kaj šele na podporo. Vendar bi brez takih predlogov ne bila mogoča razprava. Dosežek je že, če se ob njih premakne mišljenje, na običajni poti razmišljanja pride do gube ali preloma.

Pristanek in podpora sta potrebna, če želimo kakršenkoli že predlog preizkusiti: ga poskusno izpeljati. Saj gre za organiziranje delca življenja: določanje, kako bo del dneva porabljen za dejavnost v določenem prostoru; gre za prevzemanje obvez in za pristajanje na njih.

Predstavljamo tri predloge: za poučevanje naravoslovja, za poučevanje skupnih družboslovnih predmetov in za raziskovalni projekt, ki bi ga izvedel Marksistični center pri Univerzi v Mariboru. Pripravil jih je Igor Kramberger, strokovni sodelavec za raziskovalno dejavnost v Marksističnem centru. Gre za predloge, o katerih bodo različni organi Marksističnega centra in univerze šele razpravljali; trenutno še ni potrjen noben.

Usode predlogov in projektov so lahko zelo različne. Odoščina pa je konstelacija med zavzetostjo, spretnostjo predlagatelja in družbenim okoljem (ki zagotovi denar, prostore, ljudi, če dovolj močni subjekti v okolju podprejo predlog). Zato pred predlogi objavljamo prvi, najobsežnejši del PREVAJALČEVEGA POJASNILA, prispevka, ki bo natisnjen v knjigi Theodorja W. Adorna, **Uvod v sociologijo glasbe** (knjiga bo jeseni izšla pri Državni založbi Slovenije v zbirki itd.) — v njem je opisanih nekaj drobcev o produkciji znanja, na katere so oprti predlogi, ki so predstavljeni v nadaljevanju.

Uredništvo

PREVAJALČEVO POJASNILO

Pričujočo knjigo je prevajalec prvič prebral pozimi leta 1978; pozneje je z zanimanjem prebral skoraj vse eseje v zbirkah *Noten zur Literatur I—III* in manjše število iz drugih zbirk (zlasti v *Stichworte. Kritische Modelle 2*, edition suhrkamp 347), s posebnim užitek pa predavanja *Philosophische Terminologie* (uredil in izdal Rudolf zur LIPPE; izšlo v zbirki suhrkamp taschenbuch wissenschaft 23 in 50, Frankfurt/M 1973 in 1974). Nekaj je torej o Theodorju W. Adornu vedel že pred prevajanjem. Poznal je tudi obči mesti o njem oziroma njegovih spisih: o posebni, težko razumljivi nemščini in o ezoteričnosti njegovega načina mišljenja. Oboje je pomenilo dodatno mikavnost, ko se je spomladi 1984 po pogovoru z Mladom DOLARJEM in Rastkom MOČNIKOM odločil, da prevzame prevajanje pričujoče knjige. Za predlogo je uporabil izdajo v okviru *Gesammelte Schriften*, kjer je v 14. zvezku objavljena skupaj z zbirko esejev *Dissonanzen. Musik in der verwalteten Welt*. Ta zvezek je uredil in izdal ROLF TIEDEMANN in je izšel leta 1973 pri založbi Suhrkamp v Frankfurtu/M. Knjiga je natisnjena na straneh 169—433.

Dvanajst teoretskih predavanj je Adorno pripravil za široko, nespecificirano občinstvo, večji del so jih kot posnetke predvajali po radiu. Niso edino njegovo delo, ki ga je namenil širokemu občinstvu. Posmrtno so objavili magnetograme predavanj za uvod v filozofijo, ki jih je imel leta 1962 na Univerzi J. W. Goetheja v Frankfurtu/M, se torej časovno navezujejo na predavanja o sociologiji glasbe. Naslov predavanj je ohranjen v naslovu knjige: *Philosophische Terminologie*. Veliko esejev je najprej zasnoval kot radijske eseje ali jih je pred knjižno objavo natisnil v najrazličnejših revijah. Na več mestih je komentiral razlike med teksti, ki so posledica upoštevanja medijev: govornica beseda je neposredna, zato pa ni do vseh podrobnosti obvezujoče izoblikovana.

Znano je, da so Heglova predavanja, ki so jih izdali šele njegovi učenci na podlagi zapisov, berljivejša od tekstov, ki so bili od vsega začetka namenjeni natisu. Heglova predavanja o filozofiji zgodovine, umetnosti, religije in zgodovini filozofije so bila v taktatnem Berlinu takó rekoč družabni dogodek. Interpreti povezujejo Adorna s Heglom; nanj se ni samo skliceval ali ga navajal v različnih spisih, temveč je objavil v posebni knjižici tri študije o njem: *Drei Studien zu Hegel* (prvič izšlo leta 1963; v okviru *Gesammelte Schriften* izdano v 5. zvezku, dostopno tudi kot suhrkamp taschenbuch wissenschaft 110; obstaja srbohrvatski prevod, ki je leta 1972 izšel pri založbi Veselin Masleša iz Sarajeva v zbirki Logos). Za oba velja zdravemu razumu obče mesto, da je njuna misel ezoterična in težko razumljiva. Pri obeh bi ga morali povezati z raznovrstnostjo in širino javnih nastopov. Vsaj pri Adornu meri to obče mesto na zavrnitev razmišljanja, ki je radovedno in kritično, oboje je nadomeščeno s sprjaznostjo in strinjanjem.

O razliki med zgodovinsko-sistematično vseobsežnostjo zasnove pri Heglu in parataktično zgradbo esejev in predavanj, ki so zmeraj samo *Posegi* ali *Iztočnice*, lahko pa bi navedli še vrsto podobno zgovornih naslovov zbirk esejev, pri Adornu na tem mestu ni mogoče podrobneje govoriti. Lahko zgolj opozorimo na dva Adornova eseja, v katerih obravnava vrst in postopek pisanja: »Der Essay als Form« in »Parataxis. Zur späten Lyrik Hölderlins«. (Oba sta zdaj dostopna v srbohrvatskem prevodu: *Filozofsko-sociološki eseji o književnosti*. Izbrala in uredila Nadežda ČAČINOVIĆ-PUHOVSKI. Izdala leta 1985 Školska knjiga iz Zagreba v zbirki Suvremena misao.)

Med parataktičnimi člani se zdijo prevajalcu zelo pomembni tisti, ki vsebujejo spomine na prve vtise ali na doživetja pri seznanjanju in ukvarjanju s filozofijo, glasbo in literaturo. Adorno ločuje med prvimi vtisi in poznejšimi doživetji; razlika je opazna v načinu, kako je eno ali drugo uvedeno in povedano. Za razumevanje tega člana je koristno, včasih nujno, poznavanje konteksta. Zato gotovo ni naključje, da je Hartmut SCHEIBLE, ki je kot gost uredil posebno številko revije TEXT + KRITIK o Th. W. Adornu, na začetek uvrstil prispevke o njegovem odrasčanju in intelektualnem dozorevanju: Peter von HASELBERG, »Wiesengrund-Adorno« in Carlo PETTAZZI, »Studien zu Leben und Werk Adornos bis 1938«. Iz obeh si je prevajalec pripravil »svoj« kontekst. (TEXT + KRITIK. Sonderband. Izdaja Heinz Ludwig ARNOLD. München 1977.)

Pri doživetjih je pot bolj zapletena, svedo tudi daljša. Okvir za razumevanje Adornove vpetosti v določeno indistucijo je knjiga Martina JAYa, *The Dialectical Imagination: A History of the Frankfurt School and the Institute of Social Research 1923—1950* (Na voljo je srbohrvatski prevod: Martin DŽEJ, *Dijalektična imaginacija*. Izdali leta 1982 založbi Svetlost iz Sarajeva in Globus iz Zagreba v zbirki Etos.) Posebnost nekaterih Adornovih izkušenj, ki so izrazito prisotne v prevedenih dvanajstih teoretskih predavanjih, je povezana z njegovimi izkušnjami iz prvega obdobja emigracije v Združene države Amerike (v drugi polovici 30-tih let). Tudi v tem primeru nam pri razumevanju pomagajo drugi spisi, najprej drugi Adornovi. Vsi njegovi spisi so obravnave predmeta v obliki posegov, analiziranja *Dissonanc* ali *Zvočnih figur*, ki se medsebojno dopolnjujejo oziroma pojasnjujejo; to nam pomaga razumeti, zakaj mnogi trdijo, da je Adornovo »glavno« delo zbirka aforizmov *Minima Moralia. Reflexionen aus dem beschadigten Leben* (Bibliothek Suhrkamp, prvič izšlo leta 1951) in ne njegovi pozni, »sistematični« deli *Negative Dialektik in Aesthetische Theorie*. (Navedene tri knjige so v okviru *Gesammelte Schriften* izdane v 4., 6. in 7. zvezku; zadnji dve sta dostopni tudi kot suhrkamp taschenbuch wissenschaft 113 in 2 in v srbohrvatskem prevodu, ki sta izšla pri založbi BIGZ iz Beograda, prve knjige 1979, druge 1982.)

ten izdane v 4., 6. in 7. zvezku; zadnji dve sta dostopni tudi kot suhrkamp taschenbuch wissenschaft 113 in 2 in v srbohrvatskem prevodu, ki sta izšla pri založbi BIGZ iz Beograda, prve knjige 1979, druge 1982.)

V avtobiografskem eseju »Wissenschaftliche Erfahrungen in Amerika« so med pripovedjo o izkušnjah, ki si jih je nabral s sodelovanjem z ameriški družboslovci, pojasnjeni skoraj vsi angleški sociološki termini, ki se pojavijo v pričujoči knjigi. Izčrpno je prikazano sodelovanje v Radio Research Project, ki ga je vodil glavni predstavnik kvantitativnega pristopa v sociologiji, Paul F. Lazarsfeld. Esej je objavljen v zbirki *Stichworte. Kritische Modelle 2*. (Skupaj s tremi drugimi zbirkami je objavljena v zvezku 10. 1—2 izdaje *Gesammelte Schriften*, ki je naslovljen *Kulturkritik und Gesellschaft I, II*, Frankfurt/M 1977. Pred omenjeno zbirko so natisnjene še naslednje: *Prismen, Ohne Leitbild in Eingriffe. Neun kritische Modelle*.)

Ker je nekajkrat izkusil, da znanstveniki in umetniki, s katerimi Adorno polemizira, ali jih navaja kot negativne primere, za občo sodbo (denimo v enciklopedijah in priročnikih) niso zgolj negativni primeri, si je prevajalec poskal dodatno znanje o Paulu F. Lazarsfeldu: v nemškem prevodu študije Michaela POLLAKA, »Paul F. Lazarsfeld — Fondateur d'une multinationale scientifique« (Original je izšel v reviji *Actes de la recherche en sciences sociales* 25 (januar 1979), str. 49—59; nemški prevod pa v odličnem zborniku, ki v štirih knjigah predstavlja *Geschichte der Soziologie. Studien zur kognitiven, sozialen und historischen Identität einer Disziplin*. Izdal Wolf Lepenies; izšlo v zbirki suhrkamp taschenbuch wissenschaft 367, Frankfurt/M 1981. Študija je natisnjena v 3. knjigi v oddelku *Kontinuität und Diskontinuität in der empirischen Sozialforschung* — navedena študija je zadnja v tem oddelku, tudi prva je posvečena P. F. Lazarsfeldu.); njen avtor med drugim temeljito obdela razlike in razhajanja med P. F. Lazarsfeldom in Th. W. Adornom. Temeljni vzgib za kvantitativne socialne raziskave, ki so jih naročale in tudi plačale različne vladne ustanove, je bilo Lazarsfeldovo hotenje, da bi z rezultati svojih raziskav omogočil učinkovito korporativistično vodenje države, kar se je ujeloma z Rooseveltovim New Deal-programom. Pripravljenost in hotenje, da deluje kot vmesni člen med vlado in vladanimi,

kot člen, ki s svojimi kvantitativnimi metodami ugotavlja tipičnosti in opozarja na odklone, ga temeljno razlikuje od Adorna, ki je zagovarjal in predstavljal tip kritičnega intelektualca, intelektualca, ki razkriva ideološke strani vladnih izjav in ukrepov. Predvsem pa intelektualca, ki v posebnem z močjo svoje misli pokaže obče. S tem smo navedli razlog za parataktično zgradbo esejev in predavanj.

Po prvi, »buldožerski« fazi prevajanja je prebral razpravo Karla Markusa MICHELA, »Versuch, die 'Aesthetische Theorie' zu verstehen« (ki je objavljena v: *Materialien zur aesthetischen Theorie Th. W. Adornos. Konstruktion der Moderne*; izdala Burkhardt LINDNER in W. Martin LÜDKE; suhrkamp taschenbuch wissenschaft 122, Frankfurt/M 1980, str. 41—107). Medtem ko so bile doslej omenjene razprave, ki so bile bolj povezane s sociološko oz. družboslovno razsežnostjo Adornove misli, gre v tem primeru za filozofsko interpretacijo estetske razsežnosti njegove misli. V središču razprave K. M. Michela je obdelava razmerja med subjektom, umetnino in družbenimi mehanizmi v Adornovi estetski teoriji. Zanj sta zgodovinski oglišči avtonomne umetnine vzpostavitev substancialnega subjekta in njegov razkroj. V tem obdobju nastajajo umetnine in so določene človekove stvaritve iz prejšnjih obdobji dojetje kot umetnine. Subjektu je omogočeno, da se skoz ustvarjanje avtonomnih umetnin postavi v pozicijo negativnosti do postalega, do zgodovinskih realizacij. Prav skoz umetnino teče prepolovišče resničnosti sveta: spretnjen svet je postavljen v taka znotrajumetnostna razmerja umetnine, da se prikaže njegova spretnjenost. S tem razumevanjem umetnine je povezano razumevanje razmerja med umetnino, nečim estetskim, in čutnostjo, zaznavnim svetom. Za Adorna je avtonomna umetnina zmeraj v distanci, zanjo velja Kantova opredelitev umetnine kot nenamenske namenskosti; toda resnico lahko vsebuje samo, če je obnem omadeževana z grobo čutnostjo; le korak razmejuje avtonomno umetnino od te čutnosti. Prepozna ga lahko samo kritična filozofska misel. Zato mora biti tudi ta avtonomna in realizirana s pozicije negativnosti; toliko je Adornova teorija estetska.

— Branje razprave K. M. Michela je pomagalo razumeti mnoga mesta, ki so bila v prvi fazi prevajanja nejasna, ali kar nerazumljiva. Pozneje se je pridružil še branje najnovejše knjige Oskarja NEGTA, *Lebendige Arbeit, enteignete Zeit. Politische und kulturelle Dimensionen des Kampfes um die Arbeitszeit*. (Knjiga je izšla konec let 1984 pri založbi Campus, Frankfurt/M-New York; tri poglavja iz te knjige so izšla v slovenskem prevodu v prilogah *Boj proti delu in levičarjeva kultura*, ki jih je v treh nadaljevanjih objavil časopis mariborskih študentov KATEDRA — v številkah 2 + 3 + 5/1985.) Pomenilo je nadaljevanje razmišljanj o pomasovljenju substancialnega subjekta in njegovi usodi v upravljanem svetu. Teorija v tej knjigi ni več samo estetska, temveč je tudi politična — Oskar Negt si je knjigo zamislil kot politično polemiko, s katero posega v razpravo o bodočem programu nemških sindikatov. Zanj je pomembna razsežnost mišljenja njegova pristifanost, kar mu pomeni, da je edino tako mrisel lahko za korak bliže resnici, da je strastna in zavzeta. Adornova teorija brzda strast v melanholijo, ne preide v polemičnost zavzetosti, njena zavzetost je estetska. Ta razsežnost zahteva od prevajalca, da nekaj pove še o svojem prevajanju in o prevodu.

(Se nadaljuje s tehničnimi pojasnili o prevodu.)

(Igor Kramberger)

I. PROLOG

Zapis prve vrstice prispevka mora uvesti bralca, ga pritegniti; upravičeno predpostavlja, da je avtor domislil svoje pisanje do te mere, da začanja na pravem koncu, torej dejanskem začetku.

Avtor tega prispevka ni povsem prepričan v domišljenost tega, kar namerava zapisati, čeprav je čistopis že tretja inačica razmišljanja. Ker bo s prispevkom objavil predlog, kako organizirati določeno vrsto raziskovalnega in izobraževalnega dela na Univerzi v Mariboru, niti ne želi, da bi bralci sprejeli tekst kot nekaj dokončnega.

Prispevek bo govoril predvsem o času, bolje: o različnih časih, ki se bodo v predlogu križali v posameznih točkah. Temeljna izkušnja, ki si jo je pridobil v treh letih, ko se je ukvarjal velik del svojega časa z organiziranjem časa drugih, je namreč prav izkušnja o času: o njegovih značilnostih, odenkih, kakovosti posameznih časov in podobnega.

Izkušnja je nekaj osebnega, toda pridobljena je bila med opravljanjem delovnih, službenih nalog. Sestavljena je iz dveh gub: prva je avtorjevo opravljanje določenih nalog njegov pristanek, da jih opravlja, druga pa vsebina opravljanj nalog; gre za dve vrsti odnosa do drugih, do ljudi okrog sebe na delovnem mestu in do ljudi, ki jih je srečeval in spoznaval med opravljanjem delovnih obvez.

Sele zdaj, po treh letih mu je v polni meri jasno, s čim se je predvsem ukvarjal. Svojo zainteresiranost za svet okrog sebe, boljše: za rezultate dela in interesov drugih, rezultate, s katerimi so mu odpirali oči za svet okrog njega, je hotel posredovati drugim; predpostavljaj je, da so okrog njega ljudje, ki so prav tako zainteresirani, vendar svojih interesov ne morejo potešiti.

Ce je hotel izpeljati ta načrt: omogočiti potešitev interesov, je moral poiskati in sodelovati s tistimi, ki bi lahko tak interes potešili. Nedavno je naletel na misel, ki to prizadevanje povzame tako:

»Če boste Vi hkrati upoštevali vse tri glavne skupine človeške delovne sile — stabilnost, notranjo opremljenost motivov, okrog katere se dogaja glavno delo, delo v obratih in poklicih in delo v odnosih — in enkrat izračunali, koliko bi to bilo, potem ostane za političnost nekako 1,5 % človekove družbene delovne sile.« (Primerjaj o tem prilogi v KATEDRI 2 in 3/1985 *Boj proti delu in levičarjeva kultura*.)

Omogočanje nastopov v javnosti, predstavljanje rezultatov znanstvenega, raziskovalnega dela pomeni organiziranje motivov v znanstveniku, raziskovalcu, pomeni tako opremljanje njegovih motivov, da mu postane smiselno, potrebno vzpostavljati odnosov z neznanimi ljudmi, da mu postane smiselno izkoristiti tisti majhen delček njegove delovne sile, ki ga porabi za političnost, prav za tako predstavljanje svojega dela.

Zagotoviti je treba organizacijo, ki je dovolj stabilna, da vzbuja zaupanje. Organizator mora biti sogovornik znanstveniku, raziskovalcu. Ne zadostuje torej zgolj brezhbitna tehnična izpeljava organizacije. To mora biti samoumevno. Sogovornik mora vsaj slutiti, kakšno znanje mu lahko posreduje znanstvenik, raziskovalec. Organizator kot sogovornik mora znati artikulirati vsebino svojega organizacijskega dela. Pogovor med organizatorjem in znanstvenikom, raziskovalcem mora privedi do prekritja motivov.

Druga stran organizatorjevih poslov je, da zna nagovoriti interese. Njegova ponudba mora biti med možnostmi, s katerimi lahko nagovorjeni (nagovorjeni z obvestili v sredstvih javnega obveščanja, z vabili in še kako drugače) zapolnijo svojih 1,5 % družbenega delovnega časa, ki ga imajo na voljo za političnost, tako zanimiva, za motive tako privlačna, da se nagovorjeni odločijo prav zanjo.

Kaj pa je vse to? Je to produkcija notranje opreme motivov? Do določene mere ysekakor. Vendar samo motivov, ki so vrh vseh motivov, ki so do neke mere višek, presežek nujnosti vsakdanjega življenja. Kajti gre za vzpostavljane odnosov, ki so višek, ki so več kot najnujnejši odnosi. Gre za odnose, ki so veliko bolj krhki kot temeljni odnosi. Njihova artikulacija je počasna, običajno delna, pogosto negotova.

Organiziranje socialne zainteresiranosti je organiziranje srečanja med socialnim poučevanjem in učenjem; je vzpostavljane mostu med dvema vzgiboma posameznikove družbene razsežnosti, je artikuliranje njegove političnosti kot oblikovanja presežnih odnosov. Presežni odnosi določajo način zadovoljevanja temeljnih potreb, ker so oblikovanje notranje opreme motivov. Možnosti in oblike vzpostavljanja presežnih odnosov nam povedo največ o načinu reprodukcije določene družbene skupnosti.

Oblikovanje organizatorja je potekalo v delovnem času in v prostem času. Nikoli mu ni bilo povsem priznano, da je njegova osebna rast v sogovornika pomembna za uspešno opravljanje tehnične strani organizacije in da jo naj zato vmešča v delovni čas. Višek njegove zainteresiranosti, znanje, ki si ga je pridobil v prostem času, je bil humus njegovega organizatorskega dela.

Dovolj pogosto je opazil, da se z znanstveniki, raziskovalci pogovarja o delu, ki ga ti velik del opravljajo v svojem prostem času. Vprašal se je, kakšno je razmerje med delovnim časom, tretjino delovnega dne, ki jo moramo preživeti na delovnem mestu, in človekovo družbeno delovno silo; vprašal se je tudi, kakšno je vrednotenje te delovne sile, če so rezultati, ki dobijo za nazaj določeno družbeno priznanje, pridobljeni v višku razpoložljivega časa.

Dvoje postane zanimivo: kako bi lahko organizator zajel še kaj več kot zgolj vrh motivov. Vzgibi, ki jih pomaga artikulirati, so zmeraj že družbeno posredovani. Njegovo dosedanje delo je merilo predvsem obseg, vrsto zainteresiranosti (ta izraz je v **Slovenskem pravopisu 1962** dopolnjen s predlogom za bolj knjižno, lepšo rabo: **zavzetost**), ki je že tu, ki obstaja. In: ali je sploh mogoče narediti ta korak kot zgolj organizator.

Organizator je bil v opisanem primeru predvsem organizator konsumpcije; v najbolj uspešnih primerih svojega dela je zajel tudi cirkulacijo rezultatov znanstvenega, raziskovalnega dela in predmetov za notranjo opremo motivov. Produkcija je bila v tem njegovem delu podrejena. Obči družbeni pogoji produkcije in s tem njen način so posredno in posredovano določali način in pogoje te konsumpcije, deloma cirkulacije.

Odločilen pa bi bil preskok v produkcijo predmetov za opremljanje motivov; v zagotovitev stabilnosti take produkcije in v graditev odnosov, ki bi jih oblikovala produkcija, produkcijska povezanost, ne zgolj konsumpcijska.

Preskok bi pomenil zožitve: kot organizator je nagovarjal zelo širok krog znanstvenikov, raziskovalcev in tako rekoč celotno prebivalstvo na področju, ki ga je pokrival s svojo reklamo. Ob tem se je zavedel, da pravzaprav ne gre za zožitve, temveč drugačno razumevanje izseka, ki ga zajema oziroma nagovarja. Kajti, pri artikuliranju

Predlagana delitev pristaja na določeno, družbeno uveljavljeno delitev dela, ki je povezana s prevladujočim produkcijskim načinom, zlasti z delitvijo moči med materialno produkcijo in državo (oz. druženo skupnostjo v celoti): razvijanje temeljnih znanj z nepredvidljivimi učinki podjetja prevajajo na državo oziroma družbeno skupnost v celoti zaradi prevelikega rizika. Delitve dela, posebne oblike institucionaliziranja znanja so povezane s takim političnim bojem za organiziranje produkcije v družbi kot celoti. Delitev ni utemeljena z vsebinskimi razlogi, ki bi jih produciralo samo znanje, temveč s poslovnim rizikom.

Primer za to je bilo predavanje dr. Zdravka **Petkovška** v okviru ODPRTA UNIVERZE. Ko je govoril o podrobnostih meteoroloških raziskav inverzij, torej o delu temeljnih naravoslovnih raziskav, je postalo njegovo govorjenje politično, družbeno relevantno — ob detajlu smo izvedeli, kaj je ekološko razmišljanje in kako bi lahko reševali tehnične + tehnološke naloge. Ni bilo naključje, da je njegovo predavanje imelo naslov **Odnos med naravoslovjem in tehnologijo**. Z njim lahko opredelimo vsebino novega splošnoizobraževalnega programa.

Pri obdelavi podrobnosti je treba upoštevati še drugo stran, študente. Ne vemo, v kateri tovarni bo študent pozneje zaposlen. Prav tako ne moremo ločiti znanja o naravoslovju in tehnologiji na naslednje vrstici: enkrat za pedagoge, drugič za ekonomiste, tretjič za pravnike, četrtič za agronome, petič organizatorje dela, šestič različne tehnične strokovnjake. Kajti upoštevati velja, da splošnoizobraževalni predmeti opravljajo posebno nalogo — preprečili naj bi nastanek strokovnjaka, eksperta, fahidiota; posredovali naj bi znanja, s katerimi bi strokovnjak, ekspert postal intelektualca, torej nekdo, ki s svojo držo, vedenjem, načinom razmišljanja na specifičen način presoja svoje delo, okolje in razmerje med oboma.

Predlagam, da predavatelji pri predmetu **Tehnologija naravoslovja** posredujejo znanje o drobcu razmerja med produktivnimi silami in produkcijskimi odnosi, o tistem drobcu, ki mu pravi politična ekonomija fiksni kapital, lahko pa ga poimenujemo tudi mašinerija. Gre za formo mišljenja, njegovo poč, ki jo želimo posredovati študentu, prenesti nanj — da bi jo kasneje ubiral sam.

Primer:

Predavanje naj predstavi Philips—vijak. Pove naj vse njegove značilnosti: mere, kje se uporablja, katera industrija ga predvsem uporablja, skupaj s katerimi stroji je bila poenostavljena oziroma pospešena proizvodnja; kaj pomeni v tej zvezi žensko delo v elektrotehnični industriji ipd.

Predlog eksperimenta za šolsko leto 1985/86:

Spomladi 1986 izvedemo ciklus 8—10 predavanj za študente 3. letnika visokih šol oz. fakultete in 2. letnika višjih šol. Ciklus bi

2. predavanje: Ivo MIKLUŠ, Ekonomika kmetijske proizvodnje in tržišče

3. predavanje: Ivo MIKLUŠ, Urejanje kmetijskega prostora

4. predavanje: Andrej ŠORGO, Proizvodnja rib in ribe v hladilniku

5. predavanje: Dražgost POKORN, Prehranjevanje

6. predavanje: Franc BUČAR, Tehnologija mesa in industrijskih kuhinj

7. in 8. predavanje v krajši varianti oziroma 7., 8., 9. in 10. predavanje v daljši varianti: tehnologija poljedelskih pridelkov, predelava in distribucija (strokovnjaki iz ABC Pomurka, Hmezad in TIMA).

Preverjanje znanja:

Štirje družboslovni predmeti imajo skupaj na razpolago 90 ur, Tehnologija naravoslovja ob tem še 30 ur. Zato predlagam kolektivni izpit v pisni obliki. Štirim družboslovnim vprašanjem bi bilo pridruženo peto vprašanje z naravoslovnega področja. O podrobnostih primerjaj predlog za družboslovne predmete.

III. PREDLOG ZA SKUPNO POUČEVANJE DRUŽBOSLOVJA

Izobraževalne aktivnosti so v Marksističnem centru od njegove ustanovitve najbolj številne, verjetno tudi najbolj učinkovite. Menda je sedanja oblika zastopanosti splošnoizobraževalnih predmetov v študijskih programih delno tudi posledica aktivnosti centra. Tokratni predlog želi povzeti dobre strani sedanje oblike dela; dodati pa ob uvajanju naravoslovja še nekatere vsebinsko-izvedbene novosti.

Ciklus predavanj ODPRTA UNIVERZA je združeval naravoslovna in družboslovna predavanja v enoten repertoar — ponudbo organizatorjev. V predlogu »eksperimenta z naravoslovjem« je opisana transformacija »naravoslovnega« dela ODPRTA UNIVERZE. V nadaljevanju bo kot moment v razvitju predloga izpeljana transformacija »družboslovnega« dela. Obe transformaciji pomenita odmik od nespecificiranega obračanja h komurkoli in zagotavljanje obiska v obliki obveze. Izobraževalna dejavnost bo nekoliko ob ost, s katero je oblikovala minimalno radovednost, presežek časa; ne bo več ost, ki je drugi gib, gib, ki sledi pripravljenosti za socialno mobilnost, torej prihodu na predavanje.

presežnih odnosov je računal na lebdeče, nevezane potrebe; torej na izsek članov skupnosti, ki imajo pogoje za razvoj prav takega presežka. Pri tem pa ni vedel, kolikšna je ta skupina in kakšni so ti nevezani interesi. Zdaj pa bi produkcijsko povezovanje pomenilo dosti bolj jasen izsek; obenem pa bi prišlo do vezave interesov, zavzetosti. Produkcija je najprej artikulacija odnosov, razmerij med udeleženci, člani produkcije; nato pa artikulacija razmerja produkcijske enote do okolja.

Predlog, ki ga je razvil iz teh premišljevanj, se cepi na raziskovalni in izobraževalni del, med katerima pa so vzpostavljene povezave. Predlog je ponudba za organiziranje določenega časa določenim skupinam družbene skupnosti. Del te ponudbe, izobraževanje, predlaga specifično organiziranje dela obveznega časa študentov. Specifičnost je v povezovanju tega izobraževanja z raziskovanjem oziroma znanstvenim delom.

II. EKSPERIMENT Z NARAVOSLOVJEM

O naravoslovju kot enem izmed splošnih izobraževalnih predmetov govorimo posebej, ker gre za uvajanje nečesa posebnega. Ostali splošni izobraževalni predmeti naj bi sicer doživeli spremembe, vendar gre v temelju za ohranjanje določenih hotenj, ki so bila izražena, uveljavljena že pred leti z vpeljavo splošnih družboslovnih predmetov v redne programe študija na višji in visoki stopnji.

Pri pogovorih o naravoslovju je opazna temeljna nerazčistčnost, kakšno znanje, pa tudi znanje o čem naj bo posredovano v programu. Ali gre za naravoslovne vede ali za tehniko + tehnologijo (se pravi za dve veččini: izdelovanja orodij in izdelovanja dobrin). Če pristanemo na tako delitev, moramo predlagati dva programa, ki naj obsegata vsak po 30 ur. V prvem bi predstavljali prodore s področja naravoslovnih ved (in ob predstavitvi prodorov pojasnili temelje, ki so vezani na določen prodor), torej fizike, biologije in kemije. Pri tem bi upoštevali vso pestrost podzvrsti in medsebojnih povezovanj. Seveda bi to bil splošno izobraževalni ciklus, ki bi se povezoval zlasti s predmetom filozofija med družboslovnimi predmeti. V drugem bi predstavljali razvoj tehnike + tehnologije; pogoje za uvajanje sodobnih tehnologij in razvijanje produktivnih sil. Ohranili bi lahko primerjavo naravoslovja s filozofijo: iz filozofije so izšle posebne družboslovne vede; iz naravoslovja so izšli tehnični dosežki in se osamosvojili kot avtonomna področja. Vendar!

koordinirali z urnikom ostalih skupnih predmetov (družboslovni predmeti: filozofija, sociologija, politična ekonomija in politologija; primerjaj s predlogom za te predmete v nadaljevanju). Predavanja so edina oblika dela, ki je mogoča v tako kratkem trajanju ciklusa (največ dva meseca in pol, 16—20 ur) in pri tolikšnem številu študentov z različnih šol.

Študijska literatura bi bila razdeljena na temeljno in aktualno. Delitev je vezana na zamisel, da bi bili naravoslovni ciklusi dvoletni; aktualna literatura bi se vezala na temo vsakokratnega ciklusa, temeljna pa bi zagotavljala temelj, kontinuiteto.

Temeljna literatura, ki bi bila obenem predlagana kot predprava za predavanja, bi bilo **13. poglavje v 1. knjigi Kapitala Karla Marxa: Mašinerija**.

Aktualna literatura pa bi bilo avtorsko polo (16 strani) obsežno besedilo predavanja — kar pomeni: brošura, ki obsega 130 do 160 tipkanih strani. Študent bi moral tako predelati za izpit skupaj 250—300 strani besedila.

Za organizacijo predavanj to pomeni, da bi morali vsaki dve leti zagotoviti novo brošuro z novimi besedili. Zagotavljanje besedil bi pomenilo dogovarjanje o produkciji znanja; saj bi potrebovali določena besedila, ki bi bila usklajena s predvidenim programom ciklusa. Publikacija bi izšla med potekom ciklusa, tako bi ohranili privlačnost predavanj — omogočili pa študentu izbiro, da študira po zapiskih ali po brošuri.

Za prvi ciklus predlagam naslov, ki je dovolj širok, da bi lahko zajeli vse štiri elemente: produkcijo, distribucijo, cirkulacijo in konsumpcijo. Obenem je dovolj privlačen, da lahko pričakujemo odziv (obisk): **HRANA**.

Koordinator ciklusa bi bil nekdo z Višje agronomske šole. K sodelovanju bi povabili profesorje mariborskih šol, ljubljanske univerze pa tudi strokovnjake iz raziskovalnih oddelkov SOZD-ov ABC Pomurka, Hmezad, Tima...

Naloga koordinatorja bi bila, da spomladi 1985 naveže stike s predavatelji in se z njimi dogovori za avtorsko polo dolge prispevke — besedila predavanj. Metodološko izhodišče za obdelavo vseh štirih elementov bi bil predlog, da naj avtorji zastavijo svoje prispevke kot dialog s knjigo **Huberta Požarnika, Alternativne**. Tako bi med dvema poloma: svojim znanjem in poznavanjem zadeve na eni strani in Požarnikovimi trditvami na drugi strani razvijali predavanje, v katerem bi lahko Požarnikove trditve o tehnologiji in poljedelstvu in prehrani ovrgli ali začeli drugače razmišljati o svojem delu.

Naslednji predlog predavateljev je izmišljen; z nikomer ni bilo doslej še prav nič dogovorjeno; predavatelji so poiskani v seznamih predavanj ljubljanske in mariborske univerze oziroma sem zanje izvedel (v obliki predlogov) od obiskovalcev ODPRTA UNIVERZE.

Koordinator ciklusa bi bil Ivo MIKLUŠ (Višja agronomska šola)

1. predavanje: Bojan PRETNAR ali Ciril BAŠKOVIČ, Razvojna tehnologija

Kaj torej predlagam?

Združitve hotenj nove zasnove splošnoizobraževalnih programov in razpoložljivih kadrov, ki lahko v Mariboru predavajo te programe. Predlog predvideva dogovarjanje na ravni univerze, ne posamezne šole. Sodim, da bi s primerno modifikacijo bilo mogoče izpeljati program tudi v Kranju (Visoka šola za organizacijo dela) in na vseh centrih, ki jih imajo šole izven Maribora.

Novi programi predvidevajo delitev splošnoizobraževalnih predmetov na pet delov: filozofijo, sociologijo, politično ekonomijo, politologijo in naravoslovje. Za posamezen predmet je predvideno 30 ur (kar pomeni pri dveh urah tedensko tri mesece in pol). Nejasno je, kako zagotoviti pri tej drobitvi enako kakovost za vse predmete. Prav na tej točki se zdi v Mariboru smiselna navezava na obstoječ družboslovni kader (kolikor ga je sploh dovolj za izvedbo predloga; morda bi bilo na ravni univerze treba razmišljati o dolgoročni kadrovski politiki za to področje).

Predlagam, da bi profesor, ki je po stroki filozof, predaval za **VSE** študente mariborske univerze **filozofijo**; profesor, ki je sociolog, **sociologijo**; profesor, ki je politični ekonomist, **politično ekonomijo**; profesor, ki je politolog, **politologijo**. Naravoslovje se izmika tej delitvi na akademsko uveljavljene stroke in je tudi zato obdelano posebej. Čeprav ta predlog predvideva, da do bi študent najboljše znanje oziroma informacije pri profesorju, ki je za posamezno stroko posebej usposobljen, se predlagatelj zaveda ohranjanja delitve na zgodovinsko nastale posamezne vede. Na tej točki lahko samo dogovor o obliki izvajanja in določena vsebinska usklajenost zagotovijo, da bo študent pri teh predmetih prevzemal vedenje in mišljenje intelektualca.

Kako to zagotoviti?

Predlagam uvedbo trimesečnih ciklusov (24 ur), ki bi jih predavatelji imeli dvakrat v šolskem letu. Enak ciklus bi ohranili dve šolski leti (velja tudi za naravoslovno petino); torej bi imeli študente štirikrat možnost, da ga odposlušajo. Vpisovali bi jih v 1. in 2. letniku študentje višjih šol; v 2. in 3. študentje visokih šol oz. fakultete. Ponavljanja bi bila nujna tudi zaradi hkratnosti poteka dveh ciklusov: devet mesecev je dejansko v šolskem letu na razpolago za predavanja; ker bi poslušali predavanja študentje vseh šol, bi morale šole uskladiti za določen dan (morda celo dva, kar je manj smiselno) v tednu svoje urnike; vzporedno bi tekla dva ciklusa, vsi pa bi morali biti tako razporejeni, da se ne bi prekrivali isti v obeh semestrih.

»Eksperiment z naravoslovjem« predvideva največ 20 ur; v končni obliki jih bo 30. Ker je naravoslovni ciklus že znotraj teh ur razdeljen na več profesorjev, ki pripravijo vsak svoje besedilo predavanja, je zagotovljena možnost gostovanj: zamenjav v skladu z dogovorjeno temo dvoletnega ciklusa. Pri »družboslovnih« predavanjih bi »redni profesorji« predavali 24 ur; razliko, znova 24 ur, pa bi izkoristili za predavanja gostujočih profesorjev. Za šolsko leto 1985/86 predlagam ciklus **Socialna gibanja**, ki ga tre-

(Nadaljevanje na 6. strani)

(Nadaljevanje s 5. strani)

nutno (pomlad 1985) izvaja Sekcija za proučevanje socialnih gibanj pri Inštitutu za sociologijo Univerze E. Kardelja v Ljubljani.

Vsak predavatelj bi pripravil tvoidelni seznam literature za študij. Prvi del bi bila temeljna literatura; drugi pa aktualna in izpod njegovega peresa. Gre za podobno delitev kot pri naravoslovju. Za vsak predmet bi bilo izbrano poglavje ali del iz klasične oziroma temeljne knjige posameznega področja (stroke, vede), ki bi obsegalo 100–150 strani; vsak predavatelj pa bi moral napisati za svoj del samostojno obdelano izbrano snov, ki bi jo predaval dve leti, tudi ta del bi obsegal 100 do 150 strani. Skupaj s snovjo za naravoslovje bi moral torej študent za izpit predelati: minimalno 1050 strani; maksimalno 1500 strani v dveh letih; polovica bi

bili usmerjeni deli iz temeljnih del, polovica izvorni prispevki predavateljev.

Preverjanje znanja bi bilo kolektivno. Izpit bi bil pismen; študent bi odgovarjal na pet vprašanj, ki bi jih ločeno ocenjevali predavatelji oziroma pri naravoslovju koordinator. Vprašanja bi bila opisna; merilo uspešnosti pri študiju pa sposobnost povezovanja snovi s specifičnimi temami in vprašanji osnovnega študija.

V nekaterih elementih je ta predlog manj dodelan kot predlog za »eksperiment z naravoslovjem«. Vendar bi njegovo sprejetje zahtevalo več hitrih dogovorjanj, če bi hoteli z izvajanjem začeti že v šolskem letu 1985/86.

Dogovarjanje oziroma načrtovanje bi potekalo v okviru Marksističnega centra in s sodelovanjem ustreznega odbora pri svetu

univerze. Za predlagatelja je najpomembnejši del »seznam literature«; »temeljne oz. klasične« odlomke naj bi študentje sami poiškali v knjigah, ne bi pripravljali citank z razmnoženimi poglavji; zato pa bi kot citanko razmnožili izvorne prispevke predavateljev. Tako bi združili študij s »skripto« in študij po znanstveni knjigi.

»Ciklus« z gosti bi lahko potekal podobno kot sedanja predavanja, ki jih organizira Marksistični center VEKS. Bil bi torej »auditorium maximum«, družabni in kulturni dogodek. Ohranili pa bi sinopsis, ki bi bil na voljo vsaj teden dni pred predavanjem.

PRIHODNJIČ:
PREDLOG RAZISKOVALNEGA PROJEKTA NAJNOVEJŠE INFORMACIJE

KDO NAS PONEUMLJA?

PO POTEH MARIBORSKIH DPO-jev

Uvod:
Pojdite vsi k vragu.

Poglavje I:

Pa začnimo od začetka. V glavo mi marca šine zamisel: Organiziraj koncert skupine Laibach v Mariboru! Zakaj pa ne?! Torej: s tovarišem Mitjem Ulrihom najdeva prosto dvorano v študentskem naselju za torek, 23. 4. 1985, in tudi vsa osnovna sredstva za pokritje koncerta. Ozvočenje je bilo pripravljeno, Laibach tudi. Potem je bilo treba zadevo prijaviti na sekretariatu za notranje zadeve. Po napisani prijavi in žigu UK ZSMS Maribor, ki je »stal« za mano, sem nesel to na že omenjen naslov. Pokažem prijavo in opazim: vidno razburjenje prisotnih cenilcev mariborske kulture, ki so izjavili, da so z Laibachom težave in da to v Mariboru že ne bo šlo tako lahko skozi, še prej pa da moram po dovoljenju na MK SZDL. Rečeno — storjeno! Grem na SZDL. Pokličem tovariša Maksa Veleta, ki čez nekaj časa pride. Pokažem mu listino in razložim, zakaj sem prišel. On se začudi, saj MK SZDL česa takega ne dela, vendar če so me poslali tja z UNZ, bo že treba; kako, kaj, zakaj pa se bo še pozanimal. (Glej: Kafka, Der Prozess.) Reče mi, naj ga pokličem čez dan, dva, ko bo vedel, kako je bilo z Laibachom drugod.

Poglavje II:

Telefoniram tov. Veletu in mi reče, češ kaj sem sploh delal, če pa je dvorana v torek, 23. 4. 1985 zasedena, in še, da so mu rekli na MK ZSMS. SZDL bi sicer dala dovoljenje (če ne MK SZDL, pa OK SZDL — premetavanje odgovornosti prvič), vendar se naj najprej mladinci med sabo zmenimo za prost termin. Potem me je še povabil na osebnih razgovor o stvareh, o katerih se ne da govoriti po telefonu. (Razumem?) Naslednji dan urno pohitim k tov. Veletu, še prej pa se oglasim na MK ZSMS pri tovarišici predsednici Alenki Jež. Potrdila je zasedenost dvorane in na moje vprašanje o Laibachu povedala, da se MK ZSMS ni dolžna iz-

jasniti o tej zadevi, dokler ne bo potrebno. Malo razočaran grem k tov. Veletu, ki mi sporoči novo informacijo, da študentski domovi oziroma tovariš direktor Marinič sploh ne dajo dvorane za skupino Laibach. To novico mi je sicer že posredoval tov. Mitja Ulrich, ko je bil na sestanku pri tov. direktorju Mariniču. Sam se začudim in tov. Vele pokliče tov. Mariniča, ki se diplomatsko izjasni, da je dvorana pač zasedena le tega dne. Tov. Vele mi je nato pripovedoval, da oni nimajo ničesar proti Laibachu, le da je datum okrog dvajsetega aprila neprimeren (?): lahko bi bila provokacija, saj je v tem času rojstni dan Adolfa Hitlerja, Laibach pa s svojimi križi in držo spominjajo na vse to (čeprav so bili v Evropi lepo sprejeti in na kaj takega ni nihče pomislil op. p.). Sicer pa bodo nastopili v Zagrebu in počakajmo: zakaj bi moral biti prav Maribor tisti, na katerega bi vsa Jugoslavija uperjala prst! Tov. Vele pač pozna zgodovino, slabše pa pozna umetnost in mu je kak Malevič oziroma suprematizem popolna tujka (Rusija, začetek tega stoletja). Tov. Mitja Ulrich je bil spet na sestanku pri tov. Mariniču in načel vprašanje Laibacha, če bi morda našli kak drug termin (na primer maja). Rekli so, da je maja že toplo in da nihče več ne hodi na koncerte (čeprav jih je v Mariboru kar nekaj, sicer pa še Dire Straits na turneji po Jugoslaviji) in da naj počakamo do jeseni.

Poglavje III:

Kako je bilo 23. aprila, na domnevni dan koncerta? Ja, dvorana je prazna, v neizmernem veselju samevala. Res, da so se 24. aprila začeli dnevi karavane bratstva in prijateljstva jugoslovanskih študentov, ki so bili v glavnem »zastojkarska« požrtija, pijančevanje malega števila študentov in uprave študentskega doma. Tudi na to srečanje so lahko prišli le redki študentje. Saj poleg tega, da so bili plakati le po študentu, so bile potrebne še vstopnice, katerih je bilo le omejeno število.

Tudi BRATSTVO in PRIJATELJSTVO med študenti je postalo elitizem, sreča ali veza pri kartah, ki se je sprevrglo v vsesplošno poziranje prehrabnih artiklov in družbenega denarja.

Poglavje IV:

Tako torej, tu nekje bi se zadeva nezaključena končala. Vmes so bili v Mariboru še dnevi mladinske kulture, ki so izpadli kot največji pankrt. Vse prireditve so morale biti zastoj (komu pa se spleča?), od organizacij pa smo dobili le denar in napotek, naj se preveri politična angažiranost vseh skupin, ker v Mariboru angažirane mladinske kulture že ne bo. (Nekdo je pozabil sklepe kongresa ZSMS v Novem mestu l. 1982).

Epilog:

Za mariborsko kulturo očitno skrbijo nepravilno ljudje. Zakaj je tako, pa se vsiljujejo naslednje teze:

1. Ti ljudje namenoma skrbijo za svoj narod, da se ne bi slučajno zavedel česa in se razburil (glej: Laibach — totalitarizem!). Tako ga zavestno poneumlja z vsiljevanjem prireditev za narodno veselje (Novi fosili, diskoteke) in političnimi manifestacijami.

Za konec pa povem, da imamo v Mariboru še delitev na študente iz študentskega doma, katerim prireditve dela Obštudijska dejavnost, ki je nosilec mladinskih prireditev v Mariboru vsaj po številu. Prvi imajo prireditve, za katere se zunaj sploh ne ve (plakati so le po študentu), če pa slučajno zveš, nimaš vstopa, če nimaš domske izkaznice. Morda bi to šlo v Ljubljani, v Mariboru, kjer je le ena mladinska dvorana v času, ko ne dela Klub mladih, pa si ustvarjanja takega geta ne bi smeli privoščiti.

PEC

MLADI IN RELIGIJA INDIVIDUALNE VARIACIJE IN RELIGIOZNI SISTEM

Sodobna empirične raziskave religije kažejo pomembno raven odnosa med individualnim in družbenim vidikom, ki postane aktualen, če predpostavljamo primarnost družbene narave religioznega sistema. Pojavi se namreč vprašanje, ali je posameznik potem le pasiven sprejemnik, odtis objektivno obstoječega religioznega sistema oz. vprašanje izvora t. i. individualnih variacij in aktivnosti posameznika nasproti oficialnemu, objektivnemu religioznemu sistemu. Če izhajamo iz koncepcije religioznega doživetja kot učinka družbeno obstoječega religioznega sistema na posameznika, so glede na to možni naslednji vzroki variacij:

— specifična psihična struktura posameznika, na katerega religiozni sistem deluje;

— problemi, ki jih posameznik rešuje skozi religiozni sistem;

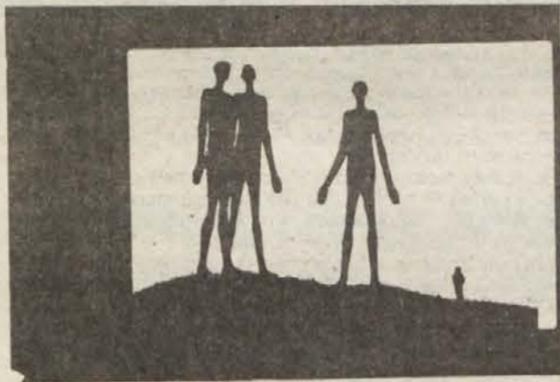
— dostopnost ali nedostopnost danega religioznega sistema v okviru odnosov, v katerih nek sistem deluje.

Takšna interpretacija lahko tudi pojasni iz tega izhajajočo raznolikost med oficialno religijo in t. i. ljudsko religijo, ki je vedno le nekaj izbor in interpretacija obstoječe modne religije, povezan z elementi drugih religioznih sistemov in kultur.

Odnos med individualnim in družbenim vidikom religije so ugotovile tudi empirične raziskave na mariborskih srednjih šolah. Ta odnos se je pokazal skozi nepravilen tip: religiozni minimum (doživetje »svetega«, nekoherentnost s formiranim religioznim sistemom in neudeležba pri cerkvenih obredih) plus udeležba pri obredih, brez osnovnih značilnosti krščanske religioznosti.

Če upoštevamo, da ne le obhajilo, ampak celo maša zgubi svoj krščansko religiozni smisel, če za njim ne obstaja vera v Kristusa, posmrtno življenje in božjo naravo cerkve, je očitno, da se ta tip religioznosti vzdržuje zaradi vpliva drugih, nereligioznih in nekrščanskih motivov za obiskovanje obredov. Le tako se vzdržuje (kvazi)krščanski značaj religioznosti, ki je v resnici sestavljen iz religioznega minimuma, ki je nastal oz. lahko obstaja brez specifične krščanske nadgradnje in obredno cerkvene sfere.

Dejstvo, da je večina religioznih dijakov obiskuje cerkvene obrede in obratno, da je večina obiskovalcev cerkvenih

obredov religioznih, govori na prvi pogled proti znani tezi o religioznosti in cerkvenosti kot dveh različnih vprašanjih. Toda prav odsotnost krščanske religioznosti kot veznega člena med religioznim minimumom in cerkvenostjo nam to tezo v bistvu potrjuje: brez religioznih vzrokov zveza med minimumom religije in cerkvenostjo ne bi nastala, saj religiozni minimum ne predpostavlja krščanskih religioznih obredov.

Takšna ugotovitev — razhajanje med obiskovanjem krščanskih verskih obredov in religioznostjo, ki nima uradne cerkvene vsebine — lahko predpostavlja naslednje hipoteze oz. vprašanja: — vprašanje očitno nereligioznega »učinka« in nereligioznih funkcij, ki sploh še ohranjajo obstoječi religiozni nauk in obredje, če predpostavljamo, da se prevladujoči religiozni minimum ne oblikuje in izraža v cerkvenih obredih in v zvezi z uradnim cerkvenim naukom, ki tem obredom daje specifično krščansko vsebino;

— lahko predpostavimo, da obstoječi krščanski nauk in obredje še imata določen religiozni učinek, da še producira določeno religioznost, vendar ta učinek in religioznost nista sorazmerna. Za današnjo religioznost, ki se oblikuje pretežno med mladimi, je še značilna potrebnost tradicionalnega religioznega sistema, toda pri tem je posameznost tega sistema dokaj nepomembna. Takšna ugotovitev lahko eksplicira pojav ekumenizma in »nemisijonarskosti«, prepričanja o enakovrednosti religij. Po drugi strani pa to osnovno prepričanje vodi nekatere posameznike v samostojna preizkušanja in raziskovanje novih kultov in religioznih sistemov. Skratka, odprto ostaja vprašanje o odnosu religioznost — razni sistemi, rituali, ki se niso izoblikovali kot posebna religija.

Peter PODGORELEC

TEST O ENERGIJI

Da vam ne bomo samo nakladali o ekologiji in energiji in da vam, dragi bralci, če nas sploh kdo bere, ponudimo, da uporabite lastne glave... Naloge so rešljive z gimnazijskim znanjem.

1. Iz danih lastnosti naše najljubše zvezde G2V izračunajte pretok sončne energije nad atmosfero:

a) stomska masa H^1 je 1,0078, H^e pa 4,0026

b) masa sonca je 2×10^{30} kg

c) od sonca do zemlje je 150 000 000 km

d) predpostavimo, da bo glavno obdobje sonca končano 10 milijard let po vžigu, ko bo porabljenih 10 % vodik.

2. Kolikokrat se povprečna sončna konstanta iz problema (1) zmanjša zaradi absorpcije v atmosferi, vpadnega kota in noči?

Predpostavimo, da ena zemljina atmosfera absorbira 50 % sončne energije.

3. Kolikšna površina sončnih celic bi potešila jugoslovanske potrebe po elektriki, če bi si želeli 1 kW na prebivalca (2×10^7 kW)?

Bodi izkoristek 10 %. Če potrebujete sončno konstanto, pogledajte odgovore na nalogi (1) in (2).

4. Za pridobivanje elektrike bi lahko uporabili satelite v geosinhroni orbiti 36000 km nad zemljo. Kolikšna površina je potrebna za 2×10^7 kW, če predpostavimo:

a) 10% izkoristek sončnih celic,

b) 75% izkoristek mikrovalovnega oddajnika,

c) 25% izgub pri sprejemu?

REŠITVE ČAKAJO NA 15. STRANI

BOJ PROTI DELU IN LEVIČARJEVA KULTURA

3. nadaljevanje

IZBIRA TEKSTA IN PREVOD IGOR KRAMBERGER

Da je človek po naravi len, je temeljno
pojmovanje politične antropologije,
iz katere črpajo vsa gospostva.
Ovržba tega interesnega predsodka
so vse oblike ustvarjalne dejavnosti.

Oskar Negt

S tem nadaljevanjem zaključujemo objavljanje prevodov iz dveh zanimivih knjig, ki sta izšli konec leta 1984 — iz knjige Oskarja Negta *Živo delo, odvzeti čas* in almanaha Klause Wagenbacha *Fintentsch*. Oskar Negt obravnava politične in kulturne razsežnosti boja za delovni čas, Klaus Wagenbach pa predstavlja 20 let svojega samostojnega založniškega dela. Predvidevamo, da bi v eni od naslednjih letošnjih števil objavili še enega od obeh prispevkov Ernsta Blocha, ki sta omenjena v prvem nadaljevanju v Negtovem tekstu, — in tako počastili 100-letnico rojstva filozofa iz »tope struje marksizma«.

Za tretje nadaljevanje smo izbrali prispevke, ki naj povzamejo niti iz obeh prejšnjih. Na koncu svojega zahvalnega govora omeni Klaus Wagenbach »preganjanega« intelektualca Petra Brücknerja — zato smo dodali njegov kratek tekst o vzgoji v neposlušnosti; Oskar Negt na koncu prevedenega poglavja omeni svoje sodelovanje z Alexandrom Klugejem pri razvijanju politične ekonomije sveta — na to omembo smo navezali kratek ironičen zapis o iskanju praktične, realistične drže (gre za zvrst pisanih, ki jo lahko primerjamo z Brechtovimi zgodbami o gospodu Keunerju). Avtorja obeh dodatkov sta uvedla vsak po eno od obeh prejšnjih nadaljevanj — v prvem nadaljevanju, ki je izšlo v *Katedri 2/1985*, je bil to prispevek Alexandra Klugeja; v drugem, ki je izšlo v *Katedri 3/1985*, pa prispevek Petra Brücknerja.

Zveza nemških kritikov je leta 1980 podelila Klausu Wagenbachu nagrado kritikov za leto 1979 za knjigo-zbornik *Vaterland, Muttersprache, Deutsche Schriftsteller und ihre Staat von 1945 bis heute* (inačica naslova: seit 1945). Sestavljen je iz skupaj z Wienfried Stephan in Michaelom Krügerjem; predgovor je prispeval Peter Rühmkorf. Z antologijo tekstov, ki dokumentirajo posege nemških pisateljev v povojno nemško politično dogajanje, je počastil izid *stotega* zvezka v zbirki *Quartheft*. Za zbirko je namreč značilno, da ne pristaja na ločitev med »politiko« in »literaturo«. »V Nemčiji imajo spoprijemi pisateljev z državo dolgo tradicijo. Pričujoča antologija dokumentira to tradicijo po letu 1945. Ne kaže samo, kot je dejal Erich Kästner, da bi bilo pisateljem včasih bolj ljubilo, če ne bi imeli prav, temveč kaže tudi, da so v naši deželi pisatelji slabše slišani (ali: jim ne uspe biti dovolj »razumljivi«), bolj slepo besneče napadani kot drugje.« (Iz pojasnila na hrbtini strani naslovne strani.)

Knjige iz imenitne zbirke *Quartheft*, najstarejša Wagenbachove zbirke, z znamenitim ovitkom — črn z belim pasom za naslov, si je mogoče izposoditi v mariborski Univerzitetni knjižnici — razen seveda zadnjih števil, ki so izšle po praktični ukinitvi uvoza tuje literature.

Tudi tokrat želimo opozoriti, da bo predelana besedila vseh treh nadaljevanj predvajal Radio Stuent iz Ljubljane — v svojem nedeljskem večernem programu, v terminu *Teoretski praktikum*. Prav tako so vsa tri nadaljevanja teoretska podlaga ciklusu *KULTURA MNOŽIC, MNOŽIČNA KULTURA* v salonu ODPRTA UNIVERZE. Z nadaljevanji in s predavanji se salon ODPRTA UNIVERZE vključuje v sedanje razprave o kulturi.

Ciljus je obsegal štiri predavanja. France PROSNIK je predaval 27. februarja 1985 na temo *Množične histerije v zgodovini*; Ervin HLADNIK 6. marca na temo *Razlika med terorizmom in Delavsko avtonomijo*; Jože VOGRINC 13. marca na temo *Množična kultura, mladi in glasba*; 20. marca je na zadnjem predavanju Mirjana ULE predstavila *Portret sodobne nemške mladine* (dokončen naslov).

Za podporo in pomoč pri pripravi prevodov in čistoписov se prevajalec zahvaljuje Andreju Fištravcu in Snežani Štabi. Uredništvu *Katedre* pa za prijetno sodelovanje in lepo likovno in grafično opremo.

KLAUS WAGENBACH: O NEKATERIH NAMENIH ZALOŽBE

(govor ob prejemu »nagrade kritikov za literaturo«, 1980)

To je prva nagrada, ki jo prejemam, in ker mi je bilo še rečeno, da je običaj ob tem nekaj povedati, bom torej ugodno prilagodil izkoristil za majhen nedeljski nagovor med poklicnimi brati.

Domnevam namreč: Ngrade mi niste dali toliko kot biografu Kafke ali sestavljalcu antologij, temveč bolj kot publicistu, kot kolegu, od katerega pričakujete nekaj razmišljanj o njegovem poklicu in o namenih, s katerimi ga opravlja.

Prav vsel sem, da bom nagrado prejel v Berlinu, sedežu založbe, ki ni naključen, opraviiti ima z nameni: ko sem 1965 ustanovil založbo, sem bil svoboden pri izbiri sedeža. Kljub temu zame, ki sem takrat živel v Frankfurtu, ni prišel v poštev noben drug kraj. Večina med Vami ve, da je založba ta kraj — dobesedno — drago plačala. V Zahodnem Berlinu sem moral dosti časa — namesto za pisalno mizo — prebiti v dvoranah deželnega sodišča, ki s svojo arhitekturo človeka ne prevzamejo preveč, zmeraj v spremstvu svojega ljubega prijatelja Otta Schilya — in vse procese sva (in vsi so bili v zvezi z natisnjenim) počeno izgubila; Vzhodni Berlin je temu dodal še sedemletno prepoved potovanja (po tranzitnih cestah, ki prek ozemlja NDR povezujejo Z. Berlin z ZRN; pojasnilo I. K.) tako sem se naučil premagati strah pred poletji in sklenil — v to prisiljen, ker sem bil pripet — mnoga prijateljstva.

Berlin je imel prednost, da tu človek dokaj gotovo čuti nemška tla: medtem ko je v Frankfurtu bolj v Chicagu, v Düsseldorfu nekje med Japonsko in Bottropom, v Hamburgu se mora odločiti med Bond Street in Hans Albers, v Münchnu pa je kar naprej zaposlen z organizacijo prostega časa, v Berlinu natanko ve: tukaj si doma, med Nemci, vsake toliko te zagrabi jeza, preprosto se vsi predobro poznamo.

Vse je tu: red in samopoveljevanje, staronemška sadrena malta in novonemški plastični univerzum, Wüstenrot (stanovanjska hipotekna banka, ki podpira individualno gradnjo; izraz pomeni tudi: puščavsko rdeč; pojasnilo I. K.) in betonski silos, gosposki človek z ovčarskim psom. Hladni vojni je tu kot povsod ime Springer, tisti, ki so se rodili med 1933 in 1945, se imenujejo Hartfest ali Sieglinde — kot povsod. Socialistični enakosti je ime Goldbroiler, kapitalistični Wienerwald (gre za zelo obiskane restavracije z jedmi iz perutinskega mesa; obstaja mreža takih restavracij; pojasnilo I. K.) in zaradi znamenite nemške Fraaache (ne v slovarjih knjižnega jezika ne v slovarjih pogovornega jezika, ki so bili dostopni, ni bilo mogoče najti razlage ali prevoda; pojasnilo I. K.) naredijo tu ulice pogosto koleno. Na teh kolenih so običajno krčme, ki so tako dolgo odprte kot nemška Fraache in v katere zahajajo ljudje, ki jih takoj prepoznaš kot rojake: nosijo dobro obutev in proti vremenu odporna oblačila na močnih telesih, za seboj imajo dobro jedačo, v sebi vzravnane misli in nemško pesem pred seboj.

Kot založnik sodobne literature in kot levičar pa ne moreš delati brez razmerja do svojega ljudstva in njegove zgodovine. Pravim »razmerja«, kar vključuje konsens in disens. Govorimo torej o disensu, kar pomeni, o anarhiji, zgodovinski zavesti, hedonizmu.

Ti trije pojmi približno opisujejo namene založbe. Zelo heterogeni nameni, ki očitno lahko veljajo samo za objavljanje knjig za nemške bralce — če bi bil francoski ali italijanski založnik, bi moral namene formulirati povsem drugače.

Tudi niso to povsem tradicionalno »leve« kategorije, temveč deloma meščanske, kar je povezano s tem, da nemška levica ne more — v nasprotju s skoraj vsemi drugimi deželami Evrope — računati na omejene zveze z radikalno liberalnim ali konservativnim meščanstvom, ker praktično ne eksistira. Spomnil bom samo na de Gaullova stavek, ko so mu omenili, da je treba zapreti Jeana-Paula Sartra, ker ni samo prevzel redakcije časopisa »Cause du peuple« (ki so ga prepovedali in njegove urednike že pozapri), temveč je časopis tudi prodajal po ulicah Pariza. De Gaulle je samo rekel: »Voltaire se ne zapira.« S tem je zajeto vse: hedonizem v luksuzu živečega zgornjega sloja, 200 let nazaj

segajoč zgodovinski spomin in anarhija predsednika države, ki krši kazenske zakone republike.

Ko rečem hedonizem, to tedaj ne pomeni niti take drže niti prisilnega konsumizma, ki ga upravičeno kritizira Pasolini, temveč nemški kontekst, sindrom uniformnosti, umujoče uporabne vrednote, nezmožnost uživanja, strah pred individualnostjo, zmotno razumevanje literature kot izključno »političnega sporočila«. Hedonizem vsebuje moment samodoločanja, kos civilnega poguma — in oboje pri nas ni ravno nekaj ljudskega, kot tudi literatura ne.

Literatura pa, s tem sem pri drugi točki, pripoveduje zgodbe. Na tem je svojčas vztrajal Alfred Andersch, ko je del nemške levice oznanjal »smrt meščanske literature« (novejša literatura pa je lahko, kot je to formuliral komunist, Stephan Hermlin, še leta 1978, komaj kaj drugega kot »meščanska«); V trenutku, ko se je buržoazija — erodirajoča v splošno nameščensko kulturo ravno tako kakor delavski razred — že odpovedala enemu od svojih najpomembnejših produktov, prav »meščanski literaturi«, ko je torej del nemške levice to tako rekoč še enkrat slepo ponovil, je Andersch ugovarjal s pripombo, literatura pripoveduje zgodbe o ljudeh in kdor jih noče slišati, mu je slumljiv. Upravičeno. Kajti kdor noče slišati zgodb o ljudeh, noče ničesar vedeti o zgodovini in v tem navedeni del nemške levice ni bil levičarski, temveč zelo nemški. Zato je, se mi zdi, nemški založnik še posebej obvezan, da objavlja zgodbe in zgodovino (Geschichten und Geschichte, v nemškem jeziku pomeni izraz Geschichte tako zgodbo kot zgodovino; pojasnilo I. K.), kajti, kakor je dejal Bloch (in sicer jasno v zvezi z nami), kdor ne pozna zgodovine, je preklet, da jo

ponavlja. In pred nami so menda bili Kleist, Büchner, Heine, Marx in Kafka?

Slednjic in končno: anarhija. Znano je, kako težko je priti do dna nemški duši — ki tako do kolen tiči v »materah« —, eno pa je gotovo: Ena njenih glavnih sestavin je red, disciplina, rednost, zvesta poslušnost. Med absolutno nasprotno podobe, ki jih take kolektivne globočine pošiljajo v nacionalno zavest, spada anarhija.

V meni ljubem, lepem pozitivističnem »Etymologisches Wörterbuch« Kluge/Götza (1881) je »anarhija« definirana kot »stanje brez kolovodij«. Kdo bi hotel dvigniti kamen proti taki definiciji, razen nas, ki očitno ne moremo živeti v »stanju brez kolovodij«? Besedo »anarhist« je v nemški jezik sicer uvedel Joseph Görres, ki se je 1798 v »Rote Blatt«, ki ga je izdal, posmehoval, da »skušajo z mojim imenom in mojimi lasmi dokazati, da sem anarhist«. Görres je bil takrat star 22 let, v najboljši teroristični starosti, bi rekli danes — tudi sedanja razlaga anarhizma s frizuro se ne zdi več tako nova. In »Rote Blatt« tega mojega starejšega kolega je bil seveda takoj prepovedan — in to na zahtevo dežele Hessen. O tem zgodnjem Görresu nočejo današnji krščanski konservativci, katerih hišni filozof je bil seveda pozni Görres, prav tako nič vedeti kot o ahleskem programu CDU. (Program, ki ga je februarja 1947 sprejela conska organizacija CDU v Kölnu in ki je bil izrazito socialno kritičen do velikega kapitala; prim. knjigo Arcadiusa R. L. Gurlanda *Die CDU/CSU. Ursprünge und Entwicklungen bis 1953*. Izšlo posmrtno. Frankfurt: Europäische Verlagsanstalt 1980, zlasti strani 138—141; pojasnilo I. K.)

Še ena definicija, in sicer ena najbolj zgodnjih, v znamenitem Adelungovem »Grammatisch-kritisches Wörterbuch der Hochdeutschen Mundart« (1793): »Anarhija je tisto stanje meščanske družbe, v katerem nima nobenega skupnega poveljnika, irtaka meščanska družba sama, v nasprotju z državo v ožjem pomenu.« Treba si je samo predstavljati, kaj se je medtem moralo zgoditi v javnem meščanskem mišljenju, odkar je Adlung anarhijo razložil kot obliko meščanske družbe in to še povrh »v nasprotju z državo v ožjem pomenu«. Kaj se je zgodilo, bo morda pokazala zadnja leksikonska razlaga, iz Meyersovega konverzacjskega leksikona iz leta 1874: »Francija je bila pogosto prizorišče anarhije; zdi se, da je Germanstvu pridržano, da najde pravilno združenje gospostva (oblasti, nasilja) in svobode.«

Ta pojmovni in politični imperializem je pretresalo zadnjih sto let nemške zgodovine, političnega krepko skrivilo, pojmovnega nekoliko poškodovano, odpravilo pa ga ni, — samo spomniti hočem, na kakšen način »gospostvo« še danes, pred očmi vseh, poplesuje z enim od najpomembnejših nemških intelektualcev, s Petrom Brücknerjem. Prav v tem je razlika med konservativcem de Gaullo in konservativcem Carstensom (takratnim predsednikom ZRN; pojasnilo I. K.).

Rezultat tega so trije navedeni nameni založbe, ki so pravzaprav povsem normalne obveze nemškega intelektualca, če je tej deželi, pa čeprav kritično, naklonjen.

In gre za zelo prijetne obveze, zaradi tega svoj poklic še po tolikih letih opravljam z veliko, da, pravo sladostrastnostjo. Nekomu je v naročje položeno urejeno, bolj ali manj puritansko ljudstvo z močno moteno nacionalno identiteto in kot intelektualcu ti je dodeljen nasproten part. To je skoraj milost! Kajti gotovo je precej bolj veselo zagovarjati več družbe in biti za manj države, biti tako radikalen, kot so v drugih deželah konservativci, biti svobodnejši, kot je zakonsko predpisano, liberalnejši, kot policija dovoli.

Iz srca želim, dragi kolegi, da se tako godi tudi vam.

Iz almanaha *Fintentsch*. Geschichten, Bilder und Gedichte aus 20 Jahren (Berlin: K. Wagenbach 1984) so prevedene strani 125 do 128.

PETER BRUECKNER: DOLŽNOST BITI NEPOSLUŠEN

Politična vzgoja, vzgoja v politično zrelost predpostavlja, da se mišljenje osvobodi tabujev in premaga ujetost v predsodke. Tega ne more nihče zaukazati; zožitev mišljenja in ujetost v predsodke sta vendar rezultat poslušnosti vesti in učni poslušnosti. »Glavni razlog za naše zmotne so predsodki našega otroštva, načela, s katerimi sem se pustil v otroštvu prepričati, ne da bi kdajkoli izprašal njihovo resničnost.« (Descartes)

Prepoved, ki je kolektivno postavljena v avtoritativnih stilih vzgoje, da bi iskali, dvomili, spraševali zunaj odprtih, dovoljenih problemskih polj, vzbuja v sprašujočem strah, če je te zahteve introjektiviral; celo odmiki od etabilirane metodike ga vznemirjajo. Tu preneha izobraževanje in se začenja socialna poslušnost.

Strategija, ki dominira v družinski in šolski vzgoji, sicer s prilagajanjem in učnim uspehom posreduje doraščajočemu obrtno pripomočke, ki jih potrebuje za premišljevanje, ki pa v enaki meri ugodna za nastanek navade, da bi vedno znova premišljevali, kot je predlagal Bert Brecht.

Kar nujno potrebujemo, pri tem sledimo Alexandru Mitscherlichu, je model, ki bo lahko jasno pokazal prehod od dolžnosti, da smo poslušni, k dolžnosti, da odklonimo poslušnost. Vzgoja otroka, ki se ne bi mogla kar naenkrat preprosto in povsod odpovedati poslušnosti, bi kljub temu morala omogočiti neposlušnost, to je razvijanje vrline, da odklonimo konsens.

K tehniki vzgoje te vrline spada tudi poduk o tem, kako, kje in na kakšen način bi bilo treba uriti neposlušnost. Šele pri okostenitvi družbenega aparata in okamnitvi za vse neugodnega socialnega miru bi brezpogojni NE postal brezpogojna vrline — seveda tako brezpogojna, kot marsikatera klasična vrline meščanstva, da je preprosto ne bi bilo mogoče prakticirati. Vsaj za zdaj si moramo zapomniti (se držati tega; pojasnilo I. K.), da mora vzgoja nasploh izpolnjevati dialektično funkcijo: s tem ko nas uri v družbo, nas mora imunizirati pred njo.

Vzgoja nas naj imunizira pred ukazi (tudi če so neizrečeni ali celo predjezikovni, ki so položeni v ponudbo vsakdanjika), in sicer zmeraj tam, kjer bi bili prisiljeni, da sledimo namesto pričrano racionalnim in umljivim maksimam kakršnimkoli predsodkom, denimo ukazom vesti, ali drugim stereotipom.

Cilj vzgoje bi moral biti, da nauči otroke uporabljati mišljenje kot sredstvo za orientacijo v svetu; vsaka prepoved mišljenja in spraševanja, ki bi lahko z gledišča učne poslušnosti postala jedro vesti, zapira pot. Analitična socialna psihologija ima pri takih razmišljanjih pred očmi to, kar so označili kot »poslušni jaz«: v »poslušnosti jazu«, ki pravzaprav ni nikakršna poslušnost več, je refleksno notranjim ali zunanjim silam podrejšajoče se vedenje, preseženo v korist sinteze vpogleda in življenja, in vsako hotenje po gospostvu v socialnem svetu je dopuščeno samo do preklica.

Povzeto iz almanaha *Zwiebel 1983/84*, kjer je na strani 19 n. objavljen odlomek iz knjige Petra Brücknerja *Zerstörung des Gehorsams. Aufsätze zur Politischen Psychologie*.

Almanah *ZWIEBEL* izide enkrat letno na 96 straneh, v njem je izčrpno predstavljen program založbe Wagenbach. Vsakdo si ga lahko naroči na naslovu: Klaus Wagenbach Verlag, Ahornstrasse 4, D-1000 Berlin 30, BR Deutschland. Naj ne pozabi pripisati svoj naslov.

IV. Delo kot življenjska potreba — samo utopije so še realistične

Pod naslovom: **Kriza družbe dela** v zadnjem času vsepovsod obravnavajo problem dela v dolgoročni razvojni perspektivi; novemu uvrstjenju so podvržena diferencialna oblika in funkcionalno med seboj povezane oblike dela pa tudi vsebine dela in socialnopsihološka zaznamovanost delovnega vedenja. Tema je pri tem zmeraj tudi zgodovinska legitimacija industrijske civilizacije v celoti in prognoza njenega možnega konca.

Cerprav se zdijo razprave o tem trenutno zelo moderne, nič ne dam na koncepcijo **postindustrijske** družbe; tudi družba prihodnosti, če naj ne bo doseženo stanje socialnih produktivnih sil nasilno opuščeno (stillegelegt — zaustavljeno, ukinjeno; pojasnilo I. K.) in stisnjeno v asketski način življenja, bo **industrijska družba**. Dovolj znakov pa kaže, da se bo morala odpovedati svoji meščansko-kapitalistični dediščini, če noče nekega dne vreči v zrak same sebe. Rušeče nasilje, ki vre v njej, je medtem zajelo podlage produkcije in življenja. Družbene produktivne sile, kakršne so danes na razpolago in kakršne so se razvetele zgodovinsko skozi roparsko logiko kapitala, že zdavnaj ne gredo več skozi šivankino uho privatnega kapitala, če povsem omissimo, da prvič v zgodovini njihova vojska uporaba ni primerna samo za uničenje posameznih ljudstev, temveč človeštva in celotne zemeljske krogle. Protislovja med vseskozi **družbeno produkcijo**, razširjenimi prometnimi in komunikacijskimi možnostmi ljudi na eni strani in privatno močjo razpolaganja in prisvajanja družbenega bogastva na drugi strani so se tako zaostri, da je premeščanje posledic krize, ki ga vedno znova spravljajo v tek, postalo za ljudi nadležno in ogroža pogoje njihovega preživetja.

Tako imenovani realisti med obvladovalci krize, ki se toliko bolj oklepajo podedovanega sistema organizacije družbenega dela, kolikor jasneje je mogoče čutiti njegove razpoke, eksperimentirajo s podaljševanjem sedanosti v prihodnost ali z zaklinjanjem mrtvih iz preteklosti. Ni še povsem prodrlo v zavest, da pri sedanji krizi ne gre samo za to, da bo vedno manj **delovnih mest**, ki bodo na voljo, temveč bodo številna med njimi v bližnji prihodnosti povsem izginila, druga pa tako temeljito spremenila svoje kvalifikacijske zahteve, da bodo s tem, kar bo iz njih, imela skupno samo še ime. Nobena skrivnost ni več, da velikega števila poklicev, za katere danes še izobražujemo, v desetih ali dvajsetih letih ne bo več.

Golo dejstvo, da danes mlad človek pride do izobrazbe za kakršnokoli delovno mesto, lahko morda privede do kratkotrajne umiritve trga z učnimi mesti. **Dejanska družbena investicija za prihodnost pa to ne more biti**. Kar ne velja samo za obrtniške poklice, na njihovo razširitev s ponosom kažejo ob spektakularni zagaraniranosti učnega mesta, temveč tudi za številne akademske poklice. Posledica vedno večje prisotnosti znanosti v produkcijskih procesih je, da bo teoretsko in praktično znanje, ki si ga denimo danes pridobijo zdravniki, že v enem desetletju v bistvenih delih zastarelo. Nujno bi torej bilo ob ožji poklicni izobrazbi delih zastarelo. Nujno bi torej bilo ob ožji poklicni izobrazbi institucionalizirati sprotno nadaljnje izobraževanje, ki bi spremljalo poklicno dejavnost, in bilo usmerjeno k **prihodnim** in ne k preteklim delovnim mestom. In skoraj ni potrebno še izrecno opozoriti na to, da bo mikroelektronika, ki je na mnogih področjih šele na začetkih razvoja, v celoti preobrnila ob kvalifikacijskih predpostavkah dela tudi njegove organizacijske oblike in razmerje med delom glave in rok. Struktura delovnih mest, da, delo samo je vptegneno v vrtnec družbene dinamike, ki proizvaja **odprtost** situacije, ki je primerljiva z odprtostjo v fazi preobrata kapitalističnega produkcijskega procesa v sredini 19. stoletja, ko je bilo ekstenzivno mezdno izkoriščanje nadomeščeno z učinkovitejšim intenzivnim.

Preživela je definicija človeka, ki se je oklepala **pojmov o razdelitvi časa**; delavec sicer ni več zgolj telesna posoda industrijskih časovnih mer, torej **personificirani delovni čas**. Toda, dokler odtujeno delo obvladuje življenjska razmerja, ostaja celoten prosti čas v risu pravil delovnega časa.

Še abstraktno distanciranje od delovnega vsakdanjika, ko demonstrativno preživljamo prosti čas, je zaznamovano z materinimi znamenji delovnih tegob. Privatna lastnina produkcijskih sredstev kot podlaga **profita**, kot čas prisvajanja tujega dela je morda bila nekdanj regulator celotne ekonomije. Da ta mehanizem zagotavlja svobodo in blagostanje vseh, je bilo veliko upanje v dobi meščanskega vzpona; od Adama Smitha do Ricarda so ga ekonomsko utemeljevali kot samoregulirajoče se sile trga, tako se je ta mehanizem utrdil tudi v utemeljevalni logiki meščanske ideologije. Zdi se, da to dokončno pripada preteklosti. Kapitalistična ekonomija, ki bi se morala odpovedati nenehnim podporinim posegom države, bi se že zdavnaj izkazala v svoji funkcijski nezmožnosti, da krmili produkcijo in rast.

Delavnik, organizacijski časovni center te ekonomije, je bil stoletja izhodiščna baza za dan življenja. Vsa znamenja razvite industrijske družbe kažejo na to, da bo v prihodnosti obratno, dan življenja bo izhodiščna baza za merila presojanja, kako dolg in kakšne vrste mora biti delavnik.

Če bo imelo delo za zaslužek v historično postalem smislu načina dejavnosti, ki definira delo **nasploš**, podrejen pomen v procesu življenja ljudi, zakaj se je potem kljub vsemu smiselno še naprej oklepati **pojma delo**? Upravičeno smemo vprašati: če se sesuje okoliže podedovanega dela za zaslužek, kaj nas potem ovira, da povsem žrtvujemo ta pojem dela, ki je povsem izprazen, glede svojega kulturnega pomena, in izberemo pojme, ki so za sedanost in prihodnost bolj zgodovinsko določni in je njihov analitični doseg za spoznavanje dosti bolj uporaben? Ni lahko odgovoriti na ta vprašanja.

1. Živo delo — historično-fundamentalna kategorija

Boj za politični jezik ali natančneje povedano: **ponovna prisvojitve** jezikovnega in simbolnega spektra, ki je odvzet v normalno funkcionirajočih gospodstvenih razmerjih, je odločilnega pomena za vsa emancipacijska gibanja; kajti pomnožitev živih izraznih medijev, ki imajo izvor v neposrednih interesih, se pa ne izčrpajo v njihovi ponovitvi, je temeljni pogoj za duhovno-moralno bojno sposobnost ljudi, ki so odločeni, da svojo **stisko preobrnejo**, in vendar ne vidijo povsem natanko, kako lahko njihove vsakdanje korake povežemo s perspektivami prihodnosti. Praktičen občutek za to imajo, da stare besede in pojmi ne zadenejo več brez težav dejstevnosti, za katere so bile skovani, ni pa še na voljo novih simbolnih orientacij, ki bi bile uporabne za stabilizacijo zunanjega sveta. Brecht je o pojmi (Begriffen) govoril kot o **prijemih (Griffen)**, s katerimi reči in razmerja spravimo v gibanje — kar povsem ustreza vedenju obrtnika, ki uporablja orodja, da bi dal kaotičnemu materialu pred seboj podobo, ki mu ustreza glede na zastavljene smotre. Če smo ob te **prijeme**, izgubijo tudi **pojmi** in besede svoj zanesljiv način učinkovanja.

Mnogi, ki danes govorijo o krizi družbe dela in iščejo koncepte, da bi lahko pojave poznoindustrijske civilizacije, ki nastopajo kot nekaj novega, razložili bolje, kot jih lahko s tradicionalnim pojmom delo, imajo precej zaupanja v svojo sposobnost znanstvenega definiranja. Kar se pri tem izcimi, praviloma ni nič drugega kot zbir **iz zadrege poiskanih pojmov**. Kot o alternativni izpraznjeni družbi dela govori Ralf Dahrendorf denimo o »družbi dejavnosti«. Najbrž je razmišljal o tem, če ta blede in nespecifični pojem dejavnost dejansko zadošča za označitev novega tipa družbe. Vsekakor se zdi negotov, kako mu vdahniti življenje, ne da bi po substanco segali znova k (pojmu) »delo«. »Dejansko je danes pomembnejše vprašanje, do katere mere lahko delo postane dejavnost, delovna dejavnost, heteronomno delovanje s krepkim dodatkom avtonomije.«¹⁰ Tudi drugi pojmi dokumenti-

rajo bolj zadrego, ko ima opraviti z besedo delo, kakor da bi dejansko lahko odprli novo razsežnost spoznanja, da bi odločali na trdnih tleh, se dokončno poslovili od »družbe« delo in vendar obdržali bistvene poteze, ki so značilne za družbeni produkcijski proces na visoki tehnološki ravni in s kompleksno politično strukturo.

Še zmeraj je ena najbolj spodbudnih in temeljitih raziskav o kulturnozgodovinskih premenah pojma delo knjiga Hannah Arendt **Vita Activa ali O dejavnem življenju**.¹¹ Znotraj modela Vita Activa, dejavnih, vmes posegajočih in preoblikujočih vezeh-odnosih subjektov do reči in socialnega okolja, razlikuje tri temeljne oblike: **delo, proizvajanje in ravnanje**. Tudi pri njej ima delo zožen pomen instrumentalnega, pretežno brez jezika in komunikacije potekajočega vedenja kakor v vseh poskusih definiranja, ki se pojavljajo od začetka meščanskega obdobja in ki hočejo **bistvo človeka** določiti s pomočjo ene same vedenjske poteze, ta nato določa vse druge. V ozadju tega vztrajnega nagajanja, da bi človeka v njegovih bistvenih življenjskih izkazanjih dojeli z **eno samo, konstantno** rodovno potezo, je gotovo zmeraj Aristotelova definicija človeka kot **zoon politikon**, bitja, ki je nekako po naravi usmerjeno k zadevam polisa, v enaki meri osvobodeno suženjskega dela in obrtništvu in povsem izpolnjeno z dejavnostmi občestva; Aristotel pa jo je potegnil iz klasičnega obdobja atenske mestne države. Kot dejanske oblike življenja, ki si zaslužijo sistematično omembo, označi Aristotel samo tiste, ki so **oblike življenja svobode**; osvobodjene nizkih vsakdanjih skrbi. Obrtniki in sploh načini eksistence vseh starih, ki se morajo

podvreči naporom zagotovitve zasluzka, izpadejo iz kataloga dejansko človeških oblik življenja. Na vrhu te hierarhije razvrstjenosti dela tudi ne stoji **politični človek**. Vsakdanjik atenskega meščana je bil zapolnjen z dejavnostmi, ki so zahtevale dosti časa in bile določene s trajnimi skrbmi, kajti zakon mu ni dovoljeval, da bi se pri frakcijskih bojih med ljudskimi zborovanji vzdrl glas, in je grozil z odvzemanom statusa meščana **tistemu**, ki se je skušal izmakniti političnim prepričim polisa. Tako nastane vrednostna razporeditev dejavnosti, v kateri je delo umeščeno povsem na dno in povsem na vrh **bios theoretikos, življenje za spoznanje in v njem**, torej življenje filozofa, ki je osvobojeno celo prisil političnega odločanja.

Vse besede za »delo« v evropskih jezikih — latinska in angleška labor, grška pónos, francoska travail, nemška Arbeit —, pomenijo prvotno »težavo« v smislu neugodja in telesnega napora, ki povzroča bolečino, in označujejo tudi porodno krč. Labor, soroden z labore, pomeni pravzaprav »omahovanje pod bremenom«, Arbeit kot pónos imata enak jezikovni koren kot Armut (revščina), oz. penia.¹² Če vzamemo klasifikacijo Hannah Arendt, tedaj **proizvajanje** reprezentira temu nasproti svet obrtnika in umetnika. Ta nastavljenost subjekta-objekta označuje, če jo primerjamo z delom, že nekoliko bolj avtonomno dejavnost; **pred-stavljen** model, slika in glavi proizvajalca je s pomočjo orodij, aparatov, instrumentov in na podlagi poznavanja materiala spravljena v izoblikovano obliko, ki je sama po sebi trajna.

Za novejšo razpravo o kulturnem položaju dela je značilno (in v tem obstaja nenavadna koalicija med bolj ali manj konservativno in levo kritiko kulture), da se to razvrstitev dela v težavo in neugodie sicer ohranja, je pa dopolnjeno z dodatnim, spoznavnogično kakor rodovnozgodovinsko utemeljenim podarkom: delo načeloma prejme podrejeno obliko dejavnosti, ki je zgolj instrumentalno ravnanje (handeln — delati, ravnati; trgovati, kupčevati, barantati; govoriti, razpravljati o čem; izraz Handeln razumem kot opozicijo k Verhalten: ravnanje — vesti se; pojasnilo I. K.), monolog brez jezika in komunikacije. Kjer so skušali razlagati človeka v referenčnem okviru dela, vseeno, ali gre pri tem za homo faber, animal laborans, toolmaking animal — tej moderni kritiki kulture se prikazujejo bitja, ki so tako definirana, reducirana na vzorce vedenja, ki so bolj ali manj brez jezika, kot bitja, ki so **odrezana** od sporazumevanja in medsebojnega priznavanja, ki rokujejo s svojimi orodji, aparati in instrumenti tako rekoč znotraj monad brez oken¹³, ne da bi za uspešno uporabo le-teh potrebovali druge ljudi. Iz tega razloga je tudi za Hannah Arendt **ravnanje** temeljna kategorija človeškega življenja, da, govorjenje in ravnanje najbolj jasno izražata, v čem se človeško življenje razlikuje od življenja drugih bitij. »Ni človeškega opravila, ki bi v taki meri potrebovalo besedo kot prav ravnanje. Za vse druge dejavnosti igrajo besede podrejeno vlogo.«¹⁴

Ta odsotnost komunikacije in monadskost dela se zdita tako zanesljivo dejstvo, da oklepanje pojma delo zlahka dobi pridih intelektualne bormiranosti. Toda alternativa brez dvoma pravilni kritiki, da delo ni določitev antropološkega bistva človeka, to je, da nanj ne moremo gledati kot na glavno potezo razvoja človekove rodovne zmožnosti, ni abstraktna negacija vseh oblik **predmetne in snov spreminjajoče dejavnosti**, ki jih je doslej označevala ključna sociološka kategorija delo. Hotenje, da bi si visoko razvite, z delitvijo dela diferencirane industrijske družbe, ki so zaznamovane s kompleksnim preveskom objektov, z blagi, aparati, reči in razmerji, predstavljali brez nenehne dodajanja-dotoka **živega dela**, mora voditi v enak splet fikcij kot domneva, da bi lahko rešili pojem dela, ki ga je zgodovina kapitala zožila in otopila, in ga nadomestili z drugimi potezami dejavnosti povsod tam, kjer v tako bormiranih pogojih ni več uporaben. Kdor se je enkrat prepustil temu **zoženemu** pojmu dela, ga bo nujno vsrkalo pozitivistično izpraznjevanje pojmovne substance, ker je nemogoče vdihniti živega duha pojmu dela, ki ga definira mrtev kapital.

Delo je historično-fundamentalna kategorija, nikakor ne antropološka. Pri tem imam v mislih naslednje: delo v predmeščanskih družbenih ureditvah je suženjsko delo v dobesednem pomenu. Njegova onstranskost, ki zlomi sedanje težave, je enostavno zanikanje tega dela, **odprava-z-ohranitvijo** težav. V delu ni vsebovana niti najmanjša sled obljube sreče, utopične razsežnosti, razen če s tem ne razumemo mezde neba. Celo delo v meniškem oblačilu, s tolažilno formulo »ora et labora« (moli in delaj), so razumeli kot poravnano greha, in kjer so samostani lahko obogateli na drugačen način, z ropanjem kmetov in s prisleparjenimi volili, so to storili rade volje.

Meščanska družba nasprotno razvije pojem dela, ki je od začetka v dva cepa. Označuje izropanje, potlačitev, odvzem časti, obenem pa tudi tega: medij samoosvoboditve; ustvarila je tudi objektivne predpostavke za to, da so lakota, bolezen in strah **odpravljeni-z-ohranitvijo**. Vsebnosti kulturne resnice žive delovne sile v vseh njenih izraznih oblikah, ki segajo onstran produkcije industrijskih uporabnih predmetov, ne izčrpa to, da je delo dojejo kot nekaj, kar konstituira svet objektov nasploš, da je delo, absolutizirano v edini vir družbenega bogastva in v vsestransko zdravilo družbenega trpljenja pa tudi trpljenja zaradi družbe, opravilo neprecenljive usluge meščanski ideologiji. Ni **usoda modernega sveta poklicno delo za zaslužek, kot je mislil Max Weber**, morda je ta usoda živo delo — delo v vseobsežnem smislu neodpravljuje, ker je čutno-predmetna, menjave snovi med človekom in naravo, v kateri nobena od obeh strani ne more eksistirati brez druge. Če gledamo tako, je delo edina dejavnost posredovanja, ki lahko ustreza temeljnemu postulatemu emancipacije: namreč **naturaliziranju** človeka in **humaniziranju** narave, kot je to formuliral mladi Marx.

Da bi lahko jasno pokazal na protestno zmožnost, ki tiči v živi delovni sili sami, se bom zavestno navezal na tradicionalne filozofske povezave dialektike dela, kakor sta jo razvila predvsem Hegel in Marx. Za oba je živo delo centralni element konstitucije subjekta-objekta. **Svoboda in avtonomija subjektov potrebujejo predmetnost, na katero se lahko vežeta in v kateri naletita nase kot na nekaj potrjenega ali zanikanega**. Oba, Hegel kakor Marx, pojmujeta zadevo tako, da bo družbeno bogastvo, ki zajema reči, razmerja in kulturne tvorbe, postalo nekaj, kar bo ljudi smrtno ogrožalo, če bodo hoteli poskusiti iz tega umakniti svoje živo delo in si ob njem (družbenem bogastvu) zgradili ločeno kraljestvo avtonomnega hotenja in svobodne misli. **Arhaične poti nazaj, onkraj teh fiksiranih točk zgodovinsko pridobljenega stanja samorefleksije — stran od dela, so nam zaprte**. Delati se, kot da bi se lahko potem, ko je svet objektov, ki so ga sprodirali ljudje, začel delovati s silo lastnih zakonov, umaknili v zgolj zroče in uživajoče razmerje, ne bi bilo samo izguba kontrole nad zunanjim svetom objektov, temveč bi bilo tudi izpraznitev subjektov; kot končna bitja so nujno navezani na to, da svoje odslužijo ob predmetih, kar lahko opravijo samo s **predmetno dejavnostjo**, torej z delom.

Ze pri Heglu najdemo to utopično razsežnost dialektike subjekta-objekta, ki je zaznamovana z delom, in to ne samo v vedno znova navajani zvezi v **Fenomenologiji duha**, kjer hlapec s krčjim delom zlomi gospodarjevo gospodstvo in pride iz tega protislovnega procesa kot zmagovalce, temveč tudi v **Filozofiji zgodovine** in v **Logiki**.

»Mnogo mi je do tega, da bi kaj izpeljal in spravil v bivanje; zadovoljitev hočem najti v tem, da to izpeljem. Smoter, ki naj bom zanj dejaven, mora biti na karšen koli način tudi moj smoter; hkrati moram pri tem zadovoljiti svoj smoter, tudi če ima smoter, ki si zanj prizadevam, še mnogo drugih strani, glede katerih se me nič ne tiče. To je neskončna pravica subjekta, da najde svojo zadovoljitev v svoji dejavnosti in delu.«¹⁵

Marx povzame to Heglovo misel o konstituciji subjekta-objekta z delom, jo pa hkrati kritizira glede tega, da je živo delo reducirano izključno na produkcijsko obliko **mislečega** subjekta.

Delo kot duhovno-materialna, to je predmetna dejavnost, se pri Heglu razblijni v »delo pojma«. Na koncu dolgotrajne poti, na kateri prikazuje se duh pride do izkušnje na samem sebi in na reči s tem, da se utruji in opravi svoje s predmetnim (inačica prevoda: ko se duh ukvarja s seboj in z reči, pride do izkušnje o obojem; pojasnilo I. K.), se povnanja in se na vsakokrat razširjeni stopnji zavesti znova najde, se ta predmetnost seveda povsem vrne v subjekt. To je odločilna točka Marxove kritike. »Delo, ki ga Hegel edino pozna in priznava, je abstraktno duhovno delo.«¹⁶

Če pa je odprava—z—ohranitvijo (Aufhebung) odtujitve, kot jo razume Hegel, postavljena kot identična s preseženjem predmetne dejavnosti nasploh, potem je doseženo stanje, v katerem so subjekti z delom odstranili vse, kar jim je nasprotno na tujem, ne-subjektnej in kar jih ohranja v gibanju; toda s tem niso postali bogatejši v svoji notranji razsežnosti, temveč so se sesuli v točko svojega samozavedanja. Za Marxa je iluzija taka osvoboditev od težnosti lastnega telesa in zunanje narave, da, če bi bila mogoča, je nima za posebej zaželeno; nasproti temu poudarja, da materialno-predmetnega sveta ravno tako ni mogoče razkrojiti v duha, kot tudi ne lastnega telesa.

»Da je človek telesno, po naravi krepko, živo, dejansko, čutno, predmetno bitje, pomeni, da ima dejanske, čutne predmete za predmet svojega bitja, svojega izkazovanja življenja, ali da lahko svoje življenje izkazuje samo na dejanskih, čutnih predmetih. (...) Bitje, ki svoje narave nima izven sebe, ni naravno bitje, ni deležno narave. Bitje, ki izven sebe nima predmeta, ni predmetno bitje. Bitje, ki samo ni predmet za neko tretje bitje, nima za svoj predmet nobenega bitja, tj., ni v predmetnem odnosu, njegova bit ni predmetna. Nepredmetno bitje je ne-bitje.«¹⁷

Najsi gre za osvoboditev od dela ali osvoboditev dela, je s tega gledišča dokaj vseeno: Dokler je človek predmetno-čutno bitje, se ne bo nič spremenilo glede temeljnega dejstva, da iz dialektike subjekta in objekta, ki vendar predstavlja obojestransko razmerje v konstituciji in ne zgolj kavzalno zvezo, ne more enostavno izskočiti. Alternativa sistemu meščanskega dela za zaslužek, ki nas je naredilo neumne in enostranske, ni iluzorni idealizem odprave—z—ohranitvijo (Aufhebung) dela, temveč boj za pomnožitev in razširitev družbeno priznanih oblik dela, ki služijo lastni produkciji in samouresničevanju.

Če govorim o historično-fundamentalni kategoriji delo, potem natanko v smislu, da emancipacija človeka ni možna brez hkratne osvoboditve reči in razmerij iz njihove mrtve predmetnosti nasploh, ki se križa s človekovimi samopostavljenimi nameni in jih ogroža. V teh pogojih neodpravljenega procesa menjave snovi med človekom in naravo (vključno z izjemno naraslo drugo, družbeno naravo) je zame nujno, da delu izterjamo vsebovano upatičnost, kot se je delavsko gibanje v svoji prvotni zgodovini upravičeno lotilo tega, da zahteve po bratstvu iz deklaracije o pravicah človeka, ki jih je postavila francoska revolucija, ni preprosto zavrglo kot posmeh dejanski bedi, temveč jo je preobrnilo v solidarnost. Epohalnih kategorij kot delo in svoboda se v njihovi odtujeni podobi ne bomo rešili tako, da jih bomo odslovili in jim pokazali hrbet, temveč tako, da jih bomo vzeli zares v njihovi notranji emancipacijski vsebini (inačica: da bomo vzeli zares v njih vsebovano emancipacijo), to je, da jih bomo napolnili s sedanjim življenjem in jih realizirali.¹⁸ To je glavna misel, ki sva ji z Alexandrom Klugejem sledila pri formuliranju politične ekonomije sveta dela.¹⁹

Naslovi ostalih poglavij v IV. delu knjige:

2. Prisilna povezanost odtujenega dela, svobode in lenobe — v središču tega poglavja je spis Paula Lafarguea *Pravica do lenobe* (slovenski prevod v: *Časopis za kritiko znanosti* 37-38/1980, str. 240 — 274).

3. V najbolj naprednih industrijskih družbah so izpolnjeni vsi pogoji za odpravo—z—ohranitvijo (Aufhebung) kraje časa in prisilnega dela — v središču poglavja so Marxovi *Očrti kritike politične ekonomije* (izide letos v slovenskem prevodu pri Delavski enotnosti).

4. Družbeno nujno delo in kraljestvo svobode — utopije o času in delu — v središču so utopisti, ki jih najdemo v zborniku *Utopični socialisti* (uredila Neda Brglez, Ljubljana: Cankarjeva založba 1979), konča pa se z interpretacijo spisa Eros und Kultur Herberta Marcuseja in tretje knjige Marxovega *Kapitala*.

5. Odprava—z—ohranitvijo (Aufhebung) eksistenčnih strahov in problem morale onstran mezde in dosežka — interpretirani so Claus Offe, André Gorz, Marxova spisa *Kritika Gothskega programa* in *Kapital* 3, Iring Fetscher.

Iz knjige Oskarja Negta *Lebendige Arbeit, enteignete Zeit* (Frankfurt/M-New York: Campus 1984) so prevedene strani 165—176.

ALEXANDER KLUGE: PRI ISKANJU PRAKTIČNE, REALISTIČNE DRŽE

Nekako je hotel biti praktičen, tj., hodil je v univerzitetno knjižnico in si delal izpiske iz knjig o uničenju nemških mest leta 1944.

Kot rečeno, se je Fred Harsleben hotel vesti praktično. Od svojega poklica je odvajal ure, si pridobil na privatnem letališču v Darmstadtu pilotsko dovoljenje (uro po cesti tja, uro vožnje nazaj). Oskrbel si je aparat Dotter-XII z vodnimi sanmi. Če je vračunal še vmesni pristanek na severu Norveške, je lahko to najmanjše letalo spravil v 12 urah do Spitzbergov, torbo s perilom in sebe kot prtljago. V primeru nevarnosti je torej potreboval 12 ur prednosti, tj., opozorilni čas. Ko bi prispel tja, je hotel tretjo svetovno vojno prezimiti v koči, stesani iz lesa, ki jo je za zdaj najel za dvanajst let in v kateri je deponiral zaloge konzerv za dve leti in pol. Ni bilo rečeno, da se bo vse skupaj začelo v naši življenjski coni, toliko se mu je zdel opozorilni čas 12 ur še v območju možnega.

Potem pa je Fred novembra 1976 postal nezakonski oče: naključje, božja sodba, zdaj, v 46. letu starosti! Hišo je imel na Spitzbergih, kak topol bi se še dalo kje posaditi, zdaj je bilo treba pričakovati otroka, ki je izpolnil življenjski smoter. Iskal je možnosti, da bi otroka in morda tudi mater (če je le mogoče!) vključil v načrt pobega, vzel s seboj v realni pekeli na severu.

Razen tega pa se je pokazalo, da Spitzbergi sploh niso tako praktični, kot se je zdelo po prvem študiju. Položaj je kazal, da bodo prav ledena polja polarnega področja glavno bojišče. Na eni strani: po izkušnjah druge svetovne vojne so bile vojaške cone tiste, kjer so se nasprotniki — kar se tiče Freda, individualnega borca in borca za ohranjanje rodu, so vsi bili njegovi nasprotniki — še najbolj racionalno vedli, torej nobenih terorizirajočih bombardiranj površin. Toda, morda ne bodo veljale izkušnje iz druge svetovne vojne tudi tokrat. Dvomi, dvomi. Fredov pogled se je uprl v otočje Kergeulen v antarktični ledeni coni. Zdelo se mu je varnejše. Zadostoval je francoski potni list. Ni bilo verjetno, da bi »nasprotniki« v primeru vojne imeli še sile, da zajamejo tudi te južne cone planeta, celo tedaj ne, če bi bila Južna Afrika izhodišče konflikta.

Harsleben je meril oddaljenosti: še z Ognjene zemlje ali Captowna merjeno — skrajnje daleč. Obiskal je to otočje, kjer so se pasle krave; morda nekoliko bolj hladno kot na severu Škotske. Oskrbel je kočjo. Toda skrbela ga je transportna pot za njegovo troedinost (otrok, vojna mati, on sam, morda še kos topolove skorje za spomin). Praktično je prišel samo do Sahare, pri tem je zmeraj predpostavljaj, da je najmanjše letalo zamenjal za nekoliko večje. Druga izpeljava linije ga je spravila v bližino Bermudov, tam prisilni pristanek v vodi, kajti do otokov ni zneslo. Ni bilo mogoče domnevati, da bi lahko tam predpostavil jadnico

ali ujel parnik proti jugu. Vse je bilo prepočasno, potreben je bil opozorilni čas tri tedne. Kot realist se je lahko odpravil v vsakem trenutku sedanjika, ob naznanitvi konca nevarnosti pa znova nazaj — in bi se bržda vračal ravno v trenutku »dogodka«, peljal bi se torej v sredo nevarnosti.

Tako rad bi našel kakšno bolj praktično rešitev. Tako je nazadnje zvrtil vsaj na vrtu svoje najemniške hiše jašek, ki je vodil 52 m v globino in tam spodaj je predvidel votlino za tri osebe z zalogami. Toda, kdo ve, koliko to koristi.

Alexander Kluge, *Neue Geschichten. Hefte 1—18. Unheimlichkeit der Zeit*. Frankfurt (M: Suhrkamp V. 1977. (edition suhrkamp 819) Prevedena je stran 595 n.

prevedel Igor KRAMBERGER
maj 1985

Popravki k 1. in 2. nadaljevanju

Najbolj moteče napake v 1. nadaljevanju so popravljene na koncu drugega nadaljevanja. Za ostale navajam popravke na tem listu.

Najprej je navedena stran, potem, ali gre za levi ali desni stolpec slednjic še zaporedna številka odstavka (če je začetek stolpca nadaljevanje odstavka iz prejšnjega stolpca, je ta začetek štet kot prvi odstavek novega stolpca).

1. nadaljevanje

Stran 8 — levi stolpec

14 odstavek

Sposobna zagotoviti milijonom ljudi civilizacijskega minimuma za zmogljivost, da bi lahko živeli od plačane storitve. Pri tem sprva

15 odstavek

solnost je nasilno dejanje, udarec na telesno in duševno —

stran 8 — desni stolpec — desni stipec

4 odstavek

duhovnega zasuka* tudi sicer veličasten odvratni manever.

8 odstavek

ti, da bo gospodarska kriza končana s številnimi žrtvenimi darili malih

stran 9 — levi stolpec

9 odstavek

9 odstavek

sestavino epohalne bojne črte, ki določa protislovje med politično ekonomijo kapitala in politično ekonomijo samorazumevanju sindikatov.³ Pri tem se zdi nujno tako uzavešče-

stran 9 — desni stolpec

8 odstavek

su: »Ujeti ptiči pojejo o svobodi, svobodni ptiči letajo.«

2. nadaljevanje

stran 8 — levi stolpec

1 odstavek

V uvodu k prvemu nadaljevanju smo napovedali, da bomo ob daljšem odlomku iz knjige Oskarja Negta

iz almanaha Klause Wagenbacha FINTENTISCH. V prvem nadaljevanju

9 odstavek

situacije: življenje, ki je bilo udeleženo — saj je hotelo prihraniti nepotrebno

13 odstavek

še naprej srečuje s prvobino infamijo*. Mir torej postane

14 odstavek

prizadevanje za spoznanjem, ki ne vidi z interesi in razredno pogoje-

stran 8 — desni stolpec

7 odstavek

za izražanje so namreč bile oprte zgolj na njihovo korporativno in

8 odstavek

samoumevna, da v imenu svojih članov — kdorkoli to že je — da-

9 odstavek

Če govorimo o političnem mandatu sindikatov⁶, potem v smi-

10 odstavek

nje v prvih letih republike je tak primer opravljanja političnega

11 odstavek

Zakaj se sindikati čutijo odgovorne za to? so se takrat mnogi bremenili njun

dolžniški kontrol Dkor je tako govoril, je neproblem-

stran 9 — desni stolpec

1 odstavek

veliki meri določal tradicionalno delavsko gibanje.

2 odstavek

potrebne iniciative, ki bi bile izrecno usmerjene k razvoju žive poli-

4 odstavek

v Nemčiji zaradi tega usodnega povezovanja, čeprav bi tudi bilo napačno,

če bi ostalo neomenjeno, da je v sedanjih bojih

5 odstavek

ce obravnava po starem arhaičnem običaju. Na sle nesreče gledajo

stran 10 — levi stolpec

2 odstavek

ja meščanstva proti feudalno-absolutistični tradiciji, čeprav je bil

4 odstavek

prenos podatkov), zauska, ki je — kot legitimacijska fasada —

7 odstavek

stema ali pa vsaj vpliva na njihove vsakdanje predstave. Boj za

lo marsikaj od tega, kar je bilo staremu konservativizmu v Adenauer-

stran 10 — desni stolpec

6 in 7 odstavek

opomba, ki ima en⁷, se veže na opombo⁸ v tekstu (glej popravek) opomba, ki

ima dva⁹, se veže na opombo¹⁰ v tekstu

7 odstavek

cije, spomin, kontrola nevroloških motenj — to so projekti, v

BIBLIOGRAFSKEMU POJASNILU sledijo POPRAVKI za 1. nadaljevanje,

žal pa je izpadel ta mednaslov. Začnejo se za naslovom:

— Die Transformation der Demokratie.

Zahteven tekst je sicer zelo lepo in skrbno postavljen.

Opombe

³Kar opisuje Marx pri industrializaciji Združenih držav kot v tendenci rušilni proces, je treba danes vzeti kot neposredno oprijemljivo realnost in dobesedno opremljenost rodu zadevajočo nevarnost. *Kapitalistična produkcija razvija zato samo tehniko in kombinacijo družbenega produkcijskega procesa, ko hkrati spodkopava vir vsega bogastva: zemljo in delavca.* (*Das Kapital*, MEW 23, str. 529 n.) Gre za zadnji stavek v 13. poglavju 1. knjige *Kapitala*, ki se v prevodu slovenske izdaje iz leta 1961 glasi: »Kapitalistična produkcija razvija torej tehniko in kombinacijo družbenega produkcijskega procesa samo tako, da hkrati spodkopuje oba vira vsega bogastva: zemljo in delavca.« (13. poglavje: *Stroji in velika industrija*, str. 368 n.; prevedel Maks Veselko.)

⁴Ralf Dahrendorf, »Wenn der Arbeitsgesellschaft die Arbeit ausgeht?« (*Krise der Arbeitsgesellschaft? Verhandlungen des 21. Deutschen Soziologentages in Bamberg 1982*. Frankfurt/M 1983. Stran 37.

⁵Prav tam, str. 32.

⁶Izšlo v Stuttgartu 1960. Ta knjiga je skozinskož prežeta s konservativnim duhom, ponuja pa številne nastavke za kulturnokritični sporjem z oblikami družbenega ravnanja; razpne širok lok od antike do moderne družbe. Ne sprejemam sklepov, ki jih naredi Hannah Arendt.

⁷Prim. Hannah Arendt, prav tam, str. 327.

⁸O tem govori Leibniz. Celoten univerzum vidi sestavljen iz epostavnih substanc, ki v svoji notranjosti niso niti spreminljive niti deljive in ki jih imenuje monade. »Monade nimajo oken, skozi katera bi moglo kaj stopiti vanje ali iz njih.« (Gottfried Wilhelm Leibniz, *Monadologie*. Stuttgart 1954, str. 12) Navedek prevzet iz: *Principi filozofije ali monadologija (1714)*, 7. opredelitev.

Natisnjeno v: *Izbrani filozofski spisi*. Prevedel Mirko Hribar. Ljubljana: Slovenska matica 1979. (Filozofska knjižnica, zvezek XXI) Stran 134.

⁹Hannah Arendt, prav tam, str. 168.

¹⁰Georg Wilhelm Friedrich Hegel, *Vorlesungen über die Philosophie der Geschichte*. V: *Sämtliche Werke*, Jubiläumsausgabe in 20 Bänden. Izd. Hermann Glockner. 11. zvezek. Stuttgart 1949. Str. 50 nn. Pri nas je dostopnejša izdaja *Werke in zwanzig Bänden* — Theorie Werkausgabe (Frankfurt/M: Suhrkamp V. 1970), v 12. knjigi najdemo navedek na strani 36 n. Prevod prevzet iz: *Filozofija zgodovine*. Izbrana poglavja. Ljubljana: Cankarjeva založba 1967. Uvod (iz njega je navedek) prevedel Primož Simoniti, ostalo Jože Kastelic. Stran 28.

¹¹Karl Marx, *Die Frühschriften*. Izd. S. Landshut. Stuttgart 1953. Stran 270. Slovenski prevod v: MEID I-380 (Kritika nacionalne ekonomije. Pariški rokopisi 1844. («Ekonomsko-filozofski rokopisi»)) Tretji rokopis: Kritika Heglove dialektike).

¹²Prav tam, str. 274. MEID I-384 n. Ne vem, ali gre za razliko med predlogama, ki staja uporabila Oskar Negt in slovenski prevajalec; Negtov navedek se v zadnji vrstici glasi: »tj., ni v predmetnem odnosu. Njegovo življenje ni predmetno ...«

¹³Marxove splošne pojmovne določitve delovnega procesa so primarno vezane na človekovo menjavo snovi (slovenski prevod pravi: presnavljanje, kar se sicer ujema z Marxovim zanimanjem za fiziko in biologijo, je pa vendar preveč enostransko; pojasnilo I. K.) s prvo naravo. Za današnje pogoje so pretezne; danes so enako pomembne oblike menjave snovi z drugo naravo, če niso celo pomembnejše. Marx pravi: »Delovni proces, kakor smo ga prikazali v njegovih preprostih in abstraktnih momentih, je smotrna dejavnost za proizvodnjo uporabnih vrednot, obči pogoj menjave snovi med človekom in naravo, večni naravni pogoj človekovega življenja in zato neodvisen od vsake oblike tega življenja, morda enako skupen vsem oblikam družb.« — Karl Marx, *Das Kapital*, MEW 23, str. 198. Slovenski prevod je dostopen v izdaji iz leta 1961 (na strani 208 v 5. poglavju *Proces dela in proces večanja vrednosti*; prevedel Stane Krašovec) in v poskusni objavi novega prevoda v: *Časopis za kritiko znanosti* 43, 44/1981 — v prevodu Valentina Kalana, kjer se glasi: »Delovni proces, kakor smo ga prikazali v njegovih enostavnih in abstraktnih momentih, je smotrna dejavnost za izdelovanje uporabnih vrednot, prisvajanje naravnega za človeške potrebe, obči pogoj presnavljanja med človekom in naravo, večni naravni pogoj človeškega življenja in zato neodvisen od vsakršne forme tega življenja, tem bolj pa enako skupen vsem njegovim družbenim formam.« (Stran 30)

¹⁴V tej zvezi lahko zgolj opozorim na skupaj napisano delo *Geschichte und Eigensinn* (1981). Gre za predloge, ki sva jih naredila v dokaj zapleteni zgodovinskih sistematičnih ekskurzih o razširitvi pojma delo. Še posebej želim opozoriti na 1., 4. in 8. poglavje, med komentarji je problem, ki ga obravnavam, še najbolj prisoten v 16. komentarju.

¹⁵Oskar Negt je v pisnu prevajalcu (12. april 1985) zapisal, da je knjiga *Zivo delo, odvzeti čas* zelo aktualna knjiga, je poskus, da bi povzeli in razni naprej vprašanja iz knjige *Geschichte und Eigensinn*. To je skoraj 1300 strani obsegoča knjiga, z izjemnimi grafičnimi in tiskarskimi rešitvami, tiskana na bibličnem papirju lososove barve; čutni prevzetosti ob listanju sledi še miselnost, ko se zatopimo v kakšen odlomek in ne moremo več prenehati. Prim. Alfred Sohn-Rethel, *Duševno in telesno delo*. Ljubljana 1982 (KRT — Knjižnica revolucionarne teorije 10). Knjigo je mogoče naročiti pri Zweitausendeins Versand, Frankfurt/M, vendar potrebujete sorodnika ali znanca, ki živi v Zvezni republiki Nemčiji.

RADOSLAV MILENKOVIĆ, 1958, Novi Sad

OČE TI JE PREBRAL KNJIGO

tvoj oče potrpežljivo s prsti na nogah mečka vrhove nogavic kakor lastno kožo. kaj misli, ko gleda niti? zakaj molči, ko zapira tvojo knjigo? kaj je prebral v njej? je prepoznal svoj del tvojih besed. svoj dih, s katerim si odpihnil pepel s papirja ko si šušil črnilo? te obtožuje? ti odpušča? ali mogoče ni razumel ničesar?

mrtev, onstran ogledala mirno sedi, molči, gleda te in piše to pesem.

NE SLUTEČ ZADNJI IZHOD

vsakdo počne svoj posel: ladje se izgubljajo na obzorju. galebi ključajo prozorni plankton, in sonce zahaja. toda tvoji nameni so drugačni: stopiti v pesem znake s krogov ki se odbijajo iz središča vode/jezika v katero s slabotno roko mečeš kamenčke/besede. kremenčke spomina. drobtinice stvarnosti.

ko pena z vrhov valov izginja v temi obrežja in ne sluti končnega izhoda svojega molka — divjega zeva ki ga nema vsemogočna sila množin in obnavlja. neznana tebi. neznana sebi.

kaplje/besede. voda/jezik.

tisočkrat tisočkrat si poskusil zadržati med belimi dlanmi kaplje/besede. vodo/jezik. neuspešno si pritihteljeval z newtonom in drhte upal v pesem ki bi jo lahko tvoj slabotni hrbet prinesel na sveži zrak. (daleč od obale letijo.) enako zasičen s kruhom enako napojen z vinom. ker neguješ nezadovoljstvo razrešuješ skrivnostno tolkalo, ki spaja hripavi glas in razločno tišino. muziko, ki te od rojstva spremlja na tvoji poti do rakve: do popolnega rezonatorja.

Marjan Pungartnik

BORUT GOMBAČ, 1962, Maribor

HJA, KAKO IZREDNO NENAVADNA LJUBEZEN!

Nek tip človeka. Namesto očesa glavo. Okroglo ali razpuščeno glavo. Nekam v stran razpuščeno. Tako je nepreklicno to. In mu glava raste: kakor večja glava in vse večja bolj bolj ali manj glava. Morda le nekoliko neprecizno razpuščena stran. Tako je nepreklicno to. To klobuk. To takorekoč cilindar. To čelada.

Nočna posoda na glavo dan. Dandanes, ko se dan postavi. Ne stoji. Tako je kahla to. Nepreklicno je kahla pravzaprav nočna posoda. Namesto, da v glavo. Namesto dneva pade dež. Nevihta. Orkan. Picilula, ki lula, ki lula lula.

To je bil, ne bil, je, bo, nepreklicno, dež. En dež se v tej zgodbi očitno postavi na streho. Izreden dimnik. Dimnikar ploden. Vesten. Blagodejnost godi pridnosti. Priden vesten. Notri v dimniku ima rudnik zaslugo za narod. Naš vesten. Prijetno. Naš ni vesten. Prijetno. Nepreklicno to. Dimnik. En dež. Narod ima sajaste oči, če dež nenadoma. Iz dna ali iz globočin neba. Senzacija. Le april se je znova do dna zapletel v tla.

To neverjetno mine. Tla so pač tla. Tla so pač v tla. Veter, hja, odpihne z glavo. Frčiiii... frčiiiiiii. Stoji! beseda ne stoji. Govornik reče: stoji! naš veter ima zasluge mora veter on veter veter eter.

Še kaj, pa še kaj pove. Še kaj reče, govori kar naprej. Še kaj. Zdaj govornik jaz, osebno jaz. Govornik — e tisti, ki sem mu maloprej rekel govornik, da je govornik — ampak jaz. Torej, zdaj govornik, ki sem napisal tole zgodbo. Upam! da sem to povedal dovolj glasno in jasno. No govori, naj ti bo, mi bo. Nekaj mi je maloprej izredno... hja, kako izredno navadna ljubezen... priznam... ta trenutek... pretirano jaz... naj bo... težko ven... čisto izredno... čisto navadna osebna posoda za luli luli... dimnik mlahavo zaguga quqa. Nepreklicno je.

Tako bi rekel tip človeka. Vi mislite, da ne, vi mislite da ja. Sem rekel!? Ne vem, ker dim. Ker dim dim hapčiii... hapčiiiiiii... frči iz ust iz glava iz vse večja glava... kaj pa klobuk... tovariš neumestno pesnik pisatelj svobodni umetnik literat sort vseh vsega besede tovariš src glava srce srednjega spola in spolov kaj pa je to neka glava. Kaj pa klobuk?

S klobuka potegnem zajca za roge. S kozarca nekaj drobiča. To enako. Poti enake. A ne v to smer! V podvozu dež urin. Urin je čisto navadna scajnica. To enako. Poti enake. V nekem podvozu ljudje kahle na glavi: jim posoda noč — hja, katero — dan objame dan. Ah... ah... objame... ah... ah... objame...

Nabrekne. Pomerim v tapete. Bi otenku lepljive. Pomeri. Smo svetle smo temne smo barve. Ne pomaga. Če bi sprožil, bi ubil. Lahkotno ga lagodno dvignem v dlan. Pomerim. Blazinica kazača, nohet prstanca, oko palca, glavica oko. V lestenec. Ne, ne sprožim. Lesteneč glej glej žarnica ima okroglo. Naj sprožim? Umrla svetloba umrla tema. To bi se zgodilo, če bi sprožil, sem želel povedati maloprej. V prejšnjem, zdaj že pred prejšnjim stavku. Kako naj torej sprožim!? Merim s skrčeno dlanjo, hik, kako skrčeno dlanjo. Tja. Izredno beli zobje črno bele slike moje izpred let. Kaj sproži bela? To sem že vprašal. Sesule kosti... sesule pokončnosti... zdrobili zobje... zdrobili se... so... krvavo ugriznil v jezik... to. Sem že povedal.

Dotikam. Si ga, kar po domače, tikam. Prst premikam prstom. Hja, kaj pa v TV-ekran!? pomeri vame Molik Miša. Če bi sprožil... čuj ja kje pa bi jaz tako kot se obnašam tako kot to delam dobil dovolj denarja čuj ja na kakšen način, da bi plačal skupno anteno. V naši ulici imamo stanovalci skupno anteno. Da je sprejem jasen. Hja, kot kakšen križ na gori.

Kaj denar!? Ta je iz prejšnjega odstavka. Kaj me v tem odstavku briga denar iz prejšnjega odstavka. Pustim denar iz prejšnjega odstavka. Kaj me v tem odstavku briga denar iz prejšnjega odstavka. Pustim denar iz prejšnjega odstavka na miru, pustim naj ga, sem ga. Mehko ga izpustim lagodno ga z dlan. S tem mislim, da izpustim denar in ne kaj drugega. Sem dovolj glasno in jasno povedal!? Jasno! da sem.

Nič mehak. Pokončen. Na stolu. Pomerim v plasticne rože na mizi. Bi razlile, vročina mojega, mučile mučile. Nočem, da se mučijo! Sem dovolj jasno... sem.

Mučim se mučin. Mučim... nenadoma: in ven? Pomeri steklo vame. Nepreklicno dotik ključka odperem okno skočim skozi. Okno niha sem ter niha tja. Ne bo dolgo. Tako je. Maloprej skočil gor in skočil dol. Pristanem. Stopnice pod oknom. Okrušene stopnice pod oknom. Gotovo jih boli. Nočem! Hop! skok! kar čez. Potlačena angleška trava. Oprost mi angleška trava! Nisem, tega resnično nisem hotel! opravičim se.

Skok beg. Droben? Orjak? Nehote zdrobiti jo nianstvenofantastično polžkovo hišico. Joj hiške joj hiške joj hiše joj hiše ljudje za ograjo le glave le glave. Morlec ne, rekla glava. Spolni iztirjenec ne, grabilo telo. Je iztirjenec semafor? Morlec zelen? oranžen? rdeč? vojak? parada? Ne vem jaz tresem sem ter tresem tja gor dol.

Gori zgoraj zrak. Hapčiii vse bolj odfrčiii... gabi se zakriča... ti... boš bom... zakričal nekemu odgriznil jezik... gabi se meni... ne... a vendar tresem... tresem. Tresem! sem še sam?

To bolezen. To razdvojenost. To vroča bolezen zelo. Mrzlo čisto mrzlo meriš. Tako je nepreklicno to. Prst s prst lepi. Oko očesu. Lahko si izgrebeš obe očesi, ne vidiš ju nikoli. Tako je nepreklicno to, če tak, če tuj, če svoj, če sam... če si želim... Tam daleč na pismetu želja.

Borut Gombač

ROBERT FROST, ameriški pesnik, 1874, — 1963

Je nekaj na svetu, kar ne ljubi zidu, Kar dviga zmrznjeno zemljo pod njim In udara luknje, da po dva lahko stopita skozi. Delo lovcev je drugačna stvar. Prišel sem že za njimi in popravil, Kjer na kamnu niso pustili kamna, Da le dobe zajca iz dupline V veselje bevskajočim psom. Ne, mislim luknje, Ki jih nihče ni videl, slišal, ko so se udre, Pa jih le najdemo pomladi, ko je čas popravkov. Sosedu onkraj hriba pošljem glas, In srečava se zjutraj, da greva po meji In še enkrat dvigneva med nama zid. Hodiva vsak na svoji strani, Vsak dviga kamne, ki so padli na njegovo. Nekateri so ploski in drugi skoraj obli, Da morava rabiti čar, da se drže: »Ostanite kot ste, dokler ne greva dalje!« Obdrgneva si prste, ko jih porivava okrog. Oh, le še ena vrsta igre, Po en na vsaki strani. Se malo več je: Tam, kjer ne potreb java zidu: On ima same bore in jaz sem sadovnjak. Moje jablane ne bodo nikoli prestopile zidu, Da pojedjo njegove storže, tako mu rečem. Pa le odvrne, »Dobri plotovi delajo dobre sosesde.« Pomlad je poredna meni, in pika me, Če mu lahko vdenem misel v glavo. »Zakaj delajo dobre sosesde? Ni to le tam Kjer imajo krave? A tu ni krav. Preden bi gradil zid, bi povprašal, Kaj ograjujem noter in kaj ven, In komu bom s tem a prste stopil. Je nekaj na svetu kar ne ljubi zidu, Kar ga podira. »Pački,« bi mi lahko rekel, Pa niso ravno pački, in raje bi, da bi to dejal on sam. Gledam ga, Ko dviga kamen, z obema rokama ga držeč Pri vrhu, kot star divjak, s skalo oborožen. Da v temi hodi, se mi zdi, Ne le v temi gozdov in senci drevesnih krošenj. Ne bo pogledal pod pogovor svojega očeta, In tako mu je všeč, da se ga je še spomnil, Da se spet oglasi: »Dobri plotovi delajo dobre sosesde.«

prepesnil: Samo Resnik

ZORAN JEVTIĆ, 1963, Arandelovac

SREČANJE

Medtem ko sem počasi jahal konja, sem srečal tebe, se ti približal... deklica jabolka Zora daj mi vrč hladni, da se napijem rose.

Vprašam te po imenu Katerina! Kaja... Razpleti si lase, sleci suknjico sivo... da te ljubim.

Pridi, greva pred cerkev, da te oženim!

DEL SVETA

Ko del sveta prodre do mene, začutim čudni plam, medtem ko mlin neumorno melje in škropi. Molče se namakam in mislim, kako čudovito je biti pohleven, in takrat zatulijo vetrovi pekla, me mečejo majhnega kot list, a kolikšna je šele gora.

Od takrat pojem himne in vse pesmi in kličem svojemu gospodu v večnost.

prepesnil: Marko Klasić

SAMO RESNIK, 1962, Maribor OBISK

Ker zvonec ni in ni hotel utihniti, se je Radivoj Jupkovič skopal iz postelje, široko zazehal, se pretegnil, ali nataknil copate in odtaval pogledat, kdo ga želi. Prekleta svirjarja, da človeku popoldne še spati ne pustijo, pa še nedelja je. Spet je pozvonilo, zadr se je, „Ja! Takoj!“ in posegel po ključu.

Dva sta bila pred vrati, najbrž študenta. Verjetno on piše in jo je vzel s seboj, da mu daje pogum, ali pa je obratno, bogsigavdi: Najbrž fantastika ali novi val, kaj čudaškega. To je Orion, ne Orbit, zaboga!

„Kaj hočeta? Počivam.“ „Govoriti morava z vami. Nujno je. Lahko vstopiva?“ Stopila je proti njemu in že je bila notri, kot da ga ni.

„Čakajte no —“ „Nujno je in zelo pomembno. Ta vrata?“ „Ona na levi.“ „Poslušajte —“

„Tukaj sva službeno in mudi se nama. Lahko sedeva?“ „Če že hočeta. Mmm, kaj bi pa rada od mene?“ „Uradno vas obveščava, da je bil na 92. Yuconu, imenovan tudi Celcon, v Celju, 15. in 16. marca 2089 vložen predlog kluba ljubiteljev ZF iz Skopja, da jugoslovanski delegati na evropskem kongresu v Gorici od 12. do 16. avgusta istega leta svetujejo popravek pogodovine — na prejšnjem Euroconu so to storili Švedi in Italijani. Predlagajo, da vi sploh ne postanete urednik Orion, oziroma da opravljate to delo le kratek čas, kar bi bilo nemara bolje, ker ne bi mogli povzročiti prevelike škode, reakcija na vaše urednikovanje pa bi po vaši smrti lahko še dodatno dvignila kvaliteto jugoslovanske znanstvene fantastike tistega obdobja. Predlagatelj so izjavili, da bi dali prednost kakšni bolj humani rešitvi vašega problema, saj jih nikakor ne vodi želja po maščevanju, da pa se jim zdi, da so pri sedanji stopnji popravkov zgodovine vse ostale alternative predrage in preveč nezanesljive. Mi-mogrede, kot strokovni delavec na tem področju se strinjam z njimi. Predlogu so se uprli ljubljanski spekulativci z argumentom, da je odstranitev — to se pravi smrtna kazen — morda le prehuda, navkljub soglasnemu mnenju delegatov, da ste povzročili veliko in nesprejemljivo škodo. Ker pa je velik del delegatov pri odstranitvi vztrajal in ker je delegat SFere opazil, da prvega januarja 2090 začnejo veljati ostrejši predpisi in bodo potlej popravki preteklosti, kot je tale, resno oteženi in predvsem dražji, JUSFO pa ima spet finančne težave, tako da bi moral zadostovati en popravek, zahteva zanj pa vložena čimprej, so se udeleženci kongresa sporazumno dogovorili, da se vam namreč omogoči poboljšanje, oziroma, raje odstop, in da naj sledi odstranitev le, če opozorilo ne bo zaleglo. Načrt za popravek preteklosti je izdelal član Konstelacije, inženir Mirko Cvahte, in po predpisih izdelana, kolkovana prošnja je bila pravočasno izročena našemu oddelku, komisija evropske organizacije je prošnjo podprla, kot to ponavadi stori, in ko je bilo tudi plačilo stroškov za popravek zagotovljeno — zaradi kronično slabega finančnega položaja JUSFA so del denarja zbrali s samopriskevkom na Euroconu — je bila prošnja odobrena in midva sva tukaj. Vam je doslej vse jasno?“

„Hm, tako pač. Zakaj da bi me radi ubili?“ „Naredili ste precej škode v razvoju jugoslovanske znanstvene fantastike, da ste zadržali ali preusmerili vsaj tri obetajoče avtorje, iz enega pa ste naredili neznosnega pisana; pod koliko-toliko spodobnim urednikom bi se razvil vsaj v užitnega obrtnika. Od zf ste odvrnili precej bralcev, umazali ste podobo smeri —“

„To bo zadosti. Zakaj sta prišla sem? Kdo sta? Ne bom trpel —“

„— takšnih žalitev. Da. In kaznive so. Veva. Iz časovne službe sva, tovariš Japkovič, če verjamete, je pa vaša stvar. Imate dva meseca časa, da najavite svoj odstop, ali pa spremeni uredniško politiko, prenehate z objavljanjem značilnih orionovskih neumnosti, izboljšajte izbor in kvaliteto prevodov, ublažite samovšečni ton —“

„Dajta no. Kaj kdo od vaju piše in sem ga zavrnil, da sta mi goraka? Vesta, zelo se motita, če upata, da bo tako prišel do objave v Orionu. Za to je pač potrebna kvaliteta. Ni vse dovolj dobro za Orion. S takimi metodami —“

„Pojdite k vragu. Ona ne piše, jaz tudi ne; bereva že. Če bi bil na tistem Yuconu, bi glasoval za odstranitev.“

„Jaz tudi.“

Opomba pisca: sleherni neodgovorno primerjanje Radivoja Jupkoviča z znanim in spoštovanim Borivojem Jurkovičem, dolgoletnim urednikom zagrebškega Siriusa, in njegovo uredniško politiko (v teh dolgih letih) je seveda čista spekulacija brez realne znanstvene osnove, skratka fantasy in ne science fiction.

Dva meseca imate čas. Če se dotlej nič ne popravi, boste umrli. Ne pretirano nasilno, nekateri bolj razgreti ljubitelji so sicer želeli precej krvavo, bolečo smrt, pa so jih preglašovali, tako da boste umrli čisto blago.“

„Cutili pa boste, da umirate, tako zahtevajo. Precej krvolocen trop, ti fanti.“

„Kaj češ, ljubezen.“ Jupkovič se je zbral in se razlezel v nasmeh. „Dobro sta povedala. No povejta še, kdo vaju je poslal. I ljubljanci? Sekcija? Nova?“

Molčala sta, smehljaje. „Res zanimivo, kaj ne doleti človeka,“ je rekel Jupkovič. „Torej ubit sta me prišla.“ Odprl je omarico. „Bosta kaj popila?“ „Pravzaprav bi moral poklicati milico, pa naj vama bo. Kar dobra zgodbica, vesta. Sicer bi jo zavrnil, če bi jo poslala za Orion, ampak zaigrala sta jo čisto čedno.“ Natočil si je. „Vidita, tukaj pri nas je težko biti takšen urednik, kot je recimo Bova. Ni avtorjev. Nekateri bi radi pisali po novovalovski, pa še po staro ne znajo. Najprej recimo Doc Smitha, potem šele bo čas za Ellisona. Sicer pa ne vem, kaj neki vidijo v Ellisonu. Ne marata me torej. Bi rajši —“

„Ne marajo vas, midva sva samo uradnika in opravljava svojo dolžnost, naju to ne zanima.“

„Ni čisto res, Miha.“ „No ja, če bi bila na Yuconu, bi glasovala za spremembo preteklosti.“

Jupkovič se je zahihital. „Dajta, kdo vaju je poslal? Mrličkovič? Leskovšek? Sinkovec?“

„Pustite to igrico. Nihče vas ne mara, ampak noben od teh ni tako neumen, da bi se spustil do takih stvari. Menda je neki študent, mislim da naslednje leto, predlagal, da bi razpisali tirafico za vami, zaradi posilstva ali umora jugoslovanske znanstvene fantastike, živega ali mrtvega, bolje mrtvega, pa je ostalo pri šali, ki so jo objavili šele nekaj desetletij kasneje, po vaši smrti. Glejte, to sem vas želel vprašati — kaj res morate biti tako zanič urednik, da bi vas raje videli mrtvega? Saj čez Mrličkoviča tudi godrnjajo, pa čez Matjaža Kralja, ker legendarno izgublja stvari, da bi ju pa odstranili, pa ni še nihče resno predlagal.“

„Ne razumem vaju. Čisto zares vaju ne razumem.“ „Ti morava. Dva meseca, ne pozabite.“ Dvignila sta se.

Na ulici sta se spogledala. „Misiš, da bo pomagalo?“ „Dvomim. Je preneumen.“ „Deset let bi rabil, pa s stalnim pritiskom.“

Smehljaj. „Dvomim da bi pomagalo.“

Sleherne podobnosti z ljudskimi dogodki...

TA RAZDVOJENOST

TOMAŽ BRENK, 1957,
Maribor

NENAVADNO POSLANSTVO

Ničesar ni vedel točno o tem, zakaj ga pošiljajo na pot in s kakšnim poslanstvom, le to so mu povedali, da se mu bo vse razodelo, ko bo prišel tja, kamor ga pošiljajo. Vedel je le, na kateri planet leti in kateri kraj mora poiskati, ko bo pristal in čutil je, da tako mora biti, kajti poslanstvo ni bilo samo stvar vlade, temveč tudi njegova osebna, bilo je nekaj, pri čemer se mu bo na prav poseben način pokazala in dopolnila vsebina njegove usode. Potovanje je bilo dolgo in če ne bi bilo tega globljega čuta, bi že zdavnaj obupal in, podobno se mu je dogajalo po pristanku, ko je hodil po neizmerni puščavi neznanega mu planeta in je prihajal v stisko glede osnovnih življenjskih potrebščin. Tedaj pa je zagledal veliko stavbo, vzdigujočo se iznad peščenega morja, in vstopil skozi ceremonialno okrašena vrata pa v enakem vzdušju urejenem hodniku. Ko je prišel do zaves, so se mu svečano razgrnile in znašel se je na odru velike dvorane, prepolne občinstva tujega planeta. Prebivalci so mu bučno zaploskali in od naraščajočega navdušenja vstali ter mu zaploskali še glasneje. Navdušenje je opazno preseglo meje običajno kultivirane zadržanosti bitij tega nenavadnega planeta. Oblila ga je neizmerna radost, presegajoča katerokoli doživetje dosedanjega življenja, bila je tolikšna, da je upravičeno ni mogel razumeti.

PETER JANČIČ, 1966, Maribor
PREDAVANJE

Pravkar se je bil vrnil z dolga potovanja. Potoval je več let. Postaral se je in utrudil. Ni ga utrudila pot — utrudila ga je brezizhodnost. Izhodov ni.

Ne da bi mnogo premišljeval, se je napolnil v center zveze, vedel je, da ima Mojster nočjo predavanje. Zaželel si ga je znova slišati. In tako je sedel na oblažinjen stol in prisluhnil.

V poltemi je glas zvenel jasno, bil je star in že rahlo nalomljen, a kljub temu je to bil glas govornika, misleca, glas Mojstra. Glas človeka, ki že štirideset let predava, piše, se trudi.

„Celoten zgodovinski proces bi moral biti šola človeštva, žal pa — kot vemo — imamo danes znanje zgodovine za nekaj obrabnega, nepotrebnega in nezaželenega; in tako je od celotne veličastne zgodovine, tega boja človeštva za svobodo, pa naj bo ta boj generacij ali znanstvenikov, ostajajo samo letnice, diktatorji in veličastni imperiji.“

Človeško željo po osvoboditvi, torej željo po čim večji zadostnosti lastnim potrebam, in te so kar naprej rasle, lahko označimo kot temelj človeške ekspanzije po planetu in pozneje tudi po vesolju. Želje posameznikov so izražale želje celega človeštva, produkt želja posameznikov je bil napredek človeštva, čeprav običajno povsem nenačrtno, naključen. Ogledimo si samo družbenopolitično področje. Nastanek prvih velikih imperijev je le posledica želja posameznikov po bogastvu in moči in priborili so si ju, pa čeprav na račun drugih in ti ljudje so prvi okužali, kako je, če imaš dovolj sredstev, da lahko lagodno živiš, in šele ta sredstva so omogočila resničen razvoj na področju umetnosti in pozneje tudi znanosti.

Seveda je bila količina bogastva teh prvih imperijev zelo odvisna od povečevanja zasedenih ozemelj in s tem rudnih bogastev, rodne zemlje in seveda sinteze znanosti in tehnike.

Vendarle pa je bilo vse to združevanje prav zaradi nezadostno razvite industrije, slabih prometnih sredstev in komunikacij prezgodnje. Posledice tega so znane — razpad velikih imperijev iz tega ali drugega vzroka.

Pomanjkljivosti izkoriščevalskega sistema, kjer en razred iskorišča drugega je bila nezmožnost teh sistemov, da bi se izpopolnil v večji meri, in to se tudi nikomur izmed vladajočih ne zdi važno; nasprotno, preveč znanja, ki pa je za kakršnokoli napredek pomembno jim lahko samo škodi — ljudje bi se začeli upirati in ne bi več verjeli v bogove in podobno.

Ob tem bi bilo morda zanimivo omeniti srednji vek. Namreč pod vodstvom nekaterih organizacij, predvsem religioznih, se začnejo v začetku tega časa iz povsem neizobražene množice dvigovati redki izobraženci in vse več ljudi se nauči vsaj pisati in brati, vendar pa pozneje prerastejo prav te organizacije v pragmatično nazadnjaške zaviralce kakršnega koli napredka. Spominimo se samo inkvizitorskih sodišč ali Galileje. Veliki ideologi so bili običajno toliko pred svojim časom, da jih njihovi nasledniki enostavno niso razumeli.

Vendar cerkev ni mogla zaustaviti napredka in počasi se je tudi družbeni red spremenil. Novi družbeni red je bil posledica iznajdbe parnega stroja, strojnih stavov, strojev. Več prihodka ni več temeljilo samo na večjem številu ljudi, ampak predvsem na boljši tehnologiji, boljših strojih. V tem času so tudi nastajale države in državnice, in sicer tokrat s trdno določeni mejami, ki so se spreminjale samo ob večjih družbenih pretresih — vsaj v Evropi.

Po drugi strani pa je to spet čas, ko so razne države skušale ustanoviti veliki imperij, in za vzgled so jim bili imperiji iz zgodovine, vendar pa želi človek hitro priti do uspeha, v tem primeru do denarja, surovin in podobnega, in tako so ponavljali napake drug za drugim. V tem času so bili imperiji v bistvu že premalo, človek je bil sposoben obvladati in zavladati celemu planetu brez meje in podobnih ovir. Zanimivo je, da je v tem času živel eden izmed največjih ideologov, ki je prvi natančneje opisal ekonomska razmerja v kapitalističnem redu in nasprotja le-teh, pa ne samo da ga niso razumeli v tistem času, še ljudje, ki so pozneje poskušali uresničevati njegove ideje in so bili njegovi odkriti pristaši, niso razumeli besed, ki so jih tako pogosto omenjali kot cilj svojih dejanj. Tako je človeštvo ostalo razdeljeno in še več — še bolj se je delilo: na kapitalistične in na socialistične, na takšne in drugačne tvorbe. Posledica tega je razdeljeno veselje danes, liko izgubljenosti in plačujemo zaradi tega, vam je najbrž znano.

Poslušal ga je in nehoti je bil spet novinec. Dal bi vse, da bi starec imel prav in spet je našel voljo za stvari, ki jih bo moral opraviti, za dolga potovanja, za uboje in laži, za spletke, za kršnje zakonov in samovoljo in pravzaprav je najhujše to, da ni vedel, če bo ravnal prav, če sploh še ima kak smisel. Kako jasne so starecove besede: „Plačujemo drage vlade in vojske in orožja, dajemo življenja za napačno razumljene besede, se borimo za papirnate bogove...“

Sredi predavanja je nekdo zaploskal in pridružili so se še drugi in ne da bi pogledal, je vedel, da je to eden izmed že starih članov, človek, ki je na višku svoje dejavnosti, ter da med poslušalci ni novincev, da ploskajo predavatelju, ki že štirideset let predava o istem, pa se vendarle nikoli ne ponovi, zmeraj se teme loti na nov način, njegova analiza dobi nekoliko drugačno smer. Ploskajo, ker želijo veneti, pa čeprav je nemogoče, čeprav njegovih besed skoraj nihče več ne upošteva — besed — o združitvi vsega človeštva — ne glede na politično pripadnost, vero ali narodnost in čeprav vedo, da jim to ne bo uspelo ali pa prav zato, in zato so ljudje in zato poznajo racionalne in stroje in želijo obvladati vesolje — pa čeprav je nemogoče.

SREČANJE

Hodil je razmeroma hitro, vendar s skladnimi koraki po hodniku z gladkimi, skoraj zlizanimi stenami, ki so bleščale v neonski svetlobi. Obleden je bil temno, ko se je približeval zrcalu z odmevajočimi koraki. Samozavestna hoja je govorila o prepričanosti, o zavesti svojega namena. In res, ko je prišel do zrcala ni okleval, le za trenutek je obvisel njegov pogled na postavi dvojnika in takoj zatem je zavil na levo. Dvojnik je zavil desno in nadaljeval pot proti fotoceličnim vratom. Stopil je v dvorano, svetlo obleden, enako kakor na drugi strani mož s prepričanim korakom. Roki sta si podala na sredini prostora, skozi katerega prozorni strop je padala svetloba sonca.

Stvarjenje

Sredi neskončne teme je lebdela njegova neskončna svetloba, ko je ustvaril zrcalo onkraj večnosti. Njegova refleksija, refleksija veličastnega žarenja se je odbijala od hladne gladine in se zbirala v stičišču, v zenitu njegove eksistence, svetloba je padala v fokus in se obarvana razlivala čez hrbtno stran večnosti. Toda v resnici ni bilo nobene hrbtno strani večnosti, on je bil stvarnik, hkrati obrnjen na obe strani. In hkrati na obe strani je bila razlita svetloba, odbijajoča se od hladne gladine zrcala, potujoča v fokus. Bili sta dve refleksni erupciji svetlobe in če bi dogodek lahko opazoval iz strani, bi videl položeno osmico, simbol neskončnosti, katere zanki se stikata v zenitu stvarnika in se odpirata s svetlobo oziroma barvami, vsaka v svojo stran in se zaključita na gladini zrcala, onkraj večnosti. V vesolju, sploščka temnem in praznem in kasneje slepeče ožarjenem, so sedaj plavale barve. In barve so čakale, da jih volja velikega kreatorja začne oblikovati.

SILVO VOGRINEC, 1963, Ptuj

Znanstvena fantastika (SF) je književno področje, ki svojo pozornost usmerja rojevanju prihodnosti. „Prihodnost, ki bo verjetno drugačna od sedanjosti, pa se poraja vse okrog nas,“ pravi prof. Aleksander B. Nedeljković. Dodal bi samo še, da namen SF ni uganibanje prihodnosti, temveč svarilo pred tisto prihodnostjo, ki nam lahko povrne napake, katere delamo v sedanjosti in s katerimi bi morebiti nadaljevali: pa ne v nedogled.

Zgodba „Philadelphijski poskus“ temelji na resničnem dogodku iz leta 1943, ko je ameriška mornarica opravila „uspešen“ poskus z nevidnim poljem sferoidne oblike, ki pa je imel negativne posledice za posadko. Nekateri so umrli, drugim so ostale hude duševne motnje. Začasno so izginjali in se spet pojavljali doma, na ulici, v restavraciji, na veliko presenečenje ljudi, ki so bili okoli njih.

Dr. Jessup, znameniti znanstvenik in astronom, je odbil predlog mornarice, da bi se spet ukvarjal s philadelphijskim poskusom in podobnimi projekti, ker se je zavedal stranskih učinkov. Njegove teorije so segale zelo daleč in morda so nekateri ljudje ali organizacije želeli preprečiti njihovo širjenje. Dr. Jessup je umrl v Miamiu 29. aprila 1959 v dvomljivih okoliščinah.

PHILADELPHIJSKI POSKUS

Rušilec „T. J.“ ameriške vojne mornarice se je rahlo pozibal v plitvini philadelphijske luke. Na dokih je mrgolelo vojakov, ki so tekali vsak za svojo zadolžitvijo. Bil je vroč in jasen dan, ki je kar vabil v utrujajoče in lenobno počutje. Toda nemir na dokih in med mornarji na rušilcu T. J. je vse bolj narasla.

Sivolasi narednik John Welsh se je pridružil kapetanu rušilca Normanu Rodwayu, ki je opazoval zadnje priprave.

„So že pričeli?“ je neodločno vprašal narednik.

„Ne John, a bode kmalu,“ mu je odgovoril kapetan.

„Norman, veliko tega sva skupaj preživel, odkar se je pričela ta prekleta vojna. Tvoj oče nam je res vse lepo razložil. Po eni strani mu to sploh ni bilo potrebno storiti, saj smo le vojaki, ki moramo izpolnjevati ukaze. Toda rad bi vedel, v kaj se v resnici podajamo.“ John je zaskrbljeno pogledal prijatelja.

„Dobro veš, da je moj oče le ubog star polkovniški vrag, ki ve o vsej zadevi le toliko, kolikor mu pove doktor Bailey. Pogledaj, John, oba imava družine in mar misliš da bi mi oče dovolil ostati na T. J-ju, če bi nam grozila kakšna nevarnost?“ Norman pa ni povedal, da sta se z očetom o tem pretekla vsa prejšnja noč.

„Če sem prav razumel, bi naj to bil poskus z nekakšnim nevidnim poljem. Kako to mislijo doseči?“ je vprašal še vedno nepotolaženi John.

„S pulzirajočimi in nepulzirajočimi generatorji nameravamo okoli T. J-ja ustvariti močno magnetno polje. Vsekakor ne bo boleče.“

„Pa bo takšna ladja nevidna tudi radarjem?“

Norman je samo skomignil z rameni.

„Verjameš, da bo to odločilno orožje vojne,“ je vztrajal John.

„Ne vem. A gotovo so ljudje, ki mislijo tako, saj se drugače ne bi ukvarjali s tem. Vem, da smo vsi malce vznemirjeni, a pomni, da bi nam bilo mnogo težje, če bi v tem trenutku sodelovali pri izkrcanju na Sicilijo.“

Norman se je zadržal v širo moirje, kakor da bi se ga še poslednjič hotel naučiti. Z doktorjem Baileyem je bil verjetno edini človek, ki se je zavedal pravega pomena tega dogodka in njegovih morebitnih posledic. Pred nekaj dnevi ga je Bailey obiskal. Skušal ga je odviti od prisotnosti na rušilcu v času poskusa. Z doktorjem sta bila sošolca in v mladih letih oba zaljubljena v isto dekle, vitko, plavalas Lindo, ki pa se je odločila za Normana in mu je sedaj v Detroitu varovala dva sinova. Skupno jima je bilo še to, da sta se oba enako goreče zanimala za magnetizem in na tem področju nekaj časa tudi delala. Toda, ko so Japonci napadli Pearl Harbour, je Norman na očetovo željo prestopil iz ORN (Office of Naval Research — Mornariški raziskovalni urad) v Vojno mornarico. Bailey je medtem razvijal Einsteinovo teorijo o enotnem polju in je menil, da bi moralo zraven električnega in magnetnega polja v prostoru, ki je sestavljen iz treh ravnin, obstajati še tretje polje. Po dolgih raziskavah je pomislil, da bi to lahko bilo gravitacijsko. Normanu je zaupal, da bi bilo možno ljudi pod vplivom močnega elektromagnetnega polja prestaviti v drugo dimenzijo in jih s tem narediti nevidne, če bi teorijo o

Na kratko. Spodbujeni s tekočo paradno produkcijo naših narodov in narodnosti in v želji, da sod-bujamo, naj tale maj dokončno zaznamuje iz-virna slovenska (znanstveno) fantastična mi-sel. Njej tudi posvečamo nekaj prevodne iz-zije — črne mačice, bele pogajice. Sekcija proti sekciji za postopno uvajanje postmodernizma v študentskem tisku

težnostem in elektromagnetnem polju povezal s teorijo o prostoru in času. Zato je rotli Norman, naj ne bo za nobeno ceno na rušilcu. Toda prijatelja ni mogel prepričati. Norman se je čutil kot del projekta, to je bil tudi njegov projekt, zato je hotel nekaj žrtvovati zanj.

„Tako, pa smo tam,“ je dejal Norman in se kisló nasmehnil Johnu, da bi ga opogumil. „Začelo se je.“

Meglina zelenkasta svetloba je pričela ovijati rušilec, ki se je nemočno pozibaval na mirni gladini morja. Najprej je pričela izginjati ladja, tako da je bilo videti samo njeno sled v vodi. Mornarji pa so negibno lebdeli v zraku. Ko pa so magnetno polje okrepili, so izginili še ti.

Norman je začutil, kako ga je meglina pričela dušiti. Ko so se tla pod njegovimi nogami razblinjala v dim, se je skušal premakniti. Toda telo ga ni hotelo ubogati. Slišal je krike presenečenja, jeze in strahu, toda sam ni mogel izustiti niti besede. Ljudje na doku so začeli izginjati pred njegovimi očmi. Videl je samo nekatere mornarje okoli sebe, pa še te ne vse enako jasno. Čutil je kako se mu vse življenjske funkcije ustavljajo. Nazadnje je pomislil na nežen obraz svoje ljubljene, na njene ustnice, ki so vabile, in čutil, da umira. Nato ga je zagrnila tema.

„Norman...“ Glas je prihajal iz daljave in tisočkrat odmeval v njegovi glavi. Ko je s težavo odprl oči, je skozi zaslepljujočo meglino prepoznal zaskrbljen obraz Johna, ki se je sklanjal nadenj.

„Hvala nebesom, smo že pomislili, da se ne boš več zbudil!“

Z Johnovo pomočjo mu je uspelo vstati. Težko je dihal. Znoj mu je curjal v oči in z dlanjo si je otrl čelo. Tudi stari narednik ni izgledal nič kaj boljše, a je bil bolj razpoložen kot na rušilcu. Norman je šele nato opazil vojaka Hala in Vancea, ki sta se jima sprajci lepili na prepotnih telesih in ki sta prav tako le s težko dihala. Ozrl se je okrog sebe in videl, da jih obkroža pragozd z visoko v nebo segajočimi drevesi.

„Kje se nahajamo gospod?“ ga je vprašal mladi Hale. „Izgleda kot kakšna prekleta umazana Amazonija.“

„Ne vem še, vojak, a bomo kmalu odkrili. Najprej moramo zvedeti, če je še kdo od naših kje v bližini.“

Tako so se s trudoma pričeli prebijati skozi goščavo. Zdelo se jim je, da hodijo že cel dan, vendar so sončni žarki, ki so uhajali skozi goste vejave starih dreves, pričeli, da še ne bo tako hitro padel mrak. Bili so že na koncu z močmi, ko so opazili, da gozd postaja prehodnejši. Kmalu so dosegli rob goščave in pred njimi se je razprostirala širna zelena ravnica. Sebe sodaj so uvideli, da so ves čas hodili vzporedno z gorskim masivom, ki se je raztezal z njihove desne strani.

„Poglej, Norman!“ je rekel John in pokazal s prstom proti ravnici. „Tam na levo, med grmicjem...“ kakor nekakšna bitka. Lahko, da je kdo od naših v težavah.“

Brez besed so se podali v dir. Toda kmalu jih je ustavilo nečloveško rjovenje. Prizor, pred katerim so se naenkrat znašli, je bil več kot grozljiv. Dve plemeni divjakov sta se tolkli na življenje in smrt. Belopolnih rdečelasih divjakov je bilo manj, toda bili so fizično močnejši, kar so dokazovala njihova nekajkrat prebodena telesa. Vrste kosmatih, opicam podobnih bitij pa so se vse bolj redčile. Iznakažena trupla in odsekani ali odtrgani deli teles so ležali venaokrog. Leseni kiji in sulice pa so neutrudno odpirali nove rane v tem mesarskem klanju.

Norman je začutil, kako mu obrača želodec. Samo ena misel mu je rojila po glavi: „Cimprej od toč! Cimprej in za vsako ceno!“

Ko je padel mrak, so dosegli gore in odkrili ozko dolino. Dolgo so hodili skozi njo. Tla so se pričela strmo spuščati, stene gora pa širiti. Za zadnjim ovinkom so obstali kakor vkopani. Med visokimi stenami doline so bile ujete ruševine davno umrlega mesta.

Z mešanimi občutki so brez besed stopali po zapuščenih ulicah. Niti rahle sapice ni bilo več čuti.

„Za božjo voljo!“ je vzklil John, da bi pretrgal morečo tišino. „Kakšen preklet kraj pa je to?“

„Se vedno smo na Zemlji,“ je ironično dodal Hale. „Kajne, gospod?“

Norman ni odgovoril. Čutil je napetost v želodcu in v grlu ga je vse bolj stiskalo.

Napotili so se v prvo porušeno veletrgovino. Toda vse, kar je bilo iz blaga ali papirja, je razpadlo pod njihovimi prsti.

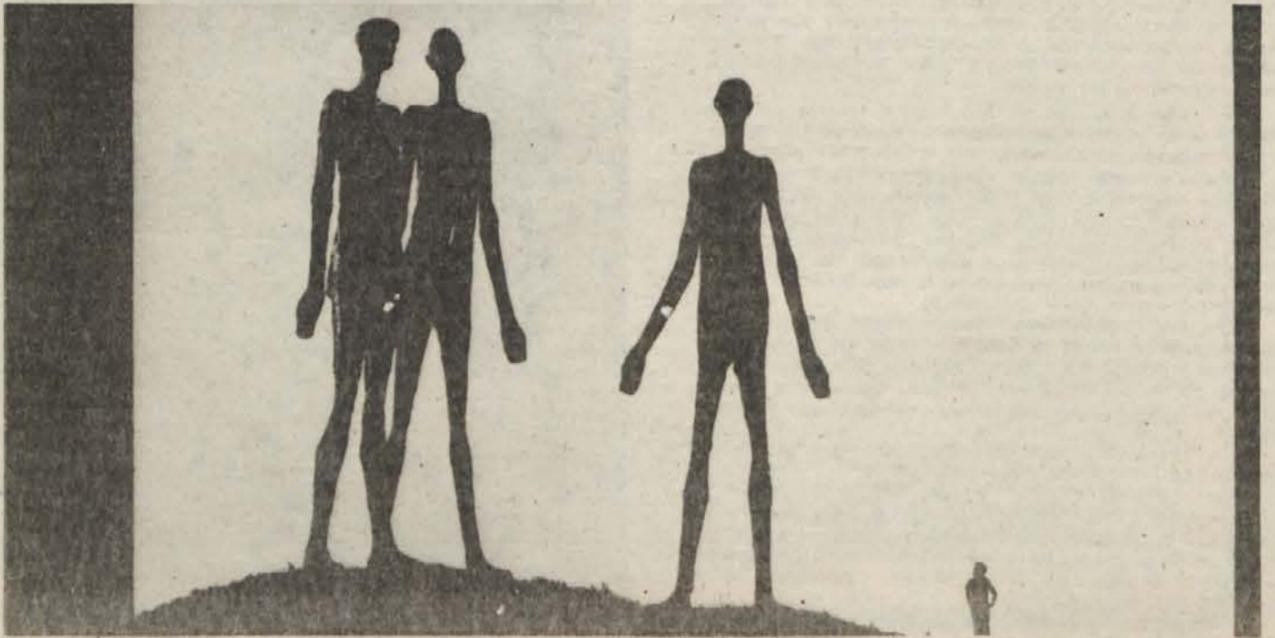
„Gospod, gospod! Brž sem!“ je zaklical Hale, potem ko so nekaj časa ločeno tavalj po zgradbi. V trenutku so se zbrali okrog njega. Hale je nepremično bujil v časopise na-stojalu.

„Naj se jih nihče ne dotakne,“ je zaukazal Norman. „Sicer razpadejo...“

„New York Times, 24. II. 1989.“ je hitel brati Vance. „Posebna izdaja.“

Naslov: Ali bo človeštvo končno premagalo samo sebe? Danes zjutraj ob natanko 7.45, je gospod Perez DeQueljar, predsednik OZN, v imenu mira pozval predsednika ZDA, naj še enkrat premisli o svoji odločitvi. ZDA zahtevajo brezpogojen umik sovjetskih čet iz Albanije, v nasprotnem bodo sprožile svoj RAS (Raketni avtomatski sistem). Gospod DeQueljar je v svojem pozivu še poudaril, da je človeštvo že preveč izčrpano od šestletnih grozot II. svetovne vojne in vojn po njej. Ne vemo, kako daleč si bo predsednik ZDA dovolil iti. Želimo si lahko le, da bi razum odnesel zmago tudi tokrat, kot jo je že poprej v podobnih primerih. Ostane nam samo, da čakamo do 21.00, ko predsednik namerava uresničiti svoje grožnje, in zvedeli bomo odgovor. Tako nam bog pomagaj!“

Hale in Vance sta se pričela histerično smejeti. Johnu so se zasolile oči. Norman se je ozrl po ruševinah zgradbe, se spomnil na divjake in pomislil: „Le kolikokrat bo še človeštvo moralo ponoviti svojo usodo?“

JOŽEFINA V DRZNM PRELETU NAD KAPITAL – SOCIALNIMI ČUDES

(RAZBURLJIVA POTPISNA ZGODBA, POLNA DRAGIH ŠPORTNIH AVTOMOBILOV, ČRNE TRGOVINE Z DRUGO IN OROŽJEM, STRGANIH DIAFRAGEM, KARATE UDARCEV, MACK IZ VISOKE DRUŽBE, INDUSTRIJSKE ŠPIJONAZE, STRELOV & MANY MORE)

PROTI PRIJATELJSKI NAM, DALJNI NIZOZEMSKI

V noči pred pričetkom avtoštopanja spregovori strah skozi megafon povprek čez moje možgane: Preklete, da mi nemara ne bi Kdo na tej 1200 kilometrski poti odrezal kurca! Da mi ne bi kje ob kaki avtocesti svinčeni plini glodali trupla, duša pa bi to dol z nebes neprizadeto opazovala, svinja mala.

Da, da, strah, ta nesrečna vseobsežna blokada vsakršnega migotanja. To nad vse pripravno politično sredstvo. Strah — zaprta pot! In ne moreš več ne gor ne dol, ne naprej ne nazaj.

Sutradan se enostavno nastavim ob rob ceste. Vržem se v EU avtocestni ocean — zdaj sem prisiljen plavati! Mati so stali na hišnem pragu in mahali s prebelim robcem. Ne plakajte, o, mati, sin vaš, vaš življenjski pedagoško-umetniški izdelek spet kmalu povrne se v topel, varen materin objem.

Je pa res hudič, priti iz JLA kasarne in skoraj momentalno odpeketa v Zahodno Evropo, ki je med drugim, kot vsi vemo, polna raznoraznega kriminala in nepoštenja nasploh. Tam v kasarni sem se počutil varno, bodeča žica in stražarji so bili garant mojega dušnega miru, ekonomske bezbednosti in npravne samozavesti; za avtoceste Zahodne Evrope pa nikoli ne veš, kakšen anti-rdeči zli nepridiprav te dobrodušnega in naivnega čaka za prvim ovinkom.

Zgodil pa se je hec: namesto da bi kaj grdega meni storili, mi je en voznik imel povedati, da se nekateri teroristi v Nemčiji občasno grede avtoštoparje, kar da povzroča razumljiv strah pri voznikih. Joj, prejoj! Torej so morebiti nekateri šoferji videli v meni potencialnega terorista, ko sem stražil z dvignjenim palcem oni kos roba ceste. Nallepke vlog človeka v družbi kakor da prosto letajo po zraku in prav malo je včasih potrebno, da se ti kakšen anarhist, liberalec, unitarist ali alternativec prilepi na čelo vesoljnemu svetu v vpogled. Potem pa le pleši kot medved na verigi vpricho radostnih pogledov zadovoljenega publikuma.

Avstrijski carinik je deloval nekako bolj prijazno kot jugoslovanski; naš ima pač na grbi prenašanje nasprotja med tržnimi možnostmi in blagovnimi potrebami, ki ga naši življenjsko zavedni ljudje rešujejo z občasnimi nakupi v tujini in črno trgovino skozi novodobne mitnice. Zato ima vsq pravico, da v vsakem rojaku-bratu, ki se vrača v patrio, zasumi živega trgovskega hudiča.

Mlad Geljan (neporočen, brez otrok, ni v kazenskem postopku, 25/175/73, oči kostanjeve) me pobere v kabino svojega tovornjaka. Že šibava naprej, naprej, v zarje vidove, proti koncu sveta in še dlje. Da sva res na avstrijskem Štajerskem, naju poleg luškane avtoceste prepriča mlad avtoštopar, ki pa v folklorno intonirani sivo-zeleni taborniški uniformi zgleda prav šmetano star. Togo telo, strumno kontrolirano prestrašeno lice, nepogrešljiva pol-lovska nacionalna noša da, da, zagotovo sva na avstrijskem Štajerskem, to drži kot pribito.

France naklada o svojem znanju, zapitem programerju, ki da je le čez mero nalit uspeval spisovati vse možne računalniške programe za vso možno celjsko regijo. Pa da bodo menda sprešli in uničili 100 000 ZX-Spectrumov, ker bojšda zaradi zastarelosti ne grede več dobro v prodajo; pod ceno pa jih, lepo vas prosim, res ne gre prodajati. Tako je to: če od prodaje mleka in jabolk ni profita, jih raje uničijo, kot pa komunistično razdelijo med programov gladno ljudstvo.

Prijaznost mi odlično uspeva, vljudno poslušam take in drugačne zloge, povezane v nekakšne besede in celo stavke. On the road again, izza prodirajočega vetrobranskega stekla, ki je kot ekran. Drviva z golima glavama naprej nekam kot v epicenter spreminjajoče se slike pokrajine. Letim skozi asfaltiran prostor in čas, nevezan, nezasi-dran, naprej k neznanemu, udarjen s pečatom nepredvidljivosti. Kje bom izstopil, kako dolgo bom čakal, kdo bo ustavil, kje bom spal? Dražeča negotovost.

Policajev je ob cesti za ta letni čas in za te klimatske razmere kar nenavadno mnogo. Množijo se, bi nemara pomislil kak občutljiv ekologist. No, ena teh oboroženih uniform je bila celo tako nesramna, da je prijazno zaračunala mojemu vozniku 500 Sch, ker se prepovedano fura po nedeljskih avstrijskih cestah. Kaj mi je drugega, nesrečnik, preostalo, kakor da sem se zbasal iz zaustavljene mrcine, povezal svojo nahrbtniško culo in se nameril zaustaviti naslednjo žrtev Superavtoštoparja.

No, sreča res nikoli ne počiva: še prsta nisem dvignil, pa že zaustavi tik moje tazadnje tip No. 1. Takisto bivši štopar, izdeluje usnjene torbice in jih prodaja turistom v Innsbrucku, že bil v Indiji, poleti pase za 3000 DM na mesec planinske krave sebičnih bogatih zgornještajerskih kmetov. Fast-moving dečko, izstopa iz konservativnega miljeja. Spal pri Romih blizu Niša, vozil tovornjak v Iran. Oba se smejava, kaj bi sicer drugega. Glasen, odprt, poganjajoč smeh s senco ironije in cinizma — kakor se pač začno ljudje smejati pri šestindvajsetih.

Potem pa razredni razcep na bencinski črpalki ob avtocesti. Oni sedijo v restavraciji, v belih čistih čipkastih bluzah in srajcah, pred okusnim zrezkom, mimo se vozijo v skrajno umitih limuzinah — ne bodo zaustavili, zagotovo! Jaz pa ubogi proletarski avtoštopar, z zaprtim gobcem, vedno prijazen in na razpolago, pridem tudi na dom — če me povabijo. Zanesljiv, prijeten, trpežen, smehljajoč — made in YU.

No, spet zaustavi mlad fant. Starci so, zgleđa, bolj samozadostni. Z njim pribijeva neke Alpe in iztovori me pri Salzburgu. Tu pa živi jeb. Tri in pol ure je dvestodeset minut in še več sekund, pa še noč je začela razpenjati svoja tesnobna krila. Pogled že išče prostor, kamor bi mogel položiti svoje razboljeno truplo v spalno, kar se me usmilita dva osemnajstletnika. Če bi sami starci furali mimo me-

ne, bi tako in tako crknil od samega čakanja. Na mladih štopanje stoji — ne samo svet.

Na carini se motam med merjasastimi tovornjaki in iščem YU registracije. Slovenec Slovenca na nemških tleh ne potrebuje, če nosi ta drugi nahrbtnik in vsiljivo moleduje za prevoz. A Mirko iz Ljubljane že ni tak, moč ga je preprosi. Do Nürnberga požirava bele črte sredi ceste skozi noč. On seka čez našo ekonomijo in življenjski standard, a se ob radljskem Jakcu Šraufcigerju sredi južne Nemčije ganjen nasmeje, ob slovenski polki pa totalno razneži. Naša ekonomija je le naša, pa četudi ji gre bolj slabo.

Zjutraj Mirko zajtrkovat in spat, jaz pa štopat. Já kaj, ko pa se mi mudi. (Čas je zlato, vendar se od dolgočase-nja žal ne da obogateti.) Mimo vozijo lepe avtomobile osemnajstletne punčke. Nobena ne ustavi, samo pomenljivo se nasmihajo, ena celo noče pogledati moje pojave — kakor da bi bil posebljen avtoštoparski Eros.

Sedem ur sem jebal ježa na tistem prekletem polvaškem križišču, pa noben živ krst nemški zagamani ni hotel ustaviti svoje polikane krtitje poleg mene. Pa oni Slovenec, voznik tovornjaka — neusmiljeno je kljub prošnji pustil ob cesti Slovenca, brata.

Mimo koraka četica ameriških vojakov. Na čelu črna zastava, šele na koncu kolone dva temnopoltneža. Struna ameriška pesem se razlega sredi nemškega kraja. Kako jo slišijo domačini? Kako čutijo ameriške rakete na svojih tleh? Ali sovražijo Američane podobno kot prenekateri Poljak Ruse?

Čakal sem, vztrajno čakal samo Sveto Marijo z voznikskim izpitom. Dotokla pa me je ona punca. Pride, se postavi malo naprej na ugodnejše mesto, dvigne prst in prav kmalu se odpelje v ogromnem tovornjaku. Jaz pa lačen, zaspan, utrujen, poln svinčenih izpuhov, bedasto čakajoč, živčno skrahiran — ona pa pride in odide. Vrgel bi se na mater Zemljo in plakal gorke solze. Ona pač femme fatale, jaz pa man catastrophale. Na izmučenih možganskih režnjah mi je ostalo le vprašanje vprašanj: zakaj, zlomka, tudi ženske ne vozijo tovornjakov?

Odrešenik se je spet prikazal v podobi Mirkota. Ja, seveda lahko greš še dalje z mano, mi je rekel.

Mimo se pelje kiklopsko frankfurtsko letališče, sredi gneče in avtocesti se samozavestno bohotijo US Army vozila, na levi oporišče NATO — to be or NATO be, pravi Borč. Zlikani kraji, mesteca in mesta pa furt na furt mimo naju. Zemlja razrezana na parcele, sredi parcele srečna hjška, urejena travica, vsak kamenček na svojem mestu — okoli parcele ograja. Ni je stvari, ki se je ne bi dotaknila disciplinirana dobro plačana delovna roka. Red, red, krasen red. Na avtocesti je vse polno znakov, ki vsi kažejo pravo pot. Napaka ni možna, slučajnost izvzeta, spontanost neverjetna.

Pa ogromno avtocestno križišče — prava groza za pešca. Zacvikam. Široki hrbti, obsežni valovi pokrajine —

dežela je daljna. Čutim razsežnosti poti in počasnost hoje — kot v Španiji. V Sloveniji pa valovčki in ne vali, sprememba na vsakem koraku; drobnost, drobnost. Ni tiste obsežne težke geografske masivnosti.

Utrujen do ničle — a volja je nad bedno nemočjo telesa. Naenkrat začnem mukoma razbirati, ali smo v oktobru 83' ali aprilu 85'. Znenada tudi več ne vem, v kateri deželi sem. Krepko se moram butniti v mozeg, da se spet nekako zrinem v april 85' in srednjo Nemčijo. Prostor in čas sta opredeljena na način globoke iluzije.

Mirko govori tako pikantno kot madžarski kuhar v hotelu Lev. Trudi se najti izbrane prežganké iz svojega pozibavajočega zelnika, pa še v krožnikih nekakšne knjižne slovenščine mi jih servira. Vsekakor kulinarično-lingvistični afrodiziak za moja lačna ušesa.

Na počivališču pred Kölnom mu pomaham in odkrepsam položiti svojo težo v spalno na rob gozda ob motelu. Ali bo prilezla kača, ali me je kdo opazil? Preutrujen, ne jebem nikogar, pozabim na strahove. Sredi noči me prebudi rahel dež. Jaz pa ven iz spalke. Pa spet not v spalno. Ja, kaj pa bi sicer drugega sredi te dežele in sredi te noči?

Naslednje jutro sem bil čiguma, pripopana na asfalt ob izhodu na avtocesto, Alahu hvala, samo tri ure. Prebral sem vseh petsto razjarjeno čakajočih podpisov avtoštoparjev, ki so tu poskušali srečo pred mano — kažipot je prekrit s flomastarski čeka-njem.

Potem me pobere prvi mladinski motorizirani dvojec brez krmarja, nato pa drugi — in sem že na Nizozemskem. Ona vozi, izborna je oblečena — z okusom posoljene pomaranče, torej vzne-mirljivo s pomislekom. Da, da, mlada Nemka na romanju v Amsterdam, na likovno razstavo, jasno tudi po malo marihuance. Vonj po nekakšnem jazzu. Da, da, v Amsterdam, v severne Benetke, slikovito mesto, polno presečenj, drobnih radosti, užitkov in umazane vode v kanalih. Pri proizvodnji užitkov so higien-sko oporečni stranski produkti pač nujno zlo.

Na cestah sploh ni toliko policijskih avtomobilov kot v Nemčiji. Zato pa se vrtil v mercedesu mladega poslovneža sweet USA music — še vedno tista iz povojnega časa. Name učinkuje policijsko — morda zaradi svoje pravilne lahkotne čistosti.

Takoj se natoči vame identiteta nizozemske pokrajine, mest, ljudi. A tako zaokrožena in vseobsežna je, da je ne morem prijeti za vrat in razpoznati: doza drugačnosti je premočna. Zasuje me — zdaj sem nizozemsko omamljen.

V stilu visoko profesionalnega invalidnega avtoštoparskega virtuozna na Mazdi 2500 sem v SRS molo optimistično mantrito pričigumil v središče severonizozemskega Groningena — jaaaa, jaaaa, na cilju, sredi kulminacije potovanja, ha, ha!

Bus in Violent od veselja zarjuzeta, ko potolčem po vhodnih vratih in se derem, da sem končno prilezel. Jip, jip, jipiiii, po dolgem času smo spet staknjeni. Ampak ni vrag! Še soban nekdanje policijske postaje, rušeče se stare zgradbe, kjer ilegalno skvoter-sko stanujeta, si nisem utegnil ogledati, pa je že začel delovati kolektivni adrenalin! Ob polnoči se torej zbašemo v avto in kar na pot 200 kilometrov proti Amsterdamu!

Nočna avtocesta, muzika loud, novovalovsko psihodelični Cocteau Twins, pa joint. 140 km/h skozi prižgano temo avtoce-ste, z glavno med zvočniki, s travo v pljučih. Maksimalna doza drvečih impulzov. Sem ogromna krogla, ki so jo zrinili na vrh hriba. Ampak, fasada je prebogata — to vzbujajo sum. Ali ni praznina ti-sto, kar čutim izza polnosti vsega tega dogajanja?

Violent nima dovolj. Hoče kupiti še čokoladko na bencinski črpalki. Zaprt! Prazna bleščeča osvetljena avtocesta je kot oder — mi smo gledalci in igralci v tem oranžnem nočnem gledališču.

Morje prometnih tabel nas pripelje v srce Amsterdama. Har-lemmerdejk 28. Johan odpre. Vsesplošno veselje. Edino jaz ga nisem poljubil na ustnice. Pičje je tudi dima, Fenke leži v postelji — ravno se je izljubila s starim fremdom. A brž si natakne spodnje hlačke in živahno gremo proslavit snidenje v pub čez cesto. Ne poznamo se še vsi — tako sveži smoo en za drugega. Ko še sploh ne veš, s kom imaš opravka in ko še nič ni dolgočasno, nasmeji kar sami lezejo na ustnice.

Johan tera nekakšen James Dean stil; kljub vsemu ima še vedno optimistično mladostno faco. Lep uspeh za 27 let. Nedolgo tega je prvič v življenju delal za par mesecev. Socialni podpir-nec. Vsak mesec mu materinsko dobra država nakaže 1000 guld-nov; zadnje čase sicer grozi, da bo zmanšala podporo na 650 guld-nov. (Navadnim vojakom se godi bolje: njihovih 1600 guld-nov mesečno je trdnih). Johan se gre skupaj s Fenke, Ano in Pičje skvoterja v zapuščeni, malce dotrajani hiški, kakršne se mnoge stiskajo ena ob drugi v ulicah središča Amsterdama. Plačajo le vodo in elektriko. Upajo, da ne bo nekega lepega dne prišla policija, jih na zahtevo lastnika hiše nasilno izsella in katerega od njih za par dni postavila na hladno. Johan ima svojo sobo, dober fotoaparāt, dober Hi-Fi, motor, kitaro, nekaj praznih konzerv piva in oči, ki so nekaj bile še bolj potopljene vase. Pravi, da je že predolgo na enem mestu, v tej deželi. Potreba po spremembi. V ma-ju gre malo pogledat v Ameriko, v kraje ostrejšega kapitalizma.

Fenke je tudi stari skvoter — že osem let živi v ilegalno zase-denih bajtah (ja, kaj pa bi drugega, ko pa je stavbnega fonda več kot potreb po stanovanjih). Prava mladostna divja mucica, a tudi street fighter. Dvakrat bila po par dni v zaporu — ob eni od nasil-nih izselitev iz zasedene hiše je fizično popenila nad policaji in so ji ti pač zlomili roko. Starš dva že zdavnaj ločena. Osnovna šola za težavnejšo mladino. Poskusila je že to in ono. Sedaj študira igralstvo. Polna je intenzivnih izbruhov norih luckastih čustev. Prava vžigalica, zmeraj za neumne štoše (možgani so res labirint — nikoli ne veš, kakšnega Minotavra boš potegnili ven). Toliko trde bolečine na njeni šestindvajsetletni koži. Vendar se še zmeraj lahko joče. Nenačrtna je kot Etna, nohte ima umazane, je za punk in free jazz in za vse stvari vmcs. Včasih spizdi v trgovini kako knjigo in čevlje. Ni šala živet s 600 guldni na mesec! Riga in prdi glasno, piše pesmi, nos si čisti v kuhinjskem koritu, rada ima umetnost. Ne vsebuje dosti prepovedi. Če polije kavo po mizi, se zasmeji kot krepka veverica. Drzno, samozavestno, odprto, raz-vezano. A svoboda je brezobzirna tudi do svojega nosilca. Hitro vzame, hitro odvzame.

Tudi Pičje ni več zdržala v provinci in je pred letom prišla v Adam. Drzno je iskrena, seva tuj hlad, ki ni tuj hlad, ima prediren, nekako brezčustven pogled. Izrazit aristokratski obraz, močan samosvoj stil. Njeno telo je popolnoma prosto. Njen oster razkro-jevalni pogled, tudi malo brezobziren. Izdaja selektivno samobit-no žensko. Ne, ona ne naredi prvega koraka. Čaka na tvojo ge-sto.

Vsak ima svojo sobo, televizijo pa gledajo skupaj. Teško je živet sam v stanovanju in le na ulici čutiti druge ljudi. Mladostni kup štiti pred zunanjim in notranjim sovražnikom. Ko so se pijani vrnili iz diska, so se nežno objemali, dotikali in si šepetali. Bili so mehki in pazljivo eden do drugega. Ko pa nimajo stalnih loverjev. Spet so šli vsak v svojo sobo.

AMSTERDAM

JOŽE KOS
(se nadaljuje)

MARIBORSKI KROG IN SLOVENSKA LITERATURA

Področna literatura zajema časovno omejene, tematsko opredeljene in literarnozvrstne upeštevke, ki jih iz bibliografije mariborskih avtorjev, pa tudi glede na položaj besedne umetnosti in leposlovja v Sloveniji ob razvoju mariborske univerze in kulturnih ustanov ter s samim delovanjem ali delom mariborske podružnice Društva slovenskih pisateljev lahko opredelimo literarnozgodovinsko, kritično, sociološko, psihološko pa psihoanalitično, filozofsko, predvsem estetsko, slogovno, slovstveno periodizirano... Od šestindvajsetih književnikov, ki se vključujejo v javno kulturno življenje Maribora in severovzhodne Slovenije, je izdal vsak vsaj dve knjigi. Toda leposlovna situacija je v Mariboru vendarle manj revidirana zgodovinsko, kot se zdi na prvi pogled, a je tudi manj fiktivna, kot bi bilo mogoče dognati z izposojajo knjig mariborskih avtorjev v Univerzitetni knjižnici in Mariborski knjižnici. Celotno, ob založništvu Založbe Obzorja Maribor, ki je svojska „matica“ mariborskih pisateljev, ob naši reviji „Dialogi“ in celjskih „Obrazih“ ter prekmurskih revijalnih poskusih ali ob literarni prilogi mariborskega študentskega lista „Katedra“, potem ko je mogoče ugotoviti, da pravzaprav ni pravnjega literarnega podmladka, ni in ne more biti slogaška, pajdaška, ena sama vserazumevajoča vsepobežnost za merilo žive literarne razmernosti, tudi ne politično tajno izglasovani mandati, poročila in že tako skopo odmerjena sredstva, marveč kritika, soočenje z današnjimi literarnimi razmerami, naposled tudi polemika. Strah pred polemiko, namreč pred literarno kritiko in umetništvom, ni nič drugega kot zasebni strah pred javno kulturo. V Mariboru ni več ne literarnih škandalov in ne javnih literarnih tribun. Odkar se je sesula vase peterica Skupaj (Andrej Brvar, France Forstnerič, Drago Jančar, Marjan Kramberger, Tone Partljič) in kar so šli zaslužni pisatelji v pokojninsko dobo (Nada Gaborovič, Danilo Gorinšek, Janez Svajncer, Manko Golar, Pavla Rovnan, Emil Frelih, Branko Rudolf, Franc Srimpf, Dušan Mevlja), ali kar bo prejel Miroslav Slana sramotno nizko invalidsko pokojnino, če izvzamemo dva poklicna pisatelja v svobodni kulturni menjava dela (svobodni poklic umetnika), je kajpak s sociološkega razgledišča mogoče ugotoviti horizontalno umeščenost pisateljev v mestu Maribor in na štajersko območje. Fin de siècle moraliziranje prav na tej družbeni horizontali ali zoper sodobno „dekadentstvo“ ne zaleže več, prav tako pa je nerabno tisto mestu zavezano psihologiziranje, ki dojema literaturo kot nekakšno disidentsko tajnost. Izraz „kavarniški“ literat je bolj frazeologem, saj v Mariboru ni niti ene same kavarne, kako pa je z gostinskimi lokali ali z druženjem književnikov, pa je tako ali drugače očitno: v ospredju so poštnotelegrafske in telefonske storitve, kdaj celo objava v dnevniku „Večer“, največkrat v kulturni ali mariborski rubriki.

To, da je znotraj pisateljskih vrst nevrščnost, ki nikakor ni nevtralna, ampak razvija bolj možnosti za uveljavitev literature in za ugled ali veljavo književnikov, lahko pomeni vraščnost „mariborskega kroga“ v razvoj same literature, v gmotni položaj pisatelja in pisateljske podružnice, postopoma pa vendar razkriva še zmerom preostanke starih odnosov. Kolikor bolj je takšna nevrščnost izražena javno, je kulturno obstojna, kolikor manj je glasna, je v sebi razpuščena.

Vendar po drugi strani velja, da je prav „mariborski krog“ s svojo kvadrato kroga miselno in čutno zarisan tudi v mesto, v industrijsko proizvodnjo in gmotni položaj kulturnih ustanov sploh. Pisateljstvo je v Mariboru in štajerski regiji vsakič usmerjeno vase tako, da vsakič, ko pride do vidnejših sprememb v obstoječih kulturnih odnosih, kritično ocenjuje svoj čas in lastne razmere kot zgodovino (Svajncerjev Prelom in Jančarjev Severni sij), v najboljšem primeru pa osebnoskušensko, doživljajsko, s tem že substratno razvojno možnost. Kakšne so tedaj razmere „mariborskega kroga“ v primerjavi z običnimi slovenskimi pisateljskimi razmerami? Kje so mogoči razvojni trendi, ki segajo tudi k zamejcem na Koroško, med tržaške Slovence in na Madžarsko? kateri, kakšen je razloček pisateljskega „mariborskega kroga“ v primerjavi s tistimi ljubljanskimi tvorbami, ki so organizirane centralno matično, enovito in programsko tako, da obliko razvojnega pisateljskega procesa ne dojemajo kot socializirajočo se tendenco, ampak na estetski ravni brez ovir? je mogoče tudi tukaj zaukazano vrhne odločanje, ki še celo računa na avtocenzuro?

Pisatelji so v povojnem Mariboru gotovo imeli kup težkih nalog, saj so sprožili dejansko in neizogibno tisto kulturno silo, ki je ob slikarjih in kiparjih, še zlasti pa ob gledališčnikih, izšla iz enobeja in socialistične revolucije. Toda ta sila ni mogla ostati sebiizodstna, kajti subjektivni kriteriji v umetnosti so presegli objektivno politično danost; tako da je strah pred pisateljsko elito v Mariboru še dandanašnji odveč. Odsotnost objektivističnih teženj pa je lahko naposled legitimizirala pisateljstvo kot neodvisno ustvarjalno voljo in umetniško delo pisateljev. Ali povedano z drugimi besedami: pisateljskega ustvarjalnega dela ni mogoče kolektivizirati in ga spraviti pod skupni imenovalec politične ideologije zase. Tako še zmerom obstajata pred pisatelji „mariborskega kroga“ dve možnosti, ki se med seboj ne izključujeta, a tudi v stvarnosti ne zanikata sprememb. Poudarek naj je na normalizaciji do kraja znormativiranih odnosov in na realizaciji literature brez dokončnega, vseveljavnega in edino „svetega“ cilja. Drugi poudarek naj bi temeljil na spoznanju, da literature ne gre obravnavati kot „lepo in koristno delo“ vnaprej, kot zaželeno, če ne kar pričakovano slovesnost različnih taborov in literarnih sekt znotraj mesta, kot

kulturni privesek množične industrije, kot kulturno podlago politično usmerjenega, a enega samega družbenega razreda na oblasti, marveč vseprej kot splošno sprejeti program različnih pluralizmov v tematiki, zvrsti, slogu. To dvojno poudarjanje obeh možnosti pisateljskega slovesa pa ne more biti zaključeno, morda le generacijski, najsi bo tudi organski proces, ampak bo prva možnost, torej podružbljanje pisateljskega dela, naletela na konkurenca, druga možnost pa na alternativno svoboščino rekanja in pisanja. In če obe možnosti pripeljeta v zaostritev, ne gre za distribucijo dobrin ali za pomanjkanje bontona, narobe, proti idealni harmoniji, ki se izogne slehernemu antagonizmu, ob dejansko pičlih honorarjih (nagrajevanje po delu) ter v brezdomstvu pisateljev in pisateljic samih se ni več mogoče izogniti v ozdaje, pa tudi ne nergati zaradi stanja, kakršno „pac“ je. Povrh tega je nujno, da se „mariborski krog“ vključi dosledneje v sodobne abecedarske vojne in da se bojuje s peresom na strani vseh kulturnih sil: od članstva v PEN klubu, slovenski center, do premoščanja razlik, torej na Štatenberških srečanjih.

Če je odgovor na dilemo sodobnega pisateljstva karseda preprost, pa se pojavljajo vse težja vprašanja. Eno od takšnih vprašanj je kulturna in „stanovska“ obveščnost. Seveda ni obveščnost, če pisatelj le spremlja dnevnik in tednike in RTV v njihovih kulturnih rubrikah ali oddajah, kot da bi reševal križanke, v tem pa morda vidi smisel demokratičnega centralizma, če ne kar soodločanja, če nastopa s pismi bralcev in zaradi novinarske etike, kar vse je sicer lepa reč, marveč obveščnost že zajema del tiste pisateljeve kritične zavesti, ki ga spreminja v tako imenovanega kulturnega citoyena, v kulturnega javnega občana. Torej ne gre za deklarirano načelo, ampak za dejanskost, namreč za samoupravno dejanskost pisateljstva in pisateljstvo vloge v štajerski regiji in Sloveniji.

Ta vloga „mariborskega kroga“ ni nekakšen samoupravni fantom, ki bi pel le pesmice na račun neobstočnosti ali pisateljske odsotnosti v javnem življenju. Konflikti so bili in še bodo obstajali, ker se ni mogoče vrniti ne k pračloveku ne k praksičanskemu komunizmu ali v utopijo čisto samostojnih, objektivnih, „idejno-narodno-partijsko“ usmerjenih uspehov. Zato so pisateljska stališča za samoupravljanje še kako važna, med drugim gotovo oblikujejo življenjski stil današnjega Slovenca in Mariborčana. Vsaj integracijski procesi so toliko očitnejši v samih pisateljskih vrstah; pisatelji naj bi bili med seboj lepo spravljeni? mar ni že Ivan Cankar, če pustimo vnmear Trubarjeve opomnje Slovincem, ironično svaril pred politiko in ekonomijo tiste hlapčevske zavesti, ki je blagoslovljala z narodnimi blagri starosvetno gospodovalnost?!

Vladimir GAJŠEK

GLAD PO KRVI

C. Deneuve, D. Bowie, S. Sarandon

Prvenec Tonyja Scotta, mlajšega brata Ridleyja Scotta (Dvobojevalca, Alien — osmi potnik, Blade Runner), s skupnim poreklom, snemanjem reklam pri BBC.

- 1) Fin de siècle — konec stoletja, prejšnjega ali našega — esteticizem, larpulizem in dekadenca. Kot vsak konec stoletja, ki ne pozna vojn ali podobnih ekstencij, se tudi sedanje vzdiguje na visoko civilizirano stopnjo (materialno, ki pogojuje duhovno). Prevladujoča art nouveaux scenografija (s fotografijo velikih slikarskih mojstrov — klasikov), z akcesorjem sodobnosti. Melanholična lepota (spominjajoča na Verlaina in Mallarméja), veter, zavese in bele golobice; in kri — lepota nasilja, lepota groze. Klavir in godala v zlitju s sintetikom, z elektronskimi šoki. V zlitju z znanostjo.
  - 2) Oblika — video (veliki revolt sodobne znanosti) — kombinacije kadrov na različnih nivojih v nadrealnih odnosih. Idealen pristop k parapsihološkim potezam vsebine. Telepatska na eni in poetična komunikacija na drugi strani v dobršni meri zamenjujeta govor. Realnosti na različnih nivojih se sklapijajo in zamenjujejo (ona igra na klavir žalostinko, po licu ji drsi solza — njena prijateljica spi v nekem drugem stanovanju, a jo v sanjah sliši — po licu ji prav tako drsi solza, in tako ustvarjajo polifonični splet, iz kakršnega je sestavljeno življenje. Vsakršno. Pri običajnih smrtnikih manj, pri neobičajnih bolj.
  - 3) Vsečina — tako kot se znanost zlija z estetiko, se zlija tudi s parapsihološko dimenzijo. Obe (znanost in okultnost) presevajo fenomen mladosti, staranja, podaljševanja mladosti ali večne mladosti — življenja (ljubezni). Znanost to področje predvsem raziskuje, medtem ko ga protagonisti filma živijo. Znanost sicer ni nemočna, vendar podleže večstoletni spiritualni globini, prihajajoči preko Evrope iz vzhoda (indijska bajka, klavir in egipčanski križ nesmrtnosti). Znanost se spreobrne in zaviada kot okultizem — zamenja identiteto.
- Kipcec — zavist in egoizem. Hrepenjenje in bolečina. Slika Doriana Graya (fin de siècle) — večna mladost, lepota in zločin. Zločin je pojav zavisti in egoizma, ki sta močnejša od ljubezni. Imeti križ nesmrtnosti, ki ga ne more imeti vsak, a se gre za njega skozi smrt — če dojameš, če se žrtvuješ. Ljubezen ostane, a zamenja se dominantna oseba.

Tomaž BRENK

RAZMIŠLJANJE O FILMSKI SITUACIJI V MARIBORU (ob filmu Model)

V kinu Gledališče, dvorani namenjeni umetniškimi filmom, smo si lahko ogledali ameriški film Model. Film, ki je bil propagiran kot erotična drama, bi lahko opredelili s katerimkoli žanrom, saj združuje različne pristope in kalupe, ki dandanes prevladujejo. Mlado dekle (N. Kinski), lepo in nekonvencionalno, ki se preko revolta povzpne na nivo uspešnega fotomodela, se zaljubi v enako nekonvencionalnega violinista (R. Nurejev), ki je hkrati lovec na teroriste (po modelu western — regulatorja). Po ne preveč sprotno izpeljanem zapletu v končnem obračunu Nurejev umre v Nastasjinem naročju (pred tem uspešno pobijeta teroriste) in film se dokaj na hitro konča, četudi v liričnem in estetsko kar dobro izpeljanem izlivi. Model je torej razmeroma uspešna fuzija komercialnega in umetniškega, s tem da zadovoljuje prej potrošnike prvih kot slednjih žanrskih usmeritev.

Film Model je kot takšen dovolj dober model za pojmovanje filmske umetnosti v Mariboru, ki nam jo reprezentira kino Gledališče. Gledano iz tega vidika, Maribor nima zahtevnejše publike ali pa je noče imeti. Mislim namreč, da ostali trije kinematografi s svojim komercialnim programom krijejo finančne potrebe, tako da to ne bi smel biti vzrok za pomanjkanje kvalitetnih filmov (s tem da jih je odkupljenih še vedno dovolj, ne glede na naraščajočo potrošniško naravnost Festa, ki pretežno oblikuje odkup). Tudi za pomanjkanjem zahtevnejše publike Maribor ne trpi, kar nam dokazuje dokaj dober obisk na Mini festu in Filmski sceni jeseni (čeprav bi lahko bila FS ob ustrežnejši propagandi še bolje obiskana).

Kje je torej vzrok? To vprašanje si lahko zastavimo še enkrat, če se spomnimo žalostne usode že omenjene Filmske scene. Ta je do lanskega leta namreč še delovala (četudi z manjšimi problemi), a je bila v sezoni 1984/85 hena doma prekinjena z obrazložitvijo, da je dovolj dobrih filmov v rednem programu (ZKO)?! Propadla je tudi alternativna FS, ki se je hotela dvigniti pod okriljem MKC (problemi z denarjem) in z obema scenama vred filmska vzgoja, ki je že bila v pogonu in ki bi baje naj sčasoma postala srednješolski predmet.

Tomaž BRENK

Pesniki pravijo, da znanost jemlje zvezdam lepoto, da so zanjo zgolj kopice atomov plina. Tukaj ni nobenega zgolj. Tudi jaz lahko gledam zvezde v puščavskih nočeh, in jih občutim. Toda, mar vidim manj ali več? Razsežnost nebes izkuša moja domišljija — moje neznanost oko, pika na tem velikem vrtiljaku lahko ujame milijon let staro svetlobo. Mogočni vzorec — in njegov del sem — morda je mogoče snov izbruhala kakšna pozabljena zvezda, kot bruha tistale sedaj. Videti jih z velikim občesom Palomarja, ko drve narazen iz neke skupne začetne točke, kjer so bile morda nekoč vse zlate v eno. Kaj je vzorec, kakšen pomen, zakaj ima vse to? Skrivnosti ne škodi, če veš nekaj maliga o njej, in koliko veličastnejša je resnica od predstav umetnikov pretaklosti. Zakaj pesniki današnjih dni ne govorijo o njej? Kakšni ljudje so pesniki, ki lahko govorijo o Jupitru, če je podobno čraku, silna vrteča se kroglja metana in amoniaka pa mora molčati?

Richard P. Feynman
Lectures on Physics I/3.6

prevedel Samo RESNIK

nadaljujemo z bistrimi citati

O PESNIKI IN REVOLUCIONARJIH

Totalitarizem ni zgolj pekel, je tudi sen o raju — davni sen o svetu, kjer bi vsi živeli v harmoniji, združeni z eno samo skupno voljo, skupno vero, brez skrivnosti eden pred drugim. Če ne bi izkoriščali teh arhetipov, globoko vsajenih v nas vseh in vkoreninjenih v vseh religijah, ne bi mogli totalitarizem nikoli pritegniti toliko ljudi, posebno v zgodnjih fazah svojega obstoja. Ko pa se enkrat sen o raju začne, kot kaže, spreminjati v resničnost, se tu in tam prično pojavljati ljudje, ki mu stoje na poti, in vladarji morajo ob strani svojega Edena zgraditi še majhen gulag. Z leti postaja ta gulag vse večji in bolj popoln, sosednji paradiž pa vse manjši in revnejši.

Milan Kundera
S. R.

ALI JE PODKULTURA UMETNOST?

Snov, ki se nam je v prvobitni obliki kot ideja o odnosu med umetnostjo in podkulturo dozdevala zelo hvaležna, vznemirljiva in izdatna tema, že na začetku tega teksta kaže svojo pravo (dvoletno) podobo: je dokaj znana, jasno razpoznavna, toda zelo površno raziskana. Zelo privlačna za raziskovanje in neizmerno bogata se istočasno močno upira klasificiranju in posploševanju. Mnogi fenomenov, ki jo sestavljajo, je medsebojno prepletenih do te mere, da je skoraj nemogoče prepoznavati oziroma ločevati podkulturo od umetniškega.

Vsebinska podkultura že dolgo ni več gola osnova, po kateri posega umetnost, da bi jo transformirala v svoje »univerzalne forme in pomene«. Nasprotno — ta odnos je obojestranski, iz dneva v dan prihaja vanj vse več enakopravnosti. Kdo lahko nasprotuje

Miomir Grujić

teži, da je Malcolm McLaren, ideolog »Velike rock'n'roll prevare« oziroma punka, logično nadaljevanje kontinuitete Duchampa in Warhola? Ali pa tezo, po kateri sta Lou Reed in Iggy Pop enako pomembna pesnika kot na primer Allan Ginsberg? Ginsberg je napravil nekakšen kulturni izbor, ko se je odločil za podkulturo: napisal je pesem o punku, obiskuje (sicer ne redno) rock koncerte, veliko bolj redno sodomira s Petrom Orlovskim in redno kadi marihuano, za razliko od Reeda in Popa, ki si vbrizgavata heroin.

Ali je to, kar piše Ginsberg, umetnost?

Ali je to, kar počneta Lou Reed in Iggy Pop, umetnost?

Ali je ta tekst zašel v slepo ulico?

Najbolje bo, da se vrnemo na začetek. Če se strinjamo, da imata umetnost in podkultura veliko skupnih odlik (pri tem računamo na elementarno informiranost bralcev), se v nadaljevanju lahko malce pozabavamo prav s temi odlikami in nivoji, na katerih se določujeta, identifikirata in uresničujeta. Naloga nujno zahteva postavljanje preliminarne okvirje, znotraj katerih bomo preučevali. To nas bo skozi teoretiško opustošenje pripeljalo direktno do Hebdigove formulacije podkulture »kot oblike odpora, v kateri se doživljene kontradikcije in pripombe vladajoči ideologiji« razumemo dovolj široko (kot pripombe vladajočem sistemu vrednosti), pojem stila pa razumemo kot način kreativnega mišljenja in izražanja, bomo prišli do sklepa, na podlagi katerega bo moč izpeljati veliko primerjav. Rock kultura je v osnovi podkultura področje, na katerem se najbolj radikalno in najbolj očitno ugotavlja odpor proti vladajočim vrednostim in konstatira avtentična POETIKA ODKLANJANJA IN OPOREKANJA. Rock kultura je po svojih PREVRATNIŠKIH NAGNENJH IN NIHILISTIČNI POZICIJI v odnosu do tradicije zelo podobna odpadniškemu avantgardam 20. stoletja, še prav posebej DADI. V primeru rock kulture kot tudi v primeru prej omenjenih avantgard poteka zasledovanje alternativnih vrednosti po pravilu EKSCESNEGA NEGIRANJA tradicionalnih modelov skozi NEGATIVEN ODNOS DO TRADICIJE. Način S. Viciousovega petja Sinatrinega evergreena My way skriva v sebi isto sporočilo kot Duchampova ikonoklastična akcija risanja brčic na portret Monalize. Dobro bi bilo posvetiti nekaj pozornosti vznemirljivemu bogastvu oblik, v katerih se SUBVERZIVNOST, DESTRUKTIVNOST in IRONIJA kot njihovi spremljevalci pojavljajo v agresivnih izpadih podkulture in moderne umetnosti: Duchampove pejorativne skulpture higiensko-utilitarne narave, proglašene za umetnost, umetni falus-naprava za razvedrilo, uporabljanja kot okras vratu petnajstletne punkerke. Rock kultura privede UPOR INDIVIDUUMA do neslutnih konsekvenc, izraženih v sloganu »Jaz nisem boljši, jaz sem drugačen!«, razglašujoč Di-

STANCO in RAZLIČNOST. To sovпада z Duchampovo akcijo, ko si je na temenu obril zvezdo — različnost in distanca na relaciji umetnik-ostali svet, kar nam spet daje možnosti branja znakov-vprašanj na skalpih punkerjev. Razglašujoč svojo »OF«, ali še bolje »EX« POZICIJO, mladi in mladenke z »mohikan« frizurami, ostro pobarvanimi z oranžnim in zelenim sprejem, spreminjajo Kings Road v mikro-rezervat lastnega ekshibicionizma v osebni teater; nekaj podobnega je počel že Vladimir Majakovski v obdobju »rumene srajce«, ko se je z obrazom, obarvanim v plavo in rdečo, ter z otroškim obročem v ušesu sprehajal v predrevolucionarnih dneh po Nevskem Prospektu.

Potreba po razglaševanju novih vrednosti združuje istomisleče pod zastavo SKUPNE STRATEGIJE — podkulturne skupine z zaokroženim sistemom vrednosti so povsem podobne umetniškimi skupinam s skupno načrtanim programom. »Mi nismo bend, mi smo opredelilev!« se sliši povsem kategorično, kot odlomek iz katerega koli umetniškega manifesta. Strategija, usmerjena na kršenje vsega, od družbenega do estetskega reda, po pravilu rezultira s KRŠITVJO KOMUNIKACIJSKIH PROPOZICIJ in z naporji, usmerjenimi v FORMULACIJO NOVEGA JEZIKA. Hebdige opozarja, da med teoretičnimi, ki »delujejo znotraj strukturalistične perspektive, obstaja splošno osvojena opredelitev, po kateri sta umetniško izražanje in estetsko zadovoljstvo neposredno povezana z uničevanjem obstoječih kodov in formuliranjem novih: »Estetsko izražanje teži k temu, da sporoči pojme, detalje, enotnosti, ki še niso formulirane. Umetniška dela težijo k temu, da presežejo ta kod, hkrati pa raziskujejo njegove eventualne spremembe in razširitve. Večji del privlačnosti umetniških del leži v načinih, po katerih raziskujejo in modificirajo prav te kode, s katerimi se navidez okoriščajo. S takšno dialektiko, trdi Hebdige, nastajajo in se oblikujejo podkulturna gibanja. Komunikacijske šifre, novi pomeni in sistemi simbolov, ki nastanejo v tem obračunu znotraj jezika, nam dajejo pravico, da govorimo o avtohtonih jezikih, podkulturnih in umetniških žargonih (nastalih) znotraj bolj ali manj zaprte skupine. Žargon grafiti silkarstva se nahaja na isti ravni kakor podkulturni pomeni newyorškega Undergrounda. Za razumevanje novega nemškega ekspresionizma je pomembnejše poznavanje pomenov morbidnih kontekstov berlinskih punk brlogov, homoseksualnih sestajališč, porno centrov Žida, kot pa poznavanje zgodovinskih zaslug skupine Die Brücke.

Novi žargoni najbolj neposredno izražajo množico skupnih značilnosti podkulturnih in aktualnih umetniških vsebin: OB-SKURNOST, DEKADENTNOST, HEDONIZEM, AGRESIVNOST ... Spisek bi lahko bil veliko daljši, inventar konkretnih primerov neskončen. Seveda so vse te značilnosti istočasno reakcija na zasačen socialni in kulturni kontekst ki je v znamenju krize. Zmanjšane možnosti participacije v taki družbi so indikatorji novih podkulturnih, prav tako kot zmanjšana participacija znotraj take kulture proizvajava nove umetniške reakcije. Utopistični poskus, da se zgradi nov, alternativni, v vsakem primeru celovit in primeren sistem vrednosti, ki bi se uspešno postavil po robu že obstoječemu, pripelje tako pripadnika podkulturne skupine kakor tudi »nepripravega« umetnika do marginalne pozicije OUTSIDERJA. To je situacija, ki (lahko) skriva velik potencial, sposoben za osvoboditev esencionalno nove kvalitete. Outsiderstvo črna iz newyorškega geta ali londonskega skvoterja li lumpenproletariata, ki živi od UB-40, ni v smislu, ki nas tukaj zanima, bistveno drugačno od odpadništva potepuha in pijanca Bukowskega do anatemne pisatelja-kaznjenca-homoseksualca Geneta ali pa do etikete, ki so jo skozi umetnost nosili Passolini, Fassbinder, Salome ... S posredovanjem Sartrovega maratonskega esaja v stilu intelektualne masturbacije, ki se razteza na približno šeststotih straneh, izvemo, da je

prej omenjeni Genet, zahvaljujoč svojemu silovitemu potencialu, vendarle svetnik! Koliko truda, da bi se avtentičen in znotraj kulturnih klišejev časa nastal povsem »neprilagojen« opus iz podkulturnega konteksta prevedel v čisto umetnost. Toda časi se spreminjajo, bi verjeto opazil Dylan. Čas iz dneva v dan vse bolj odločno briše ostre meje med podkulturo in umetnostjo in vsak poskus ločevanja se zdi zaman. Ostane nam le ugibanje: Ali je odnos med umetnostjo in podkulturo povraten ali enosmeren?

David Bowie, nedvomno avtoriteta, ki je svoj uspeh utemeljil na »izposojenih« z obeh strani, trdi: »Rock je praviloma z nekajletno zamudo na novo odkrival stvari, ki so se že odigrale v umetnosti. Šele ko sem se dodobra prepričal, da je Burroughsova CUTUP tehnika pisanja v literaturi izbrljena do maksimuma, sem se odločil, da jo uporabim v svojem delu. »Ugotovil smo že (med drugim), da so mnoge Duchampove nespodobnosti na moč podobne nekaterim subverzivnim razposajenostim iz podkulturnih sredin. Seveda nihče od punkerjev ni preučeval Duchampa. Transkripcija je omogočila dozorevanje kulturnega in socialnega konteksta v smeri, ki jo je ta gospod in šahist nezmotljivo anticipiral. Ikone in arhetipi iz »prave« umetnosti in »resne« kulture so pogosto transkribirani in prevajani v nove pomene s podkulturnim predznakom. Menetov »Zajtrk na travi«, parafraziran na ovitku albuma »See jungle, see jungle« benda Bow Wow Wow, nezmotljivo ilustrira podkulturno verzijo. Rousseaujevske vrtnice k naravi, ki jo bend zagovarja. To nezmotljivo inicira val javnega zgražanja (gola mladoletnica Annabella Lwin) in še enkrat nezmotljivo, mimogrede demonstrira ves blišč novega imagea, ki si ga je za to sezono izmislil brez dvoma« genialni M. McLaren. Primerov je na pretek: na ovitku Nunsexmonkrock je Nina Hagen Mati božja. Arhetip grešnice in žensk, kot je na primer Marija Magdalena, dobi v šifrirano reinkarnacijo v podobi Christiane F., mladoletna narkomanke in mučenice, katere usoda pozneje postane predloga literarnih in kasnejše filmskih projektov o otrocih s postaje ZOO.

Formulirajoč lastni izraz podkultura brez odrekanja posega za vsem, kar se ji zdi uporabno v skladiščih uradne kulture in umetnosti. To pa še ne pomeni, da ni tudi sama kdaj okradena. Obraz Jaggerja in Presleya je v pravem pomenu ikona podkulture in kot takšna-idealna ter povsem »zrela« za vključevanje v Warholovo pop art poetiko. Bowie, Jagger ali John Lydon (Ritten) so v predstavah javnosti živi arhetipi, na katerih moč računajo režiserji (Roeg, Oshima, Faenza ...), ko v svojih filmih ne angažirajo njih, temveč ravno arhetipe, ki jih le-ti predstavljajo. Vse, kar je Bowie dal filmu, je prevzel od podkulture, tisto, kar je dal podkulturi, pa je prevzel od umetnosti; odnos in vplivi so očitno povratni. Čas bo zelo hitro pokazal, da Hebdigova dilema »Dobro, kultura je, toda ali je umetnost?« izgublja vsak smisel. Ni več velikih in »čistih« celot, znanje in mišljenje sta sčefrana do fragmentov. Poseganje za vsem, kar lahko izpopolni izraz, je legitimna metoda, s katero tako umetnost kot podkultura kolažirata svoje pomene. Eklektičnost je še ena skupna značilnost, nova stična točka. Senzibilnost, vzgajeni na tradicionalnih vrednostih, se nova umetnost verjetno dozdeva kot miksmedralna konfuzija. Pretirano pripenjanje varnostnih sponk, zadrž, bedžev, nalepk in odklovanj na usnjene jopiče punkerjev je isto kot delo na albumu M. McLarena »Duck Rock« in konec koncev isto kot gledališka predstava rimske avantgardne skupine Gay Science, v kateri so natlačeni Nietzsche, računalniška grafika, ikonoklazem novega vala, performance in glasba benda Tuxedomoon.

In kako sedaj razvrstiti medsebojne vplive? Lahko je spregledati, poudariti, toda ne tudi uloviti (Catch the Wind) pravilnosti. Sicer pa, v vsem velja le sodelovati! »Če bi lahko postal rock zvezda, ne bi nikdar izgubljaj časa s slikanjem!« pravi Ex Vaganta in se vrne v svoj atelje, ne da bi sodeloval.
1/Dick Haddige — Potkultura: značenje stila, »Rad«, 1980
2/Sex Pistols: Sex Pistols File
3/Johatah Culler, cit. po Podkultura: pomen stila —OM—

To predavanje je bilo tiskano v »Incontri musicali« avgusta 1959. V vsaki vrsti so štiri takti na dvanajst vrst v vsaki enoti ritmične strukture. Je osemindeset takih enot, vsaka ima osemindeset taktov. Celota je razdeljena na pet velikih delov v odnosu 7, 6, 14, 14, 7. Osemindeset taktov vsake enote je razdeljenih na enak način. (Objavili bomo le del teksta, zaradi tehničnih razlogov ne bo vizualno enak originalu, ki je namenjen ritmičnemu branju in je v knjigi Johna Cagea Radovi/tekstovi, 1939—1979, v izdaji SIC Beograd, 1981; op. prev.)

— 1 —

Jaz sem tu in nimam kaj povedati. Če so med vami taki, ki hočejo nekam priti, naj grejo v poljubnem trenutku. Tisto, kar nam je potrebno, je tišina; ampak tisto, ker je potrebno tišini, je, da nadaljujem z govorenjem. Dajte poljubni misli spodbudo: ona lahko pada; toda spodbujevalec in spodbujano proizvajata zapletenost, ki se imenuje diskusija. Jo bomo imeli kasneje?

Lahko se tudi preprosto odločimo, da ne bomo imeli diskusije. Kot želite. Ampak zdaj so tu tišina in besede ustvarjajo, pomagajo ustvarjati te tišine. Nimam česa reči in to povem in to je poezija, ki jo potrebujemo. To časovno obdobje je organizirano. Ni se nam potrebno bati teh tišin — lahko jih ljubimo.

To je komponiran razgovor, zato ker ga ustvarjam enako, kot ustvarjam glasbeno delo. In kot skodelica mleka. Potrebujemo skodelico in potrebujemo mleko. Toda kljub vsemu kot prazna skodelica, v katero v kateremkoli trenutku lahko nalijemo karkoli. V takšnem nadaljevanju (kdo ve?) se neka ideja lahko pojavi v tem razgovoru. Ne vem, ali se bo ali ne. Če se pojavi, naj bo. Naj bo kot nekaj, trenutno vidnega. Kot skozi okno, ko potujete. Če potujete skozi Kanzas, potem seveda Kanzas; Arizona je bolj zanimiva, celo preveč zanimiva, posebno za prebivalca New Yorka, ki ga zanima vse mogoče. Zdaj ve, da potrebuje Kanzas. Kanzas ni podoben ničemer na svetu. In za prebivalca New Yorka je velika osvežitev. Je kot prazna skodelica, ničesar razen pšenice, ali je to mogoče koruza? Je važno kaj? Kanzas to ima: v vsakem tre-

PREDAVANJE O NIČEMER

nutku ga človek lahko zapusti in ko hoče, se lahko vrne. Lahko ga zapustite za vedno in se nikoli ne vrnite, ker nimamo ničesar.

Naša poezija je sedaj posestvo, ker ničesar nimamo. Zato je vse uživanje (zato ker ga imamo) in tako se nam ni potrebno bati, da ga izgubimo. Ni nam potrebno uničiti preteklosti: le-ta izginja; v vsakem trenutku se lahko ponovno pojavi in kaže, da je in je sedanjost. Bi to bilo ponavljanje? Samo če bi mislili, da jo imamo; ampak ker je nimamo, je svobodna in mi tudi. To je največ, kar kdorkoli ve o bodočnosti in tem, kako je negotova.

Tisto, kar imenujem poezija, se pogosto imenuje vsebina. Sam sem to imenoval forma. To je kontinuiteta enega glasbenega dela. Kontinuiteta danes, ko je nujna, je demonstracija nezainteresiranosti. To pomeni, to je dokaz, da naše uživanje leži v nemetju česarkoli. Vsak trenutek predstavlja tisto, kar se dogaja. Kako je različno razumevanje forme od tistega, ki je povezano s spominom: teme in druge teme; njihova borba; njihov razvoj; vrhunec; rekapitulacija (kar je verovanje, da lahko ima človek svoj dom). Za razliko od polža nosimo mi svoje domove v sebi. To nam omogoča, da letimo ali da ostanemo, da uživamo v obojem. Pazite se tistega, kar jemlje dih z lepoto, ker v vsakem trenutku lahko zazvoni telefon ali pa se letalo spusti na prazno polje. Kos žice ali sončni zahod nima niti enega, oboje deluje in kontinuiteta ostaja. Ni mogoče reči ničesar več od ničesar. Poslušanje ali ustvarjanje tega v glasbi ni drugačno (le enostavnejše) kot živeti na ta način. To je enostavnejše zame, ker slučajno jaz pišem glasbo.

Ta glasba se ustvarja preprosto, prihaja od človekove volje, da sprejme omejitve strukture. Struktura je preprosta zato, ker si jo lahko izmislimo, izoblikujemo, izmerimo. Je disciplina, ki ko se sprejme, sprejme vse, tudi tiste redke trenutke ekstaze, ki nas trenirajo (kakor se s kockami sladkorja trenirajo konji) da ustvarjamo tisto, kar ustvarjamo. Kako bi lahko bolje povedal, kaj je struktura, namesto da preprosto govorim o tem, o tem govoru, ki

je nameščen v nekem časovnem obdobju, dolgem približno štiri-deset minut?

Teh štiri-deset minut je razdeljenih na pet velikih delov in vsak del je razdeljen enako. Poddelitev po kvadratnem korenu je edina možna poddelitev, ki dopušča mikro-makro kozmično ritmično strukturo, ki se mi zdi tako sprejemljiva in sprejemljivoča. Kot vidite, lahko rečem karkoli. Zelo malo pomeni, kar povem ali celo, kako to povem. V tem posebnem trenutku gremo skozi četrti del tega dela, ki je drugi del v drugem velikem delu tega govora. To je skoraj kot potovanje skozi Kanzas. To je konec tega drugega dela.

Opomba prevajalca: Tekst je posvečen gostovanju Johna Cagea v Jugoslaviji aprila letos. To je bil njegov drugi obisk (prvič leta 1973) na zagrebškem bienalu, nastopil pa je tudi v Cankarjevem domu 23. aprila 1985. John Cage, komponist, pisatelj, filozof, sinonim glasbene avantgarde, ki je znan po svoji »naključni« glasbi, raziskovanju tišine (ki ne obstaja); znan je kot izumitelj prepariranega klavirja. Izhajal je predvsem iz opusa Arnolda Schoenberga, ki se ga je lotil na zelo kritičen način. Nanj sta vplivala tudi Anton Webern in Erik Satie. Razvijal je tudi fotografijo, v njegovem življenju pa so pomembno vlogo igrali ljudje, kot so likovni umetnik Marcel Duchamp, Piet Mondrian, André Breton, učitelj Zena D. T. Suzuki, komunikolog Marshall McLuhan, botanik G. Nearing. Kasneje je ustvarjal s Christianom Wolffom, Philipom Glassom, Mortonom Feldmanom, ...

V Ljubljani nam je ta tridesetletni umetnik izvedel program GLASBA ZA ŠTIRI IN TALK SHOW GOBICE IN VARIACIJE. Distanciral bi se od objektivne kritike, ker je bilo vse preveč cageovsko, in zdi se mi, da je bolj merodajen osebni odnos do stvari (če ste si prebrali tekst oziroma če poznate njegovo delo, slutite, na kaj mislim). Peter Tomaž DOBRILA

vedno
ste se jih tako bali
bili ste tako majhni
proti njim, ki so vedno stali
nad
vami, na stopnicah, balkonih, odrih,
in vendar je dovolj, da se, le za trenutek
nehaš
bati, ali recimo,
da se začneš bati malo manj,
pa se zaveš, da so oni
tisti,
da so oni tisti, ki jih je najbolj strah.

RESITIVE
NALOG

1. Skupna energija, ki nam jo Sonce lahko da, je
 $W = ((4m_H - m_{He}) / (4m_H)) (M_{sonca} c^2 / 10) = 1,4 \times 10^{44} J$
Povprečno moč Sonca dobimo iz njegove življenjske dobe:
 $P = W/t = 4,4 \times 10^{26} W$
Iz tega sledi pretok energije blizu Zemlje:
 $dP/dA = P / (4\pi (1,5 \times 10^{11} m)^2) = 1,6 kW/m^2$
Rezultat je presenetljivo blizu izmerjeni vrednosti (1,4 kW/m²).
2. Pretok se bo zmanjšal povprečno za faktor 4 zaradi cos vpadnega kota in noči, ker je površina, na katero padajo žarki πr^2 , površina Zemlje pa je $4\pi r^2$. Absorbicija v atmosferi vrednost spet zmanjša na polovico.
Torej, $1,6 kW/m^2 / 8 = 0,2 kW/m^2$
Resnično povprečje je 0,18 kW/m².
3. $P(YU) = (1kW/prebivalca) (2 \times 10^7 ljudi) = 2 \times 10^7 kW$. Če predpostavimo 20 % ucin kovitost sončnih celic, bo potrebna površina:
 $S = P(YU) / (dP/dS) 0,2 = 5,5 \times 10^8 m^2$
4. Če uporabimo sončno konstanto nad Zemljo (1,4 kW/m²), dobimo:
 $S = (P(YU) / (dP/dS)) / (0,20,75^2) = 24,888 \times 10^8 m^2 = (4,99 \times 10^4 km)^2$ Samo RESNIK

ART STRIP CLUB (1)

Vsi stripomani, stripologi, stripisarji, stripofili, stripotekarji, pozor!

Najprej je bila tema ...

... in potem je nastala svetloba, ki je povzročila nastanek ASC-ja (Art Strip Club). Le-ta je namenjen kreatorjem stripa (vseh ustrojov, starosti, barv in vetrov). Kot ste v zadnjih številkah že opazili, se je v časopis prikradel strip, ki bo od sedaj naprej redno in resno prisoten na zadnji strani.

Nekoč

Uredništvo je nekaj mesecev nazaj že razpisalo natečaj, katerega odziv je bil sila skromen. Vzrok za takšno pasivnost v ustvarjanju te vrste medija nismo nikoli iskali. Namesto tega ponujamo novo možnost pri sodelovanju in kreiranju »Art Strip Cluba«.

Navodilo za uporabo

ASC ponuja (vsaj) polovico časopisne strani vsem, ki se inventivno, polprofesionalno, profesionalno, amatersko, umetniško ukvarjajo s stripom. Tukaj ne bi postavljali pravila glede na tematiko, stil, žanr, format in tehniko stripa, ki naj bi ustrezal programski usmeritvi ASC-ja, ker bi s tem že na začetku preveč determinirali avtorje. Torej: izdelava je poljubna (kolaž, tuš, monotipija, linorez, lavirana risba, računalniška strip grafika, seveda glede na možnosti avtorjev) — do mere, ki jo še dovoljuje normalen tisk.

Opozorili bi na to, da ASC ponuja nekomercialnost v odnosu do medija samega (s tem dajemo večjo svobodo ustvarjalcem, saj se ni potrebno obremenjevati s tem, da mora izdele asociirati na že ustaljene stilske opredelitve). Torej — vse možnosti individualnemu izrazu.

Relevantna je le kvaliteta

Še nekaj več ...

Da presežemo običajne natečajsko pobudne akcije raznih mladinskih in študentskih časopisov, smo uvedli novost: odpiramo prostor tudi vsem tistim, ki se ali pa se še bodo ukvarjali s kritiko, sociologijo ali zgodovino stripa, s prevodi tujih tekstov o stripu, z esejii o stripu ipd. Tudi ti teksti bodo honorirani (prav tako tudi prispela dela — normalno!). Trud bo poplačan.

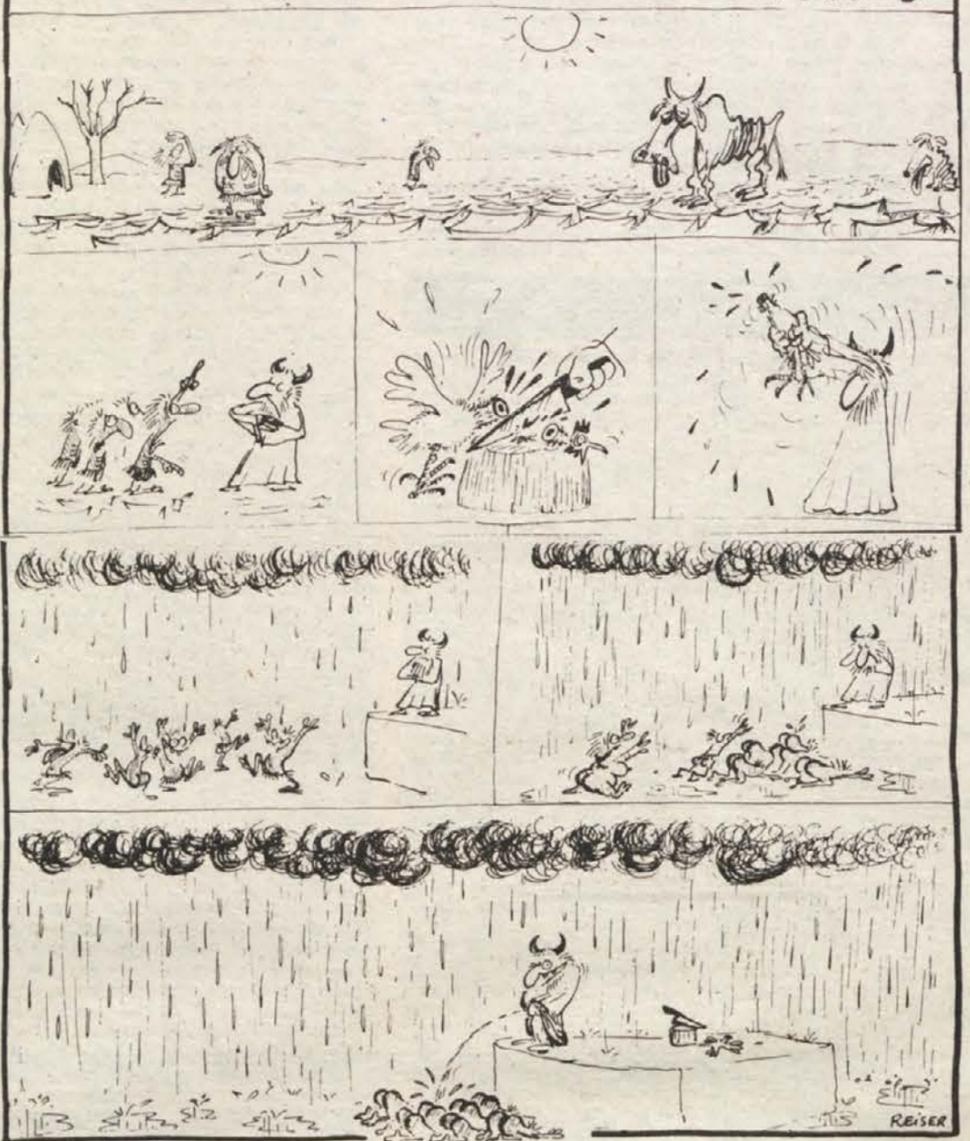
Prihodnost

Če nam uspe aktivno delovanje ASC-ja (v kar skoraj ne dvomimo) in pa ob množici prispelih kvalitetnih del, bo uredništvo Katedre prisiljeno izdati posebno številko namenjeno samo nam striparjem. Gradimo torej na tem, da tudi tu v Mariboru razvijemo tovrstno medijsko kulturo.

Naredimo to!

V imenu ASC-ja
Rudi URAN

ŽIVLJENJE NA SVEŽEM ZRAKU

MARIBORSKI ŠTUDENSKI
ČASOPIS KATEDRA
Tyrševa 23
MARIBOR

RAZPISUJE

NATEČAJ
za pesniško zbirko!

Ob 25-letnici KATEDRE in v želji, da spodbudimo pesniško ustvarjalnost, razpisujemo natečaj za pesniško zbirko.

POGOJI NATEČAJA:

- sodeluje lahko vsakdo, ki še ni izdal pesniške zbirke, razen v samozaložbi;
  - natečaj je anonimen, zato naj bodo pesmi označene s šifro, osebne podatke (tudi naslov!) pa priloži v zaprti kuverti, ki naj bo tudi označena s šifro;
  - pošlji vsaj toliko pesmi, da bo zadoščalo za eno pesniško zbirko;
  - pesmi naj bodo napisane v slovenskem jeziku in razmnožene v treh izvodih;
  - zmagovalcu natečaja bomo podelili nagrado in izdali pesniško zbirko, vsem tistim, ki pridejo v ožji izbor, objavimo pesmi v Katedrini literarni prilogi OBRAZI;
  - prispevke bo pregledala tričlanska žirija, ki bo izbrala najboljše.
- Prispevke pošljite na naslov uredništva (Katedra, Tyrševa 23, Maribor) najkasneje do 31. 5. 1985!

Naj ti Orfej pomaga!
Uredništvo

KATEDRA SODELUJE M - 215

Te čudovite margine
29. 5. K4 LJUBLJANA

V MULTIMEDIJALNEM PROJEKTU SODELUJEJO:

STON -
R. KLANČNIK -
P.T. DOBRILA - M. DREO -
J. JANEŽ - TOČI - R. URAN -
IN OSTALI...

KONCERT, RECITAL,
DIAPROJEKCIJA,
RAZSTAVA ...

Ti može, tako mogočni, ki jih klečeči snemavec vedno poslika nekoliko od spodaj, ki dvigajo težek čevelj, da me štro, ne, da se povzpno v letalo, ki dvigajo roko za udarec, ne, da pozdravijo množico, ki pokorno maha z zastavicami, ti može, ki podpisujejo mojo smrtno obsodbo, ne samo trgovski sporazum, ki ga takoj posuši uslužni pivnik...